ВІДКРИТТЯ РАФЛСА ГОУ

Розділ І

ПОДВІЙНА ЗАГАДКА

—Боюся, він не прийде, — зажурено мовила Лора Макінтайр.

— Чом це не прийде?

— Та глянь, яка погода: страшне щось робиться.

Вона ще говорила, коли снігова завія глухо вдарила у затишне вікно за червоною шторою, а протяглий подув вітру пронизливо засвистів між гіллям високих засніжених берестів, що обмережували садок.

Роберт Макінтайр відклав альбом, у якому щось малював, і, взявши в руку лампу, приглянувся до темряви за вікном. Довге й схоже на кістяк скелета галуззя безлистих дерев тьмяно похитувалось і тремтіло під вихрястими поривами.

Сестра Роберта, яка сиділа біля каміна з вишиванням на колінах, глянула на братів силует, що проступав на тлі жовтого освіту лампи. Гарне обличчя, молоде, відкрите, пропорційно збудоване, зачесані назад хвилясті каштанові кучері вільно спадають на плечі — саме такою звичайно уявляється зовнішність митця. Витонченість його постави засвідчували трохи примружені очі, елегантне пенсне в золотій оправі, чорна вельветова куртка, рукав якої був освітлений лампою. Тільки в обрисах його уст вгадувався натяк на грубуватість, на можливе слабовілля, що в очах декого, серед них і Лори, порушувало грацiйність та привабу Робертового обличчя. Проте — як не раз це і сам Роберт зазначав — коли подумати, що кожен смертний успадковує безліч тілесних і моральних вад своїх незчисленних предків, то рідко якого

щасливця природа не позначає тими чи іншими непринадними рисами за борги минулих поколінь.

А цей невблаганний кредитор, коли вже казати правду, не оминув своїм тавром і панночки, хоч досконала врода верхньої половини її обличчя перекривала гандж, помітний у нижній половині. Волосся в неї було темніше за братове — власне, воно здавалося зовсім чорним, аж поки не падало на нього світло. Вишукані й трохи вередливі риси обличчя, тонка стяжка брів, задумливі насмішкуваті очі — все це здавалося бездоганним, та якщо брати його в сукупності, то так наче бракувало чогось — чи в обрисах, чи в гармонійності. Приглянувшись, можна було завважити, що кутики рота у неї дещо обвислі, а спідня губа ледь відкопилена — дрібничка, здається, але от через неї обличчя, що мало б бути прегарним, сприймалось як тільки симпатичне. Похнюплена й трошки невдоволена, вона відхилилась на спинку крісла, клубок яскравих шовкових ниток і сірувате полотно лежали у неї на колінах, а її білосніжні руки з рожевими ліктями були закинуті за голову.

— Я певна, що він не прийде, — повторила вона.

— Дурниці, Лоро! Звичайно, прийде. Моряк, і щоб злякавсь якоїсь там негоди.

— Тс-с! — Дівчина піднесла вгору пальця, і радісна усмішка заграла у неї на обличчі, тут-таки й згаснувши в розчаруванні. — Це тільки тато, — пробурмотіла вона.

У передпокої почувся якийсь шурхіт, і до кімнати, човгаючи ногами, ввійшов хирлявий, блідий невисокий на зріст чоловік у потертих капцях. Макінтайр-старший мав якийсь миготливий погляд, рідку розкошлану рудувату борідку, пробиту сивизною, і понуре лице. На ньому виразно далися взнаки життєві знегоди й кволе здоров'я. Десять років тому він був одним з найбільших і найбагатших фабрикантів зброї у Бірмінгемі, але довга низка комерційних невдач пожерла всі його статки й урешті

призвела до фінансового краху. Смерть дружини того самого дня, коли його оголосили банкрутом, була останнім ударом, що доконав бідолаху, і відтепер він так уже й ходив з приголомшеним і пригніченим виразом на хворобливому обличчі, ставши паче ущербним на розум. Банкрутство його було таке цілковите, що родина зійшла б до рівня справжніх злиднів, якби не скромна спадщина по братові місіс Макінтайр, котрий розбагатів був десь там в Австралії і залишив Робертові й Лорі ренту по двісті фунтів на рік одному й другій. Склавши докупи свої прибутки й винайнявши невеличкий будинок на тихій околиці містечка Темфілд за чотирнадцять миль від велелюдного Бірмінгема, сім'я спромоглася влаштуватись тут ще більш-менш вигідно. Зміна, проте, дошкульно позначилась на всіх: Робертові довелося забути про розкоші, такі любі його артистичному темпераментові, і подумати про те, як заробляти на прожиття своїм малюванням, що вчора було звичайною забавкою, але куди гостріше переживала це все Лора, яка похмуро стягувала брови, вислуховуючи співчуття давніх друзів, і просто терпіти не могла вкрай нудних, як їй здавалося, путівців та полів круг Темфілда після гомінливого життя в їхньому Еджбастоні під Бірмінгемом. А батькова поведінка ще й погіршувала їхні прикрощі, бо він тепер із ранку д.) вечора одно тільки нарікав на свою недолю, а від недуг, що спали йому на голову, шукав порятунку то в молитовнику, то в чарці.

Для Лори, однак, Темфілд мав одну принаду, яку вона побоювалась невдовзі втратити. Макінтайри вибрали це невелике містечко для проживання тому, що сюди дістав призначення на вікарія давній друг їхньої родини превелебний Джон Сперлінг. А його старший син Гектор ще кілька років тому взяв заручини з Лорою, на два місяці молодшою від нього, і вже близько було й вінчання, коли раптовий фінансовий крах Макінтайра-батька розладнав ці плани. Гектор, молодший лейтенант флоту, саме був у відпустці вдома і майже кожного вечора приходив у гості до Берестя, як називався дім Макінтайрів. Сьогодні, на велику прикрість, вони почули звістку, що його терміново викликають назад на службу і що вже наступний вечір йому треба бути на борту свого судна в Портсмуті. Він мав завітати до них хоча б на півгодини, щоб попрощатись.

— А де ж Гектор? — спитав містер Макінтайр, підсліпувато розглядаючись по кімнаті.

— Він не прийшов, тату. Як же він може прийти, коли така погода! У них біля вікарії, мабуть, зо два фути снігу намело.

— Не прийшов, ге? — проскрипів старий, важко сідаючи на канапу. — Ох-хо-хо, як ще він з батьком покинуть нас, ми й зовсім станемо нікому не потрібні.

— Як ти можеш навіть припускати таке, тату! — обурено скрикнула Лора. — Вони вірні нам, як ніхто. І що вони б подумали, почувши такі твої слова!

Не звернувши ніякої уваги на доччин протест, старий обернувся до сипа:

— Знаєш, Роберте, я б оце вихилив чарчину, бодай хоч маленьку чарчину бренді. Один ковточок, і вже мені полегшало б. Я, здається, застудився через цей сніговій.

Роберт затято щось малював у своєму альбомі й не озивався, натомість підвела голову Лора.

— Боюся, що в домі не лишилося ні крапелинки, — мовила вона.

— Лоро, Лоро! — Старий похитав головою так, наче був убитий горем, а не пройнятий гнівом. — Ти ж не дівчинка вже, Лоро, — ти доросла жінка, господиня дому. Ми довіряємо тобі. Ми в усьому покладаємось на тебе. А ти полишаєш свого бідного брата Роберта без ковточка бренді, вже не кажучи про мене, твого батька. Боже милостивий, Лоро! Що сказала б на це твоя мати? Подумай, що коли станеться нещасливий випадок, чи яка раптова хвороба, чи апоплексичний удар, — подумай,

Лоро? Це ж дуже серйозна від… дуже серйозна відповідальність… Це дуже нерозважливо з твого боку.

— Я майже не вживаю спиртного, — коротко озвався Роберт. — Тож ради мене Лора може не клопотатись.

— Як ліки воно незамінне, Роберте. Звісно, коли міру знати й не зловживати ним… У цьому весь секрет. Але я, мабуть, сходжу на часинку до "Трьох голубів".

— Таточку, — скрикнув юнак, — невже ти підеш у таку негоду? Якщо тобі кортить бренді, чом би не послати Сару, щоб принесла? Дозволь, я пошлю Сару, або сам сходжу, або…

Памк! Маленька паперова кулька, послана в сестриного крісла, впала на альбом перед Робертом. Він розгорнув її і підніс до світла.

"Хай іде, ради Бога!" — було написано на папірці.

— Але хоча б закутайся добре, як уже підеш, — провадив далі Роберт, і такий по-чоловічому незграбний був цей поворот у його думках, що Лора аж за голову схопилася. — Може, не так і холодно, як здається. І ти не заблукаєш, слава Богу. Це ж яких сто ярдів, не більше.

Не перестаючи буркотіти й нарікати на доччину незавбачливість, Макінтайр-старший одяг пальто й запнув довгу шию шарфом.

Коли він відчинив двері з передпокою, світло в лампах сколихнулося від гострого пориву холодного вітру. Син і дочка якусь хвилину прислухалися, як батько ступав звивистою стежкою через садок і як поступово даленіла його хода.

— З ним чимраз гірше, пін стає просто нестерпним, — озвався врешті Роберт. — Не треба було його пускати, він же виставляє себе на посміховище.

— Але ж сьогодні останній вечір Гектора, — благально сказала Лора. — І це було б жахливо, якби вони зустрілися й Гектор щось таке помітив. Того я й хотіла, щоб він пішов.

— Тоді ти дуже вчасно це зробила, — зауважив брат, — бо ось я почув, як рипнула хвіртка і... о, будь ласка.

Не встиг він докінчити, як знадвору почувся жвавий вітальний вигук і хтось енергійно постукав пальцями в шибку. Роберт вийшов з кімнати й широко відчинив сінешні двері, впустивши високого юнака в чорній бобриковій куртці, що іскристо переливалася на світлі від сніжинок. Голосно сміючись, гість стрепенувся, як пес ньюфаундленд, і струсив сніг в черевиків, перше ніж увійти до їхньої віталеньки.

Кожна риска обличчя Гектора Сперлінга промовляла про його професію. Чисто поголені вуса й підборіддя, невеличкі бакенбарди, прямий рішучий рот, обвітрені й засмаглі щоки — все свідчило про те, що маємо справу з військовим моряком. Півсотні таких облич можна побачити щовечора протягом цілого року за обіднім столом у Портсмутському військово-морському коледжі — облич, більше схожих одне на одного, ніж звичайно бувають рідні брати. Вони всі виліплені на той самий копил, усі — породження тієї самої системи, яка привчає змалку покладатись лише на самого себе, бути мужнім і витривалим у знегодах. Загалом це цілком пристойний людський різновид — може, вони не такі витончені й жваві розумом, як їхні суходільні брати, але правдолюбні, енергійні й готові до героїчного чину. Гектор був рослявий, стрункий, статурний, мав проникливі сірі очі й спритність у рухах, як то буває у того, хто звик віддавати команди й виконувати їх.

— Ти дістала мою записку? — промовив він, ледь увійшовши до кімнати. — Я знов їду, Лоро. Жахіття, правда? На старій посудині забракло обслуги, тож мені прийшов наказ негайно повернутись. — Він сів біля дівчини й поклав засмаглу руку на її білу долоню. — Але цим разом я ненадовго, — провадив юнак далі. — Це короткочасний рейс — на Мадейру, до Гібралтару, Лісабона й назад. Я не здивуюся, коли в березні ми вже будемо вдома.

— Здається, ти тільки щойно вчора повернувся, — відказала Лора.

— Бідолашна! Але це не триватиме довго. Гляди, Роберте, опікуйся нею, поки мене не буде. А коли я вернуся, Лоро, то це вже назавжди, затям! Хай їм грець, цим грошам! Он скільки людей дають собі раду і з меншими коштами. Нам не конче мати власний будинок. Навіщо? Ми можемо винайняти дуже гарне помешкання в Саусі за два фунти в тиждень. Наш скарбник, Макдугал, нещодавно одружився, так він платить лише тридцять шилінгів. Тебе, Лоро, це не злякає?

— Звичайно, ні.

— Мій старий батечко страшенно обережливий. Тільки й знає — почекай та почекай. Я кажу йому, що тебе треба було б призначити на командувача важкої артилерії. Та сьогодні я поговорю з ним. Щоб він мені більше не опинався. Ось побачиш. А ти повинна поговорити зі своїм старим. Роберт підтримає тебе. Ось маєш порти й дати, коли ми там будемо. Вважай, щоб у кожному на мене чекав лист.

Він витяг якогось папірця з бічної кишені куртки и уже хотів простягти його Лорі, коли раптом глянув на нього й застиг у подиві.

— Ти ба! — вигукнув він. — Глянь-но, Роберте: як ти це назвеш?

— Підсунь ближче до світла. Звичайна банкнота англійського банку в п'ятдесят фунтів стерлінгів. Нічого дивного я в ній не бачу.

— Навпаки! Це щось таке дивовижне, що я зроду з таким не стикався. Нічого не розумію.

— А знаєш, Гекторе? — скрикнула міс Макінтайр з викликом в очах. — Зі мною сьогодні теж сталося щось дуже дивне. Закладаюся на свої рукавички, що моя пригода ще чудніша, ніж твоя, хоч я не дістала внаслідок неї чогось такого, чим могла б похвалитися.

— Згода, я приймаю заклад, а Роберт буде суддею.

— То розказуйте, яка в кого історія. — Молодий художник згорнув свій альбом, сперся підборіддям на схрещені руки й зобразив насмішкувату міну на обличчі. — Дами у першу чергу! Кажи ти, Лоро, що там у тебе, хоч я, здається, трохи вже знаю, яка твоя пригода.

— Це трапилося сьогодні вранці, — почала дівчина. — Але ця історія, між іншим, викличе у тебе, Гекторе, обурення. Я й не подумала. Однак ти не повинен втручатись, бо цей сердега просто божевільний, та й годі.

— Та що ж таке сталося? — спитав молодий офіцер, переводячи погляд з банкноти на свою кохану.

— О, та нічого особливого, але ти погодишся зі мною, що це було дуже дивно. Я пішла прогулятись, та коли почав падати сніг, сховалася під повіткою, що її поставили робітники поблизу великого нового будинку. Робітники вже скінчили свою роботу, ти знаєш, і власник цієї будівлі начебто має приїхати завтра, але повітка тим часом ще стоїть. Я присіла там на якогось ящика, коли дорогою надійшов незнайомець і зупинився під цією самою повіткою. Він був спокійний собі, блідий обличчям, високий і худий, років так під тридцять, бідиувато вдягнений, але з вигляду й постава схожий на джентльмена. Він спитав у мене одне-друге про наше містечко й про тутешніх мешканців, я йому, звичайно, відповіла, і врешті ми з ним завели дуже приємну й милу балачку про се, про те. Час збігав так швидко, що я зовсім забула про сніг, аж поки

незнайомець змовк на хвильку, і я помітила, що сніг перестав падати. Я тоді обернулася йти, і що ж він, як ти думаєш, зробив? Він підступив ближче до мене, глянув таким сумним задумливим поглядом на моє обличчя й сказав: "А цікаво було б мені знати, чи привернув би я вашу увагу, якби був без гроша в кишені?" Чи ж не дивно це? Я так злякалася, що стрілою вилетіла з-під повітки й шугнула на дорогу, не давши йому часу додати бодай слово. Але й правда, Гекторе, тобі нема чого супитись, бо коли я оглянулася, то побачила з його тону й жестів, що він не мав нічого лихого на думці. Він просто міркував уголос, і зовсім не хотів когось образити. Я певна, що сердега трохи божевільний.

— Гм! Якщо це й божевілля, то не без системи, як мені здається, — завважив Лорин брат.

— Коли я його відчухраю, то це теж буде не без системи, — з гнівом у голосі озвався морський офіцер. — Це такий нетактовний вчинок, що просто не чувано!

— Я ж казала, що ця історія обурить тебе. — Лора поклала руку на рукав його куртки. — Але ж це дрібниця. І я ніколи більш і не побачу цього сердеги. Він вочевидь не з наших околиць. Отже, ось така була моя маленька пригода. А тепер твоя черга розповідати.

Юний моряк зібгав банкноту між пальцями, а другою рукою провів по волоссю таким рухом, як то робить людина, збираючись на думку.

— Зі мною трапилась така чудна помилка, — почав він. — Я повинен якось її направити, хоч і не знаю, як. Ідучи смерком з вікарії в містечко, дорогою я перестрів двоколку, що боком застряла у болоті. Одне колесо сповзло в канаву, притрушену снігом, і візок так перехилився на правий бік, що їздець ледве не вилетів на землю. Я, звичайно, допоміг витягти візка на рівну дорогу. Було вже досить темно, і їздець, гадаю, подумав про мене, що я звичайний селюк, бо ми й двома словами не встигли обмінятись. Від'їжджаючи, він тицьнув оцього папірця мені в руку. Чисто

випадково я не викинув його, бо відчувши, який він пожмаканий, подумав, що це реклама роз'їзного крамаря абощо. На щастя, однак, я поклав його до кишені й ось зараз намацав, коли став шукати папірець із датами свого рейсу. Тепер ви знаєте все те, що і я знаю.

Брат і сестра вкрай здивовано втупились у зіжмакану чорно-білу банкноту.

— Що ж, твій незнайомий подорожній щонайменше граф Монте-Крісто або Ротшільд, — сказав Роберт. — Мушу визнати, Лоро, що, на мою думку, ти програла заклад.

— А я зовсім і не заперечую. Я ще ніколи не чула, щоб комусь так з великого дива поталанило. Ото щасливець, певно, такий чоловік.

— Але ж я не можу залишити собі цих грошей, — мовив Гектор Сперлінг, трохи сумовито дивлячись на банкноту. — Невеличка винагорода за послугу, — це нормальна річ, однак тільки в певних межах. Та й це, очевидячки, таки помилка. Хоча коли він робив цей жест, то мав на думці поважну суму — не міг же він переплутати банкноту з мідяком. Мабуть, треба буде дати оголошення в газету.

— Це було б так само нерозумно, — зауважив Роберт. — Я, власне, дивлюсь на цю справу трохи інакше.

— Справді, Гекторе, ти вже надміру дон-кіхотський, — мовила Лора Макінтайр. — Чом ти не можеш сприймати це так, як воно є? Ти зробив незнайомцеві послугу, — мабуть, більшу, ніж тобі здається, — і він належним чином віддячився. Я не бачу тут ніяких підстав, щоб ти не міг узяти цих грошей.

— Але знаєш, — озвався з дещо розгубленим смішком юний моряк, — усе-таки це не така справа… не така історія, якою можна було б похвалитись у гурті товаришів.

— Хай хоч би там як, — висловив думку Роберт, — а у тебе нема часу на розшуки цього таємничого Креза. Ти мусиш просто взяти ці гроші й квит.

— Ну що ж, я кладу банкноту до твого кошика, Лоро, — заявив Гектор Сперлінг. — Ти будеш моїм банкіром, і якщо власник грошей озветься, я справлю його до тебе. Коли ж ні, нехай це буде як наше заощадження, хоч мені ці гроші трохи таки муляють. — Він звівся на ноги й кинув банкноту в брунастий кошик з різнобарвною пряжею, що стояв біля Лори. — А тепер мені вже пора зніматися з якоря, бо я обіцяв своєму батечкові до дев'ятої повернутись. Цим разом розлука наша ненадовго, люба, і вона вже остання. До побачення, Роберте! Хай щастить!

— До побачення, Гекторе! Bon voyage![4] — Молодий художник лишився сидіти за столом, а його сестра пройшла за своїм нареченим до дверей. У сутінках передпокою Робертові було видно постаті їх обох і чутно їхні слова.

— Наступного разу, моя маленька?

— Так, наступного разу, Гекторе.

— І тоді вже ніщо нас не розлучить?

— Ніщо.

— Ніщо в усьому світі?

— Аніщо в світі.

Роберт з тактовності причинив двері. А за хвильку стукіт дверей і шпарке рипіння ходи на снігу засвідчили, що гість уже пішов.

Розділ II

ПОЖИЛЕЦЬ НОВОГО БУДИНКУ

Сніговиця вляглася, але на цілий тиждень мороз скував землю своїм важким залізним обручем. Дорога дзвеніли від цокоту копит, і всі до одної канави та рівчаки взялися крижаною плівкою. На тлі довколишнього одноманіття приємно теплилися будиночки з червоної цегли, а стяжки сірого диму слалися в безвітрі просто вгору. Небо було блідаво-голубе, і вранішнє сонце, пробиваючись крізь відлеглий туман над Бірмінгемом, затоплювало погідним сяйвом широкі засніжені поля, що не могло не тішити ока художника.

Все це й справді тішило серце того, хто цього ранку оглядав краєвид з вершини положистого пагорба над Темфілдом. Спершись ліктями на хвіртку й насунувши берет на очі, Роберт Макінтайр стояв зі своєю короткою вересовою люлькою в роті и поволі роздивлявся на всі боки, як людина, що захоплено вбирає в себе красу природи. Під ногами у нього, коли він дивився на північ, простягалося містечко — червоні огорожі, сірі дахи, де-не-де щетинисте гілля темних дерев, серед яких було і їхнє невеличке затишне Берестя трохи осторонь широкої звивистої і притрушеної снігом дороги на Бірмінгем. Звільна обернувши голову на другий бік, він побачив щойно завершену величезну білу кам'яну будівлю, таку чітку в своїх обрисах. Скраю на ній стриміла в небо чимала вежа, а ціла сотня вікон мерехтливо рожевіла при світлі вранішнього сонця. Обіч цієї будівлі видніла друга, менша, — вона була прямокутна й приземкувата, посередині над нею височів димар, з якого в морозне повітря звивалось довге віяло диму. Ділянку, що на ній стояли обидва будинки, обмережував добрячий парковий мур, за яким росла розкішна плантація молодих ялин. Біля брами, там, де було кілька повіток для робітників, лежала велика купа будівельного сміття та стос дощок від риштування, засвідчуючи, що будівництво ось тільки-но доведено до кінця.

Роберт Макінтайр з цікавістю в очах дивився на новий розлогий будинок. Він давно вже для всієї околиці становив таємницю, жваво обговорювану місцевими жителями. Ще й року не минуло, як уперше з'явилася чутка про мільйонера, що придбав цю земельну ділянку з наміром збудувати собі заміську резиденцію. Відтоді розгорнулися тут будівельні роботи, що їх вели день і ніч, аж поки й скінчили — за коротший час, аніж хтось інший витратив би на спорудження звичайного котеджу а шістьох кімнат. Щоранку з Бірмінгема два довгі спеціальні поїзди привозили цілу армаду робітників, яких увечері змінювала інша команда, бо ж праця тривала й уночі під променями дванадцятьох потужних електричних ліхтарів. Скидалося на те, що робітників працювало б і більше, якби стачило для них місця. Від складів на станції валками фургонів доставляли портландський камінь. Сотні каменярів обробляли його, вирівнювали й надавали належної форми, а вже далі за ті брили бралися самі муляри, підіймаючи їх за допомогою парових кранів на щораз вищі стіни, де припасовували кладку до належного місця і скріплювали її розчином. Будинок ріс день у день, а колоші, карнизи й ліплення поставали мовби дивом якимсь. Але головною спорудою робота не обмежувалася. Водночас зводилась і чимала окрема будівля поряд, куди з Лондона приїздили гуртом бліднуваті з вигляду робітники, доставляючи для неї всіляку дивовижну машинерію, величезні циліндри, різні шестерні й дроти. Високий димар, а також усе це незвичне приладдя вказувало начеб на призначення будівлі під якусь фабрику чи майстерню, бо ж ходив поголос, ніби цей незнаний багач полюбляє бавитись тим, що для бідного чоловіка доконечна необхідність, ніби він самотужки охоче возиться з усякими хімічними препаратами и горнами.

І ледве взялися мурувати другий поверх головної будівлі, як унизу всередині вже заходилися коло роботи теслярі, водопровідники й меблярі, примудровуючи тисячі розмаїтих пристроїв задля більшої вигоди й зручності господареві. Дивовижні історії розповідали по всій околиці й навіть у Бірмінгемі про нечувану розкіш та безоглядне марнотратство грошей на ці пристосування. Здавалося, власникові не шкода хто й зна якої великої суми за найдрібнішу придумку, що обіцяла на крапельку ще увигіднити життя, хоч без неї любісінько можна було б і обійтися. Фургон

за фургоном з добірними меблями проїздили через містечко на очах у враженої подивом місцевої людності. Дорогі шкури, лискучі килими, вигадливі доріжки, вироби із слонової кості й ебенового дерева, з металу — досить було побіжного погляду на ці гори коштовностей, як зроджувались нові й нові пересуди. А коли вже все було залагоджено, з'явилася команда челяді з сорока чоловік, засвідчуючи близьку появу й самого власника, містера Рафлса Гоу.

Тож не дивно було, що Роберт Макінтайр з неабиякою цікавістю дивився з пагорба на великий будинок, на дим із димарів, на зашторені вікна та інші ознаки прибуття того, для кого це все споруджувалося. По другий бік будинку тяглася розлога низка оранжерей, скло яких полискувало, мов те озеро, а далі за ними видніли довгі ряди стаєнь та інших надвірних будівель. Тиждень тому через Темфілд уже перегнали півста коней, отож хоч з яким розмахом велися підготовчі роботи, вони аж ніяк не були надмірні. Але хто ж він був такий, цей незнайомець, що так легковажно ставився до грошей? Як його звали — ніхто не знав. У Бірмінгемі так само, як і в Темфілді, не знали, якого він роду та звідки у нього це багатство. Прихилившись до огорожі, Роберт Макінтайр злінька розмірковував над усім цим, випускаючи зі своєї люльки голубі кільця диму в холодне ядристе повітря.

Раптом він помітив, як з брами у новому мурі показалась чиясь темна постать, рушаючи виткою дорогою в напрямку містечка. За кілька хвилин перехожий підійшов ближче, і Роберт розрізнив знайоме обличчя, цупкий комірець і м'який чорний капелюх тутешнього вікарія.

— Доброго ранку, містере Сперлінгу.

— О, доброго ранку, Роберте. Як ся маєте? Ви в який бік зібралися? На дорозі тепер так слизько!

Його кругловиде усміхнене лице променилося привітністю, ступаючи, він аж ледь не підстрибував, як людина, що насилу стримує радість.

— А звістки від Гектора не було?

— О, була! Минулої п'ятниці він щасливо відплив зі Спітгеда, а тепер я чекатиму на його листа з Мадейри. Але ви у Бересті дістаєте новини від Гектора, либонь, раніш за мене.

— Я щось не чув, щоб Лора мала в ці дні листа. А ви заходили до нашого новосельця?

— Так, я щойно від нього.

— Він одружений — цей містер Рафлс Гоу?

— Ні, він ще парубкує. Та й узагалі в нього наче нема ніякої рідні, наскільки я міг довідатись. Він живе одинцем в оточенні чималого почту челядників. А дім у нього пречудовий. Нагадує казки з "Тисячі й однієї ночі".

— А він сам? Що він за один?

— Він янгол, справжній янгол. Я ще в житті не стикався й не чував про таку доброту. Він просто ощасливив мене!

Очі пастора збуджено поблискували, і він голосно висякався у великого червоного носовичка.

Роберт Макінтайр непорозуміло втупився в старого.

— Мені дуже приємно це чути, — промовив він. — Але чи можу я запитати — що ж такого він зробив?

— Я завітав до нього о призначеній годині — напередодні я письмово поцікавився, коли саме він зможе мене прийняти, і я розповів йому про

нашу парафію та її потреби, про те, який тривалий час я домагаюся, щоб було відремонтовано південну частину церкви, та яких зусиль ми докладаємо, щоб підтримати бідніших наших парафіян цієї суворої зими. Поки я говорив, він сидів з байдужим обличчям, так наче й не слухав мене. А коли я скінчив, узявся за перо. "Скільки саме треба на ремонт церкви?" — спитав він. — "Тисячу фунтів, — відповів я, — але триста фунтів ми вже самі зібрали. Сквайр був такий щедрий, що пожертвував п'ятдесят фунтів". "Добре, а як щодо вбогих? — мовив він. — Чи багато таких родин?" "Близько трьохсот", — відповів я. — "А вугілля, здається, десь так по фунту за тонну, — сказав він. — Трьох тонн має вистачити до кіпця зими. Далі ще за два фунти можна придбати пару дуже непоганих ковдр. Це означає по п'ять фунтів на кожну родину, і ще сімсот фунтів на церкву". Він умочив перо в чорнильницю і — щоб я так живий був, Роберте, — тут таки виписав мені чек на дві тисячі двісті фунтів. Я не знаю, що й відповів йому, я почував себе, як дурень, у мене навіть слів забракло подякувати. Всі мої клопоти відразу мов рукою зняло. Їй-бо, Роберте, я й досі не можу прийти до пам'яті.

— Він, певне, дуже співчутливої вдачі.

— Надзвичайно співчутливої! І такий скромних!! Хтось би подумав, ніби це я вділяю йому допомоги, а він мій прохач. Мені оце згадується, як у святому письмі сказано про вдовицю, що її серце заспівало від радості. Тож якраз так було й зі мною, запевняю тебе. А ти не зайдеш до нас?

— Ні, дякую, містере Сперлінгу. Я мушу вертатись додому, пора братися до нової картини. Це широке полотно на п'ять футів, сцена висадки римських легіонів у Кенті. Треба буде ще раз спробувати — може, проб'юся до академії. До побачення.

Він підніс берета й рушив своєю дорогою, а вікарій звернув на алейку, що провадила до його домівки.

Роберт Макінтайр зробив з просторої кімнати на другому поверсі Берестя свою робітню, і ось сюди він і забрався після сніданку. Як добре, що він мав бодай цей закутень, де міг побути на самоті, коли з батьком тепер ніякої розмови, крім як про гросбухи та фінансові розрахунки, а Лора, відколи урвалась остання ланка, що пов'язувала її з Темфілдом, зробилася така вередлива й дразлива!

Кімната була майже порожня й незатишна, без килима на підлозі й без шпалер на стінах, тільки яскраво палахкотів вогонь у каміні, та двоє великих вікон давали вдосталь світла. Посеред кімнати стояв мольберт із чималим полотном на підрамнику, а попід стінами примістилися дві попередні Робертові мистецькі спроби: "Вбивство Томи Кентерберійського" та "Підписання Великої хартії вольностей". Роберт полюбляв величні теми й ефектні образи. Хоч його честолюбство й перевершувало талант, він усе-таки щиро був відданий мистецтву й не впадав у розпач, зазнаючи невдач, без чого художник і не може сподіватись на успіх. Двічі обидві його картини подорожували до міста і двічі поверталися назад, аж урешті на позолочених рамах, що досить-таки помітно спорожнили Робертів гаманець, з'явилися прикрі сліди від цих мандрів. Але, незважаючи на вельми гнітюче сусідство цих невизнаних полотен, Роберт заходився до роботи над повою картиною з таким запалом, який може бути лише у того, хто переконаний у своєму успіхові.

Та цього дня йому не працювалося. Марно накидав він. широкими мазками заднє тло та вимальовував довгі вигинисті обриси римських галер. Попри всі його зусилля зосередитись на роботі, думками він раз у раз повертався до ранкової розмови з вікарієм. Уяву Роберта поглинав образ цієї дивної людини, яка живе одинаком серед чужорідного оточення, маючи таку силу, що досить одного її підпису, аби обернути в радість чиєсь горе і піднести добробут цілої парафії. Раптом йому згадалась ота пригода з п’ятдесятифунтовою банкнотою. Явно ж то був не хто інший, як Рафлс Гоу, з ким спіткався Гектор. Неможливо ж бо, щоб в одній парафії знайшлося двоє таких багачів, які за дрібничкову послугу тицяють випадковому перехожому аж п'ятдесят фунтів!

Звичайно, то був Рафлс Гоу! А в Робертової сестри лежить ця сама банкнота з дорученням повернути її власникові, якщо такий знайдеться.

Роберт відклав убік палітру і, спустившись до вітальні, розповів Лорі й батькові про свою ранкову зустріч з вікарієм, висловивши певність у тому, що власник банкноти — саме Рафлс Гоу.

— О! О! — озвався старий Макінтайр. — А це що за історія, Лоро? Я нічого не чув про неї. Хіба ви, жінки, знаєтесь на грошах та ділових оборудках? Дай-но сюди ту банкноту, і я звільню тебе від цього клопоту. Я все візьму на себе.

— Ні, тату, — рішуче відказала Лора. — Я не можу її віддати, нізащо.

— І що ж це робиться на світі! — скрикнув старий, у розпачі зводячи вгору кістляві руки. — Ти з кожним днем робишся все неслухнянішою, Лоро. Ці гроші стануть мені у великій пригоді — у великій пригоді, ти розумієш? З допомогою їх я зможу відновити свою справу, знов розбагатіти. Я пущу ці гроші в обіг, Лоро, і заплачу… ну, скажімо, чотири відсотки або й чотири з половиною… І ти зможеш одержати їх на першу ж вимогу. Я гарантую тобі! Гарантую! Я запевняю тебе словом честі!

— Це неможливо, тату, — холодно заперечила Лора. — Ці гроші не мої. Гектор дав їх мені, як своєму банкірові. Він саме так і сказав. Я не маю права позичати їх. А щодо того, що ти сказав, Роберте, то, може, ти й маєш рацію або й не маєш, але я, в усякому разі, не віддам цих грошей Рафлсу Гоу чи й будь-кому іншому без виразної на це згоди Гектора.

— І добре зробиш, що не віддаси містерові Рафлсу Гоу! — скрикнув старий Макінтайр, раз по раз схвально киваючи головою. — Як на мене, ці гроші повинні залишитись у нашій родині.

— Що ж, моя справа сказати вам.

Роберт наклав берета й поспішив вийти, аби не стати свідком суперечки між батьком і дочкою, що ось-ось мала розпалитись. Юнакову артистичну натуру прикро вражали ці дріб'язкові перссварки, і він вирішив, що прогулянка на свіжому повітрі та споглядання довколишнього краєвиду заспокоять його розбурхані почуття.

Повільною ходою він рушив до своєї улюбленої стежки, яка звивалася круг пагорба, а думки його снувалися не про висадку римлян на землі давньої Британії, а про таємничого мільйонера. Аж це нараз попереду він побачив високого й худорлявого чоловіка, що стояв з люлькою в зубах і силкувався запалити сірника, прикриваючи його від вітру шапкою. На ньому була проста сукняна куртка, а на обличчі та руках проступали сліди диму й кіптяви. Але ж курці — це немов члени одного братства, для якого ще не існує соціальних переділок, тож Роберт зупинився і простяг незнайомцеві коробку сірників.

— Ось будь ласка, ці сірники не бояться вітру.

— Дякую. — Незнайомець узяв сірника, черкнув і пригнувся до вогню. Він мав бліде довгасте обличчя, коротку розкошлану борідку й гострий горбуватий ніс, а густі прямі брови, що майже сходились на переніссі, надавали його виразові рішучості й енергії. Наче з професійно кваліфікованіших робітників, можливо, один із тих, які доводили до пуття новий будинок. Для Роберта це якраз була нагода з перших рук довідатись про те, що його так цікавило. Юнак почекав, поки люлька розгориться, а тоді рушив поруч із незнайомцем.

— Ви йдете в напрямку нової будівлі? — запитав він.

— Атож.

Голос незнайомця прозвучав холодно й стримано.

— То ви, мабуть, причетні до всіх цих робіт?

— Так, у певному розумінні.

— Кажуть, там усередині просто дива. По всій околиці тільки й мови про це. Чи там і справді так розкішно, як люди балакають?

— Як по правді, то я не можу сказати. Я не чув людських пересудів.

Мова його аж ніяк не заохочувала до розпитувань — Робертові навіть здалося, що незнайомець скоса зиркнув на нього підозріливо гострими сірими очима. Але якщо цей робітник такий стриманий і неговіркий, тим більше підстав припускати, що він дещо знає, тільки треба зуміти видобути з нього цю інформацію!

— Ось і цей палац-красень! — зауважив Роберт, коли рони вийшли на вершину пагорба і він ще раз зміряв поглядом розлогу будівлю, — Що ж, вигляд у нього таки справді величний і розкішний, але щодо мене, то я волію радше свою скромну хатину он там у містечку.

Робітник мовчки попахкував люлькою.

— Ви, я бачу, не дуже захоплюєтесь багатством, ге ж? — нарешті промовив він.

— Ні, не дуже. Я б не хотів і на остілечки стати багатшим, ніж зараз. Звісно, я не проти, щоб мої картини знайшли покупця — людині ж треба на щось жити. Але поза тим я нічого не потребую. Насмілюся навіть сказати, що я, вбогий художник, або ви, що живете з праці рук своїх, ми можемо більше тішитись життям, аніж власник цього бучного палацу.

— А ви, можливо, маєте слушність, — відказав робітник уже виразно прихильнішим тоном.

— Мистецтво, — вів далі Роберт, сам себе розпалюючи, оскільки зайшла мова про любу йому справу, — мистецтво само в собі містить

нагороду. Хіба ж прозаїчні втіхи, куповані за гроші, зрівняються з трепетною насолодою, яку відчуваєш, творячи щось нове, щось прекрасне, як у тобі день у день наростає все більше захоплення твором мистецтва, що народжується в тебе під рукою, аж поки він постане в цілковитій довершеності? Зі своїм мистецтвом я й без багатства щасливий. Без мого мистецтва моє життя так спорожніло б, що його ніякі гроші не змогли б заповнити. Але я, їй-Богу, навіть не розумію, навіщо все це вам кажу.

Робітник зупинився і подивився на Роберта пильним і зосередженим поглядом зі свого закіптюженого обличчя.

— А я дуже радий почути від вас ці слова, — озвався він. — Приємно знати, що не всі на світі схиляються перед золотом, що трапляються люди, які стоять вище від цього. Дозвольте потиснути вам руку!

Прохання це було трохи несподіване, але Роберт навіть пишався своєю художницькою відкритістю, що він має хист легко приязнитися з представниками різних суспільних станів. Він охоче відповів на потиск руки нового знайомця.

— Вас цікавило внутрішнє опорядження цього будинку. Я непогано знаю, як у ньому дещо залагоджено, тож міг би вам показати тут одну-другу таку придумку, що викликала б у вас інтерес. Ось якраз і брама. Може, пройдете зі мною?

Нагода була така, що шкода б її проґавити. Роберт залюбки пристав на пропозицію, і вони подалися звивистою алейкою поміж молодих ялинок. Але коли він побачив, що його простацьки вбраний проводатар звернув на широкий посипаний жорствою майданчик перед парадним входом, йому стало незручно.

— Але ж не через центральний вхід, — прошепотів він, ледь осмикнувши супутника за руку. — Містерові Рафлсу Гоу це може не сподобатись.

— Не думаю, щоб з цим був якийсь клопіт, — відказав незнайомець, спокійно усміхаючись. — Я і є Рафлс Гоу.

Розділ III

ДІМ ЧУДЕС

На обличчі Роберта Макінтайра з'явився крайній подив, коли він почув ці несподівані слова. На мить Робертові здалося, що його супутник жартує, але той так вільно й упевнено став підійматися сходами, та й челядник у розкішній лівреї з такою глибокою повагою відчинив йому двері, що будь-які сумніви у серйозності почутих слів відпали. Рафлс Гоу оглянувся і, побачивши розгубленість молодого художника, подумки посміхнувся.

— Сподіваюся, ви пробачите мені, що я не зразу назвався, — промовив він, кладучи руку на плече Робертові. — Але якби ви знали, хто я, то не змогли б так невимушено викласти свою думку, і я втратив би нагоду пізнати вас по-справжньому. Скажімо, ви навряд чи були б такі відверті щодо багатства, знаючи, що розмовляєте з господарем цього будинку.

— Я, здається, ще ніколи в житті не був такий здивований, як зараз, — насилу спромігся на слово Роберт.

— І це річ природна. Ви й не могли прийняти мене за кого-небудь іншого, як за робітника. Та я і в, власне, робітником. Хімія — мій улюблений коник, і я, бува, годинами пропадаю у своїй лабораторії там оно. Сьогодні я саме розпалював горно і надихався не зовсім приємних газів, тож вирішив пройтися на свіжому повітрі та випалити люльку, щоб

трохи у голові проясніло. Оце ж так ми й зустрілися з вами, а мій одяг, звісно, до пари моїй закіптюженій нарсуиі. Але я, здається, здогадуюся, хто ви. Вас звати Роберт Макінтайр, чи не так?

— Так, хоч я й не уявляю, звідки ви мене знаєте.

— Ну, я, цілком природно, трохи цікавився, які в мене сусіди. І мені сказали, що тут мешкає художник на прізвище Макінтайр, а художників, я так собі подумав, не багато в Темфілді. Але як вам подобається планування дому? Сподіваюся, не разить вас несмаком?

— О, та воно чудове, незрівнянне. Ви, очевидно, маєте надзвичайно гостре око, щоб так блискуче все залагоджувати.

— Та у мене зовсім нема смаку, аніякого. Я не розрізняю, де гарно, а де ні. Щодо цього, то я чистісінький неук. Але я залучив найкращого фахівця з Лондона і ще одного з Відня. Воші вдвох і влаштували все це.

Господар з гостем зупинились саме за розсувними дверима, де на підлозі лежав великий килим з бізонячих шкур. Перед ними простягався розлогий квадратної форми внутрішній дворик, вистелений різноколірним вигадливо візерунчастим мармуром. Посередині з фонтану із різьбленого жадсіту били вгору п'ять струменів, четверо з них спрямовані були по кутках дворика, заповнюючи чотири чималі мармурові басейни, а п'ятий вистрелював просто у височінь, а тоді лунко спадав униз до центрального резервуара, З кожного боку дворика росло по стрункій пальмі, що розкидали на висоті десь так у п'ятдесят футів віяла спадистого зеленого листя. Вздовж стін видніли арки в мавританському стилі, зроблені з яшми та прожилкуватого мармуру, а двері позад них були прикриті важкими темно-червоними куртинами. Попереду ліворуч і праворуч тяглися до верхніх поверхів будівлі навкруг дворика широкі мармурові сходи, застелені пухкими смірнськими килимами. Повітря тут було тепле, але й свіже, як буває в Англії серед травня.

— Це зроблено на взірець Альгамбри, — сказав Рафлс Гоу. — Пальми непогані. Корені в них тягнуться глибоко в землю, там їх оперізують труби з гарячою водою. Здається, вони добре прийнялися.

— А яке вишукане різьблення з бронзи! — вигукнув Роберт, підвівши захоплений погляд на витончені гратки, що оздоблювали простінки між мавританськими арками.

— Воно й справді нічогеньке. Тільки це не з бронзи. Бронза не надається для такої тонкої роботи. Це золото. Але пройдім далі. Ви зачекаєте хвилинку, поки я змию кіптяву?

Він провів гостя до дверей лівобіч дворика, які на Робертів подив, самі собою, повільно розчинилися при їхньому наближенні.

— Це я тут прилаштував невеличкий пристрій, — пояснив господар будинку. — Підходячи до дверей, ви вагою власного тіла натискаєте на підлогу й приводите в дію пружину в дверях. Заходьте, будь ласка. Тут у мене маленьке особисте пристанище, обладнане на мою вподобу.

Якщо Роберт сподівався побачити якийсь новий прояв багатства й розкоші, то він був прикро розчарований, бо опинився хоч і у просторій, але майже порожній кімнаті, де в одному кутку було просте залізне ліжко, у центрі кілька стільців, а підлогу покривав вицвілий килим, і ще стояв там великий стіл, завалений книжками, пляшками, паперами й усяким іншим причандаллям, що звичайно призбирується на робочому місці вічно заклопотаної і не дуже охайної людини. Кивнувши гостеві сісти на стільця, Рафлс Гоу скинув куртку, закасав рукави фланелевої сорочки й почав старанно вмиватися теплою водою з крана в стіні.

— Бачите, які у мене невибагливі смаки, — зауважив він, витираючи рушником обличчя і волосся. — Це єдина кімната в усьому великому будинку, де я відчуваю себе затишно, як дома. Тут я можу почитати й спокійно випалити люльку. А будь-які розкоші мене нудять.

— Правду кажучи, я б і не подумав, — озвався Роберт.

— Але це так, запевняю вас. Розумієте, навіть ви зі своїми поглядами на багатство, що воно саме собою нічого не варте, — поглядами, на мою думку, дуже слушними, вони роблять вам честь, — навіть ви повинні визнати: коли людині випало стати власником величезної... або, скажімо так, значної суми грошей, то її обов'язок пустити ці гроші в обіг, щоб вони якимсь чином давали користь людям. Ось у цьому вся таємниця, чому в мене таке пишне пір'я. Я мушу напружувати всю свою винахідливість, щоб витрачати власні прибутки, діючи, ясна річ, у межах, дозволених законом. Приміром, дуже легко було б роздати гроші, та й годі, і я не мав би мороки з надміром коштів, принаймні, великої частини їх, але я не хочу нікого привчати до паразитичного існування або заподіювати якоїсь іншої шкоди нерозважливою доброчинністю. Я хочу, щоб ті гроші, які я витрачаю, давали користь. Ви розумієте, що я маю на увазі?

— Цілком розумію, хоча, правда, — це таки щось нове, коли людина нарікає, як їй важко знайти застосування своїм прибуткам.

— Але повірте — для мене це й справді неабиякий клопіт. Однак я маю деякі плани, і дуже цікаві. Ви не хочете помити руки? Ну, тоді, може, ще що-небудь подивитесь у мене в домі? Ось пройдіть у цей куток і сядьте на це крісло. Отак. Зараз я сяду поруч з вами, і ми вже можемо рушати.

У кутку кімнати, де вони тепер сиділи, до стін, футів на шість обабіч пофарбованих у шоколадно-коричневий колір, були прикріплені два відкидні плюшеві сидіння, що гостро контрастувало з простотою решти приміщення.

— Це ліфт, — пояснив Рафлс Гоу, — але він так хитро вмонтований у стіну, що якби не інакше фарбування, ви б нічого й не помітили. Він може рухатись по горизонталі й вертикалі. Оці кілька кнопок означають різні приміщення. Бачите: "Їдальня", "Курильня", "Більярдна", "Бібліотека"

тощо. Я покажу вам, як ліфт діє по вертикалі. Натискаю ось на цю кнопку — "Кухня".

З'явилось відчуття легенького поштовху й руху, і за мить Роберт, не встигши й ворухнутись у кріслі, побачив, що кімната кудись зникла, а перед ним натомість постали склепінчасті дубові двері.

— Це вхід до кухні, — сказав Рафлс Гоу. — У мене кухня на верхньому поверсі. Я терпіти не можу кухонних запахів. За півтори секунди ми піднялися на вісімдесят футів. Тепер я знов натискаю на кнопку, й ми вертаємось до моєї кімнати.

Роберт Макінтайр вражено розглянувся круг себе.

— Чудеса науки перевищують чудеса магії, — тільки й мовив він.

— Так, тут діє такий собі невеличкий механізм. А тепер спробуємо в горизонтальному напрямку. Я натискаю "Їдальня", і ось вона перед нами, помилуйтеся. Ступіть крок до дверей, і вони самі розчахнуться.

Роберт зробив, як йому було сказано, і опинився разом зі своїм супутником у великій кімнаті з високою стелею, а ліфт, як тільки вони зійшли з нього, повернувся до свого попереднього положення. Робертові ноги тонули в чудовому пухкому килимі, так наче це був мох, що сягав по самі кісточки, а очі його невідривно дивились на картини, розвішані по стінах.

— О, та це ж Рафаель, їй-Богу! — скрикнув гість, показуючи на одну з картин навпроти.

— Атож, це Рафаель, одне з найкращих полотен. Мені довелося на аукціоні добряче позмагатися за нього з французьким урядом. Французи хотіли дістати його для Лувру, але, як то ведеться на торгах, переміг тугіший гаманець.

— А це "Арешт Катіліни" — здається, Рубенса. Він неповторний — такі у нього розкішні чоловіки й звабливі жінки!

— Так, це Рубенс. А два інші — Веласкес і Тенірс, чудові зразки іспанської та фламандської шкіл. У цій кімнаті в мене тільки давні майстри. А сучасні — в більярдній. Устатковано цю кімнату досить своєрідно, ба навіть неповторно. Тут усе з ебенового дерева й бивнів єдинорога. Ось бачите — ніжки столу й крісел з різьбленої слонової кості. Меблярeві це був неабиякий клопіт, бо ж на ринок цього матеріалу надходить дуже мало. Як цікавинку скажу вам, що китайський імператор замовив велику кількість єдинорогових бивнів для внутрішньої огорожі в якійсь пагоді, але на торгах я перехопив їх у нього з-під рук, і його небесній величності довелося чекати наступної партії товару. Он у кутку ліфт, тільки нам він не потрібен. Пройдіть, будь ласка, у ці двері. Це і є більярдна, — мовив далі Рафлс Гоу, коли вони опинились у сусідній кімнаті. — На стінах перед вами кілька вартісних зразків сучасного малярства. Ось Коро, два Мейсоньє, Бугро, Міллс, Орчардсон, дві картини Альма Тадема. Але ці стіни з різьбленого дуба навіть шкода було закривати полотнами. Подивіться лише на цих пташок, що пурхають серед гілля і співають. Як живі, правда?

— Вони — сама досконалість. Я ніколи не бачив такого витонченого різьблення. Однак чому ви називаєте цю кімнату більярдною? Тут же нема ніякого більярдного столу.

— О, таж більярдний стіл такий громіздкий, він завжди заважає, коли ви не масте охоти грати. Через це я сховав його під цією ділянкою полірованого клена, яким покрито підлогу. Ось я ставлю ногу на моторчик, бачите? — Коли він промовив ці слова, прямокутник підлоги у центрі піднісся вгору на чотири фути і очам відкрився чудовий більярдний стіл, інкрустований черепахою. Господар натис на іншу пружину, і в такий самий спосіб постав на видноті й другий стіл, уже менший розміром.

— За допомогою оцих важелів можна мати також картярський або який інший столик, — зауважив він. — Але це все абищиці. Ось у музеї в мене знайдеться дещо цікавіше для вас.

Він провів гостя до іншої кімнати, умебльованої в античному дусі й увішаної дуже рідкісними гобеленами. Підлога з мармурової мозаїки була вистелена коштовними шкурами. Власне, меблів у кімнаті було мало, тільки попід стінами стояли бюрка в стилі Луї Чотирнадцятого, зроблені з ебенового дерева й прикрашені сріблом з медальйончиками тонкої роботи.

— Можливо, називати цю кімнату музеєм занадто сміливо, — мовив Рафлс Гоу. — Тут містяться лише декотрі вишукані дрібнички, що я роздобув у різних місцях. І особливо — коштовне каміння. Гадаю, в цьому я міг би позмагатися з будь-якою приватною колекцією в світі. Я тримаю все це добро під замком, бо навіть найчесніші з обслуги можуть не витримати спокуси.

Він зняв срібного ключа з годинникового ланцюжка й почав відмикати й висовувати шухляди. Роберт мимоволі аж скрикнув з подиву й захоплення, коли перед його очима постали цілі розсипища коштовних камінців у шухлядах. Глибока, рівна червінь рубінів, ясносяйна зелень смарагдів, твердий полиск діамантів, мінливі переливи берилів, аметистів, оніксів, "котячих очей", опалів, агатів, сердоліків, здавалося, наповнили приміщення трохи тьмяним мерехтливим різнобарвним світлом. Довгасті пластівці чудового блакитного лазуриту, розкішні камінці геліотропу, зразки рожевих, червоних і білих коралів, довгі пацьорки лискучих перлин — усе це господар висипав із шухляд так недбало, як хлопчисько свої мармурові кульки із сумки.

— Ось це непогана штучка, — мовив він, підносячи в руці золотаву брилку завбільшки з людську голову. — Як взірець бурштину навіть дуже гарна. Це мені надіслав мій агент з Балтики. Вага двадцять вісім фунтів. Про гарніший шматок бурштину я ще не чував. Щодо діамантів, то вони в

мене не особливо великі — більших просто не траплялося на ринку, хоча серед них є й цілком пристойні. Ладні цяцьки, чи не так?

Він набрав дві жмені смарагдів з шухляди, а тоді повільно висипав їх назад.

— Сили небесні! — скрикнув Роберт, переводячи погляд із шухляди на шухляду. — Таж це величезне багатство! Така пречудова колекція коштує, мабуть, сотню тисяч фунтів, не менше.

— Ви, як я бачу, не вельми знаєтесь на вартості коштовного каміння, — зауважив, сміючись, Рафлс Гоу. — Та за ту суму, яку ви назвали, не придбаєш навіть найменшої з цих шухляд! Я собі в нотатнику веду облік, скільки саме досі витрачено коштів на придбання цієї колекції, хоч мої агенти, уповноважені її поповнювати, протягом найближчих тижнів, імовірно, набагато збільшать загальну суму витрат. Так ото на сьогодні витрачено… зараз подивлюся… Перлини — сто сорок тисяч, смарагди — сімсот п'ятдесят, рубіни — вісімсот сорок, діаманти — дев'ятсот двадцять, онікси… — у мене є кілька дуже гарних оніксів… — двісті тридцять. Інше коштовне каміння, карбункули, агати… гм… Атож, виходить трохи більше як чотири мільйони сімсот сорок тисяч. Загалом можна сказати, враховуючи всякі супутні видатки, п'ять мільйонів.

— Боже милостивий! — вихопилось у молодого художника, що стояв, широко розвівши очі.

— Але я ж до певної міри і зобов'язаний збирати цю колекцію. Як ви розумієте, обробка, шліфування, продаж коштовного каміння — це все професії, цілком залежні від заможних людей. Якщо ми їх не підтримуватимемо, вони захиріють, і отже, значну кількість людей спіткають злигодні. Те саме стосується і ювелірних виробів із золота, на які ви звернули увагу в мене у дворику. Багатство накладає певні обов'язки, і один з них — підтримувати ось такі ремесла. Гляньте, який гарний рубін. Це з Бірми, п'ятий за розмірами з усіх відомих у світі. Без

огранки він був би, мабуть, другим, але ж огранка помітно зменшила його в розмірах.

Він потримав хвилинку між пальцями сліпуче-багряний камінець завбільшки з каштан, а потім недбало кинув його назад у шухляду.

— Пройдім до курильні, — запропонував він. — Вам треба трошки підкріпитись, адже тямущі люди кажуть, що нема нічого виснажливішого, як розглядати всілякі дивовижі.

Розділ IV

ІЗ КРАЮ В КРАЙ

Кімната, в якій тепер опинився приголомшений Роберт, була умебльована ще розкішніше, хоч, може, і не так розмаїто, як попередні, в яких він побував. На пухнастому східному килимі стояли зумисне врозкидь низенькі диванчики, оббиті бордовим плюшем. Там і сям були глибокі крісла, канапи, американські гойдалки — що хоч, те й вибирай. Одна стіна кімнати була скляна, за нею виднів пишний зимовий сад. У дальньому кінці кімнати на двох рядах позолочених стендів був широкий вибір останніх номерів найрізноманітніших журналів. На поличках обабіч інкрустованого каміна довгою низкою красувалися курильні люльки з різних країн та світів — англійські черешневі, французькі вересові, німецькі порцелянові, різьблені пінкові, люльки з пахучого кедра й австралійської акації, східні наргіле, турецькі чубуки, два великі кальяни в золотій оправі. Праворуч і ліворуч попід усіма стінами були прикріплені в три ряди невеликі закриті шухлядки, на кожній табличка зі слонової кості з назвою відповідного сорту тютюну. Вище йшов ярус шухлядок дещо більших — із сигарами й сигаретами.

— Ну ж бо, як вам видасться ця дамаська канапа, — запросив господар гостя, сам сідаючи в крісло-гойдалку. — Це від постачальника самого султана. Турки добре знаються на всяких таких вигодах. З мене

запеклий курій, містере Макінтайре, тож у цьому приміщенні я вже більше дораджував архітекторові, ніж деінде. На картинах, скажімо, я зовсім не розуміюся, як ви невдовзі й самі переконаєтесь. Коли ж ідеться про тютюн, то тут я можу не одне підказати. Ось хоча б ці сигари. — Він дістав кілька довгих чудово скручених світло-брунатного кольору сигар. — Вони справді не зовсім звичайні. Спробуйте-но.

Роберт запалив простягнуту йому сигару й відхилився на розкішні м'які подушки, дивлячись крізь запахущі голубі кільця диму на цього дивака в брудній робочій куртці, що говорив про мільйони так, як хтось інший про мізерні шилінги. Це бліде обличчя, сумний втомлений погляд, зігнуті плечі — все наче свідчило, що його гнітить тягар власного багатства. В манерах і мові мільйонера проступало якесь німотне прохання вибачити, якесь відчуття провини, зовсім не згідне з тією могутністю, що її він мав у своїх руках. У той же час Роберта це химерне знайомство незвичайно зацікавило й викликало велике збудження. Його артистична натура просто розкошувала в цій атмосфері неймовірного багатства й вигод, він увесь пройнявся почуттям полегкості й цілковитого супокою, якого ще ніколи в житті не зазнавав.

— То що ж ми вип'ємо — кави, рейнського чи токаю, а може, чогось міцнішого? — запитав Рафлс Гоу, сягаючи рукою до стіни, де витикалося щось таке, схоже на клавіші рояля. — Я б радив токаю. У мене він із тих самих джерел, що й у австрійського імператора, хоч мені, маю підстави гадати, дістаються все-таки кращі гатунки.

Він двічі натис на одну клавішу й почекав кілька секунд. Тоді, гостро клацнувши, відкинулась поличка у стіні, й в отворі показалася невелика таця, на якій стояли два високі келихи з венеційського скла, наповнені вином.

— Механізм працює справно, — сказав Рафлс Гоу. — Подібного до нього ще ніде немає, оскільки я знаю. Ось бачите на клавішах назви різних вин. Натискаючи на клавішу, я вмикаю електричний струм, а вже струм приводить в дію кран у погребі саме на такий час, щоб наповнити

келих, який завжди стоїть під краном. Келихи, як ви здогадуєтесь, містяться на обертовому циліндрі. А наповнений келих своєю вагою приводить у дію пневматичну трубу, по якій і пересувається сюди. Ідея дуже проста. Боюся тільки, що я наганяю на вас нудьгу розповідями про свої невеличкі придумки. Це мій коник — механізувати все, що можна, довкіл мене.

— Навпаки, я дуже цим усім захоплений, — гаряче запевнив господаря Роберт. — Це все виглядає так, наче я з прозаїчної давньої Англії раптом перенісся до якогось зачарованого палацу, до пристанища східних джинів. Я б і не повірив, що можна зробити стільки всіляких пристроїв аби полегшити життя і позбавити людину різних марудних клопотів, — якби не бачив цього на власні очі.

— Але я ще не все показав вам, — зауважив Рафлс Гоу. — А тим часом ми перепочинемо тут кілька хвилин, бо я хочу про дещо побалакати з вами. Як сигара?

— Пречудова!

— Вона походить з Луїзіани ще з доби рабства. Тепер таких уже не виготовляють. Той, хто продав мені ці сигари, не тямив, чого вони варті. Він збув їх по кілька шилінгів за штуку. А тепер я хотів би попросити у вас однієї послуги, містере Макінтайре.

— Я залюбки зроблю все, що зможу.

— Ви більш-менш розумієте моє становище. Я тут нікого не знаю. З людьми заможного стану в мене мало спільного. І я не дуже товариський. Я не люблю ані сам ходити з візитами, ані приймати візитерів. Я проваджу деякі студії на власну руч і не маю ніяких особливих претензій. Світське життя мене зовсім не приваблює. Ви розумієте хід моїх думок?

— Повністю розумію.

— З другого боку, досвід підказує мені, що чи не найважче завести собі приятеля серед людей менш заможних, тобто таких, які воліли б збільшити свої прибутки. Такі радше думають про твоє багатство, а не про тебе самого, — я вже це знаю, бо не раз на цьому опікся.

Він примовк і почесав пальцями свою ріденьку борідку. Роберт Макінтайр мовчки кивнув на знак того, що розуміє співрозмовника.

— Тож ви бачите, — вів господар далі, — який я самотній: з багатими я не маю нічого спільного через мої смаки, небагатим не довіряю через їхні мотиви. Щодо, власне, самотності, то мені до неї не звикати. Але це обмежує мої можливості зробити щось корисне людям. Я не маю вірогідних джерел інформації, де й коли я міг би стати в пригоді. Правда, сьогодні я, на щастя, познайомився з вашим вікарієм, він видався мені людиною сумлінною і вартого довіри. Він буде одним з посередників, що зв'язують мене із зовнішнім світом. Але чи міг би я попросити вас стати для мене другим таким посередником?

— Я тільки радий буду! — ревно озвався Роберт.

Пропозиція ця сповнила його серце захватом: адже тим самим він діставав мало не офіційне право відвідувати цей райський палац. Чогось кращого він і бажати не міг!

— Мені пощастило дізнатися з нашої розмови, які шляхетні погляди у вас щодо матеріальних благ, які ви безкорисливі у своїх уподобаннях. Ви, певно, зауважили, що я попервах був трохи сухуватий і майже різкий з вами. Я маю підстави уникати й остерігатися випадкових знайомств. Занадто часто виявлялося, що всі ці зустрічі старанно готувалися заздалегідь і мали за собою суто меркантильні мотиви. Боже милий, та я такі історії міг би розповісти вам! Одного разу в мене на очах за дівчиною погнався бик. Я, ризикуючи життям, кинувсь її рятувати, і аж потім

довідався, що всю цю пригоду спеціально влаштувала матір дівчини, найнявши бика на годину, а все аби лиш таким ефектним чином зазнайомити зі мною свою доньку. Але я не підриватиму вашої віри в людську натуру. Мабуть, я маю надто упереджений погляд на людей, з якими зводить мене доля. Тож якраз тим більш мені треба мати когось такого, що на пораду його я міг би покластись.

— Якщо ви підкажете, в чому саме моя думка може стати вам у пригоді, я до ваших послуг, — промовив Роберт. — Мої близькі родом з Бірмінгема, але я знаю більшість тутешніх мешканців і хто як живе.

— Саме це мені й треба знати. Адже гроші можуть зробити багато добра, хоча й не менше можуть заподіяти шкоди. Я буду радитися з вами в разі якого сумніву. До речі, в мене уже й зараз є одне невеличке запитання до вас. Чи не могли б ви сказати мені, хто та молода панночка з дуже темним волоссям, сірими очима й пропорційними рисами обличчя? Коли я її бачив, вона була в синьому пальті з баранячим коміром і манжетами.

Роберт подумки пирхнув смішком.

— Я знаю це пальто дуже добре, — сказав він. — Ви описали не кого іншого, як мою сестру.

— Вашу сестру! Невже? Але й справді, тепер я й сам бачу подібність між вами двома. Я побачив її якось днями і подумав: хто ж вона така? Ви, звичайно, живете разом з нею?

— Так, мій батько, вона і я живемо разом, наш дім називається Берестя.

— І я маю надію, що невдовзі а усіма вами там познайомлюся. То ви вже докурили сигару? Може, хочете ще одну? Чи волієте радше люльку? Справжній курій визнав тільки люльку. В мене тут майже всі сорти

тютюну. Шухлядки ці наповнюють щопонеділка, а по суботах решткитютюну розподіляються між пожильцями у тутешній богадільні, отож запаси у мене завжди свіжі. Що ж, коли ви не маєте більше охоти палити, то, може, я покажу вам ще одну-дві цікаві свої придумки. Ось по цей бік у мене зброярня, а по той — бібліотека. Книжок у мене небагато, лише трохи понад сто тисяч томів. Але серед них трапляються вельми цінні зразки. Я маю вестготську Біблію п'ятого сторіччя, здається, єдину в своєму роді; є тут "Biblia Pauperum"[5] 1430 року; рукопис Книги Буття на листі тутового дерева, імовірно з другого сторіччя; "Трістан та Ізольда" восьмого сторіччя; кількасот готичних стародруків, у числі яких п'ять дуже гарних книжок з друкарень Шеффера й Фуста. Але все це ви зможете погортати котроїсь дощовитої днини, коли не матимете чогось путнішого до роботи. А зараз я покажу вам один, можливо, цікавий для вас пристрій, пов'язаний з курильною кімнатою. Візьміть ще сигару. Тепер сядьмо ось на ту канапу в протилежному кутку.

Канапа ця стояла в алькові з кришталево-прозорими скляними стінами із трьох боків. Коли вони сіли, господар смикнув за якийсь мотузочок, і враз позад них опустилася четверта прозора стіна. Вони опинилися немов у великій скляній коробці, причому скло було так чисто відшліфоване, що стало майже непомітне. Згори в цій комірчині звисало кілька золотих шнурів, які, здавалося, сполучалися з довгим лискучим металевим прутом іззовні.

— То де ви воліли б випалити сигару? — поспитав Рафлс Гоу з веселим вогником у своєму серйозному погляді. — Скажімо, в Індії, чи в Єгипті, чи в Китаї, чи...

— У Південній Америці, — мовив Роберт.

Щось миготнуло, захурчало, з'явилося відчуття руху. Молодий художник розглянувся круг себе, украй здивований. Навсібіч, куди він не кине погляд, стоять папоротникові дерева й пальми, оповиті довгими повзучими рослинами, сліпуче-яскраві орхідеї. Курильня, будинок, Англія — все це зникло, а він сидів на канапі серед незайманої пущі в долині

Амазонки. Це не був ніякий оптичний обман, ніякий фокус. Він бачив, як із тропічного підліска здіймаються вгору гарячі випари, з величезного зеленого листя спадають важкі краплі, на стовбурах дерев чітко було видно волоконця й луб на грубій корі. По гілляці у нього над головою безгучно проповзла зелена кратчаста гадюка, з гущавини раптом випурхнув барвистий довгохвостий папуга й пролетів між стовбурів. Роберт ошелешено роздивлявся навколо, не можучи й словом озватись, аж урешті пройняте подивом і острахом лице його обернулося до господаря.

— Людей, бувало, спалювали й за далеко менші жарти, еге ж?. — мовив Рафлс Гоу, сміючись від щирого серця. — Та годі з вас Америки. А що ви скажете про чари Єгипту?

Знов почулось, як щось захурчало, блискавично промайнули якісь видива, і ось уже на всі боки простягалася, скільки око бачить, широка пустеля. На передньому плані збилося в гурт п'ять пальм, а біля підніжжя їх росли колючі рослини, подібні до кактусів. Збоку лежала сіра скеляста нерівної форми брила, нижню частину якої було вирізьблено у вигляді величезного жука-скарабея. На поверхні цієї прадавньої брили гралося кілька ящірок. Далі слалися аж до крайобрію жовті піски, вдалині повиті міражистою пеленою.

— Я нічого не розумію, містере Гоу!

Роберт ухопився руками за край канапи й тільки вражено водив очима навколо.

— Ефект досить разючий, правда? Ця єгипетська пустеля — моя улюблена, коли мені кортить на самоті випалити люльку п поміркувати. Дивно, що тютюн завезли до нас із ділового й практичного Заходу. Мрійливий оспалий Схід, здаєтеся, був би відповіднішим для цього місцем. Але, можливо, ви б не заперечували задля різноманітності побувати в Китаї?

— Тільки не сьогодні, — відказав Роберт, проводячи рукою по чолу. — Боюся, що мене трохи приголомшили всі ці дива, я відчуваю щось таке, як нервовий струс. Та й, крім того, мені пора вертати до мого прозаїчного Берестя, якщо я зможу вибратися з цих ваших диких хащів. Але, може, ви відкриєте мені свою таємницю, містере Гоу, як ви цього всього домоглися?

— Та це звичайнісінька забавка… хитра іграшка, та й уже. Зараз я вам усе поясню. Від моєї курильні тягнеться в один бік низка розлогих оранжерей. У кожній з них підтримується належна температура… Й ступінь вологості, що відповідають точно кліматові Єгипту, Китаю і так далі. А ця скляна камера — просто трамвай, що рухається з мінімальним тертям по сталевих рейках. Торгаючи за цей чи той металевий шнур, я регулюю відстань, до якої він має йти, а рух його, як ви зауважили, відбувається дуже швидко. Ефект від моїх оранжерей посилюється тим, що покрівлю їх дуже майстерно розфарбовано під колір неба, і що в них справді живуть птахи та інші істоти, які почуваються в цьому штучному середовищі не згірше ніж у себе на батьківщині. Оце так створюється ілюзія нашого перебування в Південній Америці.

— Але ж у Єгипті зовсім інакше.

— Так, там трохи складніше. Я залучив до роботи найкращого французького фахівця з тих, що створюють довкружні панорами, це якраз справляє особливе враження. Пальми, кактуси, обеліск і все таке інше — це, ясна річ, справжнє, так само як і пісок, який тягнеться ярдів на п'ятдесят, і я певен, що навіть найзіркіша людина в Англії не скаже, де починається вже декорація. Це загальнопоширений і зрештою доволі простацький прийом, застосовуваний у діорамі, тільки ретельніше виконаний. Що для вас ще незрозуміле?

— А скляна камера? Навіщо вона?

— Вона для того, щоб уберегти моїх гостей від перепадів температури. Що ж то була б за гостинність, якби вони поверталися до курильні промоклі, як хлющ, або з гострою нежиттю! Крім того, скло на стінках камери спеціально підігрівається, інакше воно вкрилося б парою і нічого крізь нього не було б видно. Але вам справді час уже йти? Тоді ми вертаємось до курильні. Сподіваюся, ці ваші відвідини аж ніяк не останні. А я зі свого боку дуже радий був би нагоді завітати до вас у Берестя. Вихід ось сюдою, через музей.

Коли, вийшовши з величної Рафлсової будівлі, просяклої розкішними ароматами Півдня, Роберт опинився на гострій і колючій холоднечі англійського зимового вечора, відчував він себе так, наче хтозна-як довго пробув десь у далекій країні. Час визначається насиченістю вражень, а вони зараз такі незвичні й разючі були в Роберта, що йому здавалося, немов минуло багато тижнів, відколи він перестрів на дорозі закіптюженого незнайомця. Роберт ішов, а голова його була як у тумані, він п'янів на саму думку про таке безмежне багатство й незрівнянну могутність цього незвичайного дивака. Малою, вбогою і похмурою видалася йому власна домівка, коли він наблизився до неї, і переступив поріг її Роберт прикро невдоволений сам собою й усім навколишнім.

Розділ V

ЛОРИНЕ ПРОХАННЯ

Того ж вечора після вечері Роберт Макінтайр виклав батькові й сестрі все, що побачив у цей день. Його настільки переповнювали враження, що він просто мусив поділитися ними. Тож радше задля власної втіхи, а не для того, щоб заспокоїти їхню цікавість, заходився він жваво розписувати всі дива, які йому випало побачити: незмірне багатство, справді королівську скарбівню коштовного каміння й золота, мармур на кожному кроці, вигадливі механічні пристрої, безоглядні розкоші й цілковите легковаження грішми з боку господаря. Добру годину розмальовував він ті чудеса, що йому показали, а насамкінець не без гордості повідомив, з

яким проханням звернувся до нього Рафлс Гоу і якою цілковитою довірою його наділено.

Двоє Робертових слухачів по-різному сприйняли те, що їм розповіли. Старий Макінтайр з гіркою посмішкою на устах відхилився на спинку крісла, його сухорляве обличчя вкрилося тисячею зморщок, а в маленьких очицях зблиснули заздрощі й пожадливість. Висхла пожовкла рука старого стислася в кулак, аж суглоби здалися зовсім білими при світлі лампи. Лора, навпаки, вслухалась у братову мову, нахилившись уперед і напіврозтуливши уста, щоки її пашіли. Роберт переводив погляд то на одного, то на другу, і йому видавалося, що він ще ніколи не бачив батька таким злим, а сестру — такою прегарною.

— То хто ж цей чоловік? — озвався нарешті старий. — Маю надію, він нажив те все чесним способом. На п'ять мільйонів самих коштовностей, кажеш! Боже милий! І ладен їх роздати, тільки боїться, щоб не довести цим людей до злиднів. Можеш переказати йому, Роберте, що ти знаєш одну цілком порядну людину, яка зовсім не боїться, щоб її довели до злиднів.

— Але все ж хто він такий, Роберте? — скрикнула Лора. — Не може бути, щоб Гоу — його справжнє прізвище. Він, певно, замаскований принц або король на вигнанні. О, я б так хотіла помилуватися цими діамантами й смарагдами! Я завжди вважала, що смарагди дуже личать тим, у кого темне волосся. Ти неодмінно мусиш розповісти мені ще раз про цей його музей, Роберте.

— Я зовсім не думаю, що він не той, за кого себе показує, — відповів брат. — У нього звичайні врівноважені манери пересічного англійця середнього класу. Ніякої особливої витонченості я в ньому не помітив. На книжках і картинах він не дуже знається, тільки в міру того, щоб зорієнтуватися, чого вони варті й не більше. Ні, він, як на мене, з такого самого соціального стану, що й ми, просто йому поталанило успадкувати величезне багатство. Звичайно, мені важко оцінити його статки, але, судячи з того, що я побачив сьогодні, — будинок, картини, коштовності,

книжки й таке інше, — все це варте не менш як двадцять мільйонів, та й то боюся, що ця цифра занижена.

— Я в житті лише одного зустрічав на прізвище Гоу, — мовив старий Макінтайр, тарабанячи пальцями по столу. — Він працював майстром у цеху, де виготовляли гільзи для набоїв. Але то був літній одинокий чоловік. Одначе маймо надію, що все те він нажив чесно, що гроші ті нічим не забруднено.

— І він таки й справді прийде до нас, справді? — аж сплеснула руками Лора. — А коли він може прийти, як ти гадаєш, Роберте? Тільки попередь мене завчасу. А що, як він завтра прийде, га?

— Ну, я не знаю.

— Мені так кортить його побачити! Ще ніхто в житті так сильно не цікавив мене.

— О, але ти, бачу, одержала листа, — зауважив Роберт. — Звісно, від Гектора, бо ж і марка чужоземна. Як він там?

— Листа оце тільки-но принесли. Я ще не встигла прочитати. Правду кажучи, ти мене так зацікавив своєю розповіддю, що я зовсім про нього забула. Бідний Гектор! Лист із Мадейри. — Вона похапцем пробігла чотири сторінки, списані нерівним юнацьким почерком моряка. — О, з ним усе гаразд, — додала вона. — На зворотній дорозі вони попали у шторм і так далі, але тепер усе гаразд. Він сподівається, що у березні буде вдома. А може, він навіть завтра прийде, цей твій новий друг, твій лицар із зачарованого замку?

— Не думаю, навряд, щоб так скоро.

— Якщо він шукатиме, куди вкласти капітал, Роберте, — озвався батько, — не забудь сказати йому, що тепер дуже сприятливі

перспективи у виробництві зброї. З моїми знаннями, та ще маючи кілька тисяч за спиною, я забезпечив би йому зиск у тридцять відсотків, і так само певно, як і банк. Кінець кінцем, він же мусить кудись вкласти свої кошти. Не може ж він розтринькати їх на ті свої книжки та коштовне каміння. Я, звісно, міг би дати йому найкорисніші поради.

— Хтозна ще, коли він буде у нас, батьку, — холодно відказав Роберт. — І коли він прийде, я навряд чи спробую скористатися його дружбою задля твоїх фінансових інтересів.

— І ми ж рівня йому, тату, — запально вигукнула Лора. — Чого ж ти хочеш виставляти нас перед ним злидарями? Він подумає, ніби ми цікавимось ним тільки через його гроші. — Я дивуюсь, як у тебе можуть такі думки з'являтись!

— Якби у мене не з'являлися такі думки, панночко, то яким побитом дістали б ви освіту? — сердито огризнувся старий.

Роберт поспішив тихенько вийти з кімнати, але й коли він був нагорі, серед своїх полотен, йому чутно було два голоси, один хрипкий, другий дзвінкий — це точилася нескінченна їхня хатня пересварка. Дедалі похмурішими здавалися йому обставини власного життя, дедалі принаднішим — супокій, який можна придбати за гроші.

Вранці, ледве встигли вони поснідати й Роберт тільки збирався взятися за свою роботу, як почувся несміливий стукіт у двері, а коли їх відчинили, на порозі побачили Рафлса Гоу. Роберт кинувся назустріч гостеві й радо його привітав.

— Боюся, що з мене дуже ранній візитер, — сказав гість, вибачаючись, — але я маю звичай після сніданку трохи прогулюватись. — На ньому тепер не було ніяких слідів фізичної праці — темний його костюм був чепурний і елегантний, волосся охайно зачесане. — Ви вчора

говорили про свої полотна. І хоч зараз рання пора, може, ви дозволите мені заглянути до вашої студії?

— О, будь ласка, містере Гоу! — скрикнув Роберт, приємно здивований увагою надзвичайно щедрого мецената. — Я залюбки покажу вам свої скромні роботи, хоч, як на правду, мені страшнувато, коли я подумаю, що у вас повсякчас перед очима такі загальновизнані шедеври. Дозвольте, я познайомлю вас зі своїм батьком і сестрою Лорою.

Старий Макінтайр глибоко вклонився і потер свої кістляві руки, а молода леді, мало не скрикнувши з подиву, тупилась широко розведеними очима у мільйонера. Гоу, однак, спокійно ступив крок наперед і потис дівчині руку.

— Я так і гадав, що це ви, — промовив він. — Я вже зустрічався з вашою сестрою, містере Макінтайре, у перший день свого приїзду. Ми обоє сховалися під повіткою від сніговиці й так мило погомоніли собі.

— Я й не уявляла, що розмовляю з власником нового будинку, — трохи розгублено мовила Лора. — Які чудні бувають збіги, далебі!

— А я не раз думав, з ким це я тоді розбалакався, та тільки вчора мені стало ясно. Але яка тут у вас затишна місцина! Влітку тут, певне, чарівно. А ще якби не цей пагорб, з моїх вікон видно було б ваш будинок.

— Атож, а нам видно було б ваші чудові дерева, — сказала Лора, зупиняючись поруч із гостем біля вікна. — Я от якраз учора дивилася на цей пагорб і думала: як шкода, що він заступав краєвид.

— Справді? Я залюбки накажу його знести, аби лиш виконати вашу волю.

— Боже мій! — аж вигукнула Лора. — Але куди ж ви його дінете?

— Та простісінько переміщу кудись-інде. Він не такий і великий. Кілька тисяч робітників, відповідна техніка й залізнична вітка, сюди підведена, — і за два-три місяці від пагорба не лишиться й знаку.

— А будинок нашого бідного вікарія? — сміючись, запитала Лора.

— О, цьому легко буде зарадити. Ми можемо поставити вікарієві точнісінько такий самий будинок, та ще й з більшими зручностями. Ваш брат може розповісти вам, що я великий мастак у плануванні будинків. Але без жартів — коли ви вважаєте, що пагорб краще знести, я візьму цей клопіт на себе.

— Нізащо в світі, містере Гоу! Та я здалася б відступницею серед тутешніх жителів, якби підохочувала вас на таку ідею. Цей пагорб — єдина своєрідна особливість в усьому Темфілді. Пожертвувати ним заради кращого краєвиду з наших вікон — це було б верхом егоїзму.

— У нас тут така халупчина, містере Гоу, — озвався старий Макінтайр. — Вам тут, мабуть, просто нічим дихати після вашого величного особняка, про якого мій син розказував справжні дива. Але ми не завжди жили в таких умовах, містере Гоу. Хоч які скромні мої теперішні статки, та був час, і. не так давно, коли я міг виписувати чек не на меншу суму, ніж будь-який інший фабрикант зброї у Бірмінгемі. Це було…

— Дорогенький наш старий буркотуне! — вигукнула Лора, пестливо обійнявши батька за шию, аж він скрикнув і скорчився від болю, приховуючи це за силуваним бухиканням.

— Може, пройдемо нагору? — поспішив запропонувати Роберт аби одвернути увагу гостя від прикрого хатнього інциденту. — Моя студія, як справжня художницька робітня, під самим дахом. Дозвольте, я піду попереду, а ви, будь ласка, вже за мною.

Залишивши Лору з батьком, вони вдвох піднялися до майстерні. Містер Гоу довго стояв перед "Підписанням Великої хартії вольностей" та "Вбивством Томи Кентерберійського", мружачи очі й нервово посмикуючи борідку, в той час як Роберт застиг у тривожному сподіванні.

— І у скільки ж ви їх оцінюєте? — поцікавився нарешті Рафлс Гоу.

— Я поставив ціну в сто фунтів, за кожну, коли надсилав їх до Лондона.

— У такому разі найкраще, що я можу вам побажати, — це діждатись тієї пори, коли ви залюбки заплатите суму вдесятеро більшу, щоб тільки відкупити ці картини. Ви, я певний, маєте великі здібності, ознаки цього я бачу в тому, що ви вже чималого досягли в композиції і сміливості задумів. Але щодо малюнка, коли казати щиро, то він у вас невиразний, і відчуттям кольору ви ще не можете похвалитись. Так ото я пропоную вам одну умову, містере Макінтайре, якщо буде ваша на це згода. Я знаю, що до грошей ви не жадливі, але все-таки, як ви й самі сказали при нашому знайомстві, жити на щось же треба. Я плачу вам за ці два полотна ту ціну, яку ви заправили, з умовою, що за вами зберігається право відкупити їх у моне за ту саму ціну.

— Ви такі щедрі! — Роберт не знав, чи тішитись йому продажем своїх картин, а чи образитись на не дуже приємні критичні зауваження покупця.

— Може, я зразу й випишу чек? — мовив Рафлс Гоу. — Ось чорнило, й перо. Надвечір я пришлю двох чоловік з обслуги забрати картини. У мене вони збережуться в цілковитій безпеці. Насмілюся думати, що коли ви станете знаменитістю, вони цінуватимуться, як характерні зразки вашої ранньої манери.

— Я, містере Гоу, страшенно вдячний вам, — сказав молодий художник, ховаючи чек до записника. Але коли складав його, то встиг

глянути на виписану суму — а може ж, цей примхливий дивак раптом проставив більшу цифру, ніж назвав він сам. Цифра, однак, була та сама. Роберт відчув у глибині душі, що репутація зневажника грошей має не тільки переваги, але й певні негативні сторони, тоді як ті кілька необдуманих слів, якими він прохопився в розмові з цим багачем, були швидше реакцією на батькову поведінку, аніж відображенням його власних поглядів.

— Сподіваюся, ви, міс Макінтайр, — сказав Рафлс Гоу, коли вони повернулися до вітальні, — виявите мені честь і завітаєте до мене подивитись ті невеличкі цікавинки, що я маю у своїй колекції. Ваш брат, я певний, залюбки проведе вас, а можливо, і містер Макінтайр, ваш батько, зохотиться відвідати мою оселю.

— Я дуже рада буду прийти, містере Гоу, — скрикнула Лора, всміхаючись найчарівнішою своєю усмішкою. — Правда, якраз тепер у мене багато часу забирають турботи про вбогих, які вельми потерпають у таку холоднечу, — Роберт здивовано звів брови, вперше почувши про доброчинницьку діяльність сестри, але містер Рафлс Гоу схвально кивнув головою. — Роберт розповідав мені про ванн чарівні оранжереї. Я б хотіла мати змогу бодай в одній з них розмістити наших бідних парафіян, хай би вони хоч обігрілися.

— Нема нічого легшого, хоч я, правда, боюся, чи не здасться їм життя ще скрутнішим, коли вони опісля повернуться до своїх домівок. Саме в ці дні у мене закінчили спорудження ще однієї оранжереї. Ваш брат її ще не бачив, але я гадаю, що вона найкраща з усіх. Це справжні індійські джунглі, і жарота там така, як слід, — тож вона буде найвідповідніша для вашої мети.

— О, мені дуже кортить побувати в ній! — вигукнула Лора, сплескуючи руками. — ~Я все життя мріяла побачити Індію. Я так багато читала про неї, — про храми, ліси, великі річки, про тигрів. Ви от не повірите, але ж я зроду не бачила жодного живого тигра, крім як на малюнках.

— Цьому вельми легко зарадити, — сказав Рафлс Гоу, спокійно всміхаючись. — То вам хочеться побачити живого тигра?

— Так, страшенно хочеться!

— Я доставлю його вам. Стривайте-но… Зараз у нас близько дванадцятої. До першої години я встигну відбити телеграму до. Ліверпуля. Там є фахівець, що знає, як це робиться. На завтрашній ранок, гадаю, тигра вже приставлять. Отже, сподіваюся невдовзі бачити вас у мене в гостях. Я тут у вашій господі загаявся, а мені ще треба кілька годин відпрацювати в лабораторії. В мене весь день розписано по годинах.

Він щиро потис усім руки і, запаливши на порозі люльку, вийшов з дому.

— Ну, то як? — поцікавився у своїх Роберт.

Усі троє проводжали очима темну постать, що поступово даленіла на снігу.

— Таж йому не можна довіряти грошей, він як немовля! — скрипуче буркнув старий. — Я насилу стримався, коли він почав баняки плести про те, як зносити пагорби, купувати тигрів і всяку іншу нісенітницю, і це тоді, коли чесні люди не мають змоги розгорнутися зі своїми здібностями, бо їм лише бракує скромного капіталу для великого підприємства! Та це просто нетерпимо, ось що я вам скажу!

— Він чарівний, така моя думка! — промовила Лора. — Тільки не забудь, Роберте, ти обіцяв узяти нас із собою на оглядини його будинку. Він же сам висловив бажання, щоб ми найближчим часом побували у нього. Як ти гадаєш, чи не сходити нам сьогодні ж таки ввечері?

— Ні, Лоро, це було б занадто нав'язливо. Покладись на мене, я все це залагоджу. А тепер мені треба піти до себе попрацювати, бо ж узимку так рано смеркає.

Вночі, коли Роберт уже вклався спати й дрімав, він раптом відчув, як хтось торсає його за плече. Він підвівся й побачив біля ліжка сестру — вона стояла в білій сорочці й шалику на плечах, уся облита місячним світлом.

— Роберте, любий, — прошепотіла вона, схиляючись над братом. — Я хотіла тебе, попросити в одній справі, та мені все тато заважав. Ти обіцяєш виконати моє прохання, Роберте?

— Звичайно, Лоро. А в чому річ?

— Ти ж знаєш, голубе, я дуже не люблю, коли перемелюють язиками щось таке, що стосується мене особисто. Отже, якщо містер Рафлс Гоу заведе мову про мене й почне розпитувати що-небудь, ти не кажи йому нічого про Гектора. Ти зробиш так, як я тебе прошу? Не відмовиш своїй сестричці?

— Звісно, коли ти цього хочеш.

— Який ти добрий, Роберте!

Лора припала де брата й ніжно його поцілувала. Вона не часто виявляла такі почуття, і Роберт опісля, вже засипаючи, довго думав над цим і все ніяк не міг пояснити собі сестриної поведінки, та так і заснув.

Розділ VI

НЕЗВИЧАЙНИЙ ГІСТЬ

Наступного райку після відвідин Рафлса Гоу Макінтайри саме сиділи за сніданком, коли це з подивом почули на вулиці якийсь гомін і гул людських голосів. Гамір цей усе ближчав, аж рантом стало чутно, як перед огорожею їхнього садка збилося дибки двоє ошалілих коней — вони били копитами, стригли вухами й наполохано косили очима позад себе. Два конюхи насилу стримували коней, пробуючи вгамувати їх криком, тоді як третій вибіг на стежку, посипану жорствою, і щодуху гайнув до ґанку. Перше ніж Макінтайри збагнули, що сталося, у вітальню вбігла покоївка Сара і з жахом в очах на веснянкуватому обличчі вигукнула:

— Даруйте, міс, але прибув ваш тигр!

— Сили небесні! — скрикнув Роберт, кидаючись до дверей з недопитою чашкою чаю в руці. — Це вже занадто! Онде залізна клітка на колесах, а в ній вистрибує тигрище, і ціле містечко збіглося на це видиво!

— Та він божевільний! — пронизливо вереснув Макінтайр-старший. — Це й по очах було знати. Витратив на цю тварюку стільки, що мені вистачило б і власне діло відкрити. Чи ж чував хто таке? Накажіть возієві, нехай заверне клітку до поліції.

— Нізащо в світі, тату! — озвалася Лора, з гідністю підводячись із-за столу й накидаючи шалик на плечі. Очі її сяяли, щоки пашіли, і вся постава дівчини була як у переможної королеви.

Роберт, усе ще з чашкою в руці, мимоволі забув про чудного їхнього гостя на дорозі, замилувавшись сестриною вродою.

— Містер Рафлс Гоу зробив це з люб'язності до мене, — сказала вона, плавно ступаючи до дверей. — Я бачу в цьому вияв великої уваги з його боку. Я мушу вийти и подивитись на тигра.

— Даруйте, сер, — промовив кучер, з'являючись у дверях. — Але ми насилу можемо стримати коней.

— То вийдім усі разом, — запропонував Роберт.

Вони пройшли до огорожі й додивились на вулицю, де зібралося все містечко, від малого школяра до сивого діда з богадільні, в німотному подиві втупившись у небачене видовище. Тигр, гнучка й люта здоровезна звірина з вогненними зеленими очима, безгучною ходою кружеляв у клітці, бив хвостом себе по боках і тикався мордою між залізне пруття.

— Які вам дано розпорядження? — спитав Роберт кучера.

— Звіра доставлено спеціальним поїздом з Ліверпуля, сер, поїзд одведено на запасну колію в Темфілді, він чекає, щоб одвезти його назад. Поїзд віз його так обережно, мов якусь королівську особу. Ми маємо забрати його, як тільки ви скажете. Каторжна робота це, сер, ми ледве рук собі не скрутили, коли стримували коней.

— Яке любе й чарівне створіння! — скрикнула Лора. — Таке звинне, таке граційне! Я не годна збагнути, як люди можуть боятися такої прекрасної істоти.

— Даруйте, мем, — озвався конюх, торкаючись рукою свого шкіряного картуза, — але коли ми стояли на станції, він простяг лапу між пруттям і, якби я не відсмикнув мого приятеля Біла, бути йому вже в царстві небесному. Далебі правда, мем.

— Зроду я не бачила привабливішого створіння, — провадила своє Лора, знехтувавши кучерову заувагу. — Побачити його — це для мене величезна втіха, і я сподіваюся, Роберте, ти перекажеш ці мої слова містерові Гоу, коли його зустрінеш.

— Коні дуже збуджені, — сказав брат. — Як ти вже надивилась, Лоро, то, може, варто б тигра відправити назад.

Лора кивнула все з тим самим величним виглядом, що раптом так його вподобала. Роберт гукнув конюхам, кучер скочив на передок, товариші його попустили повіддя, і візок з тигром заторготів у зворотню дорогу, а за ним кинулося, марно силкуючись не відстати, мало не півмістечка.

— Чи ж це не диво, на що спроможні гроші? — зауважила Лора, обтрушуючи з черевиків сніг на ґанку. — Здається, нема такого бажання, якого містер Гоу не міг би зволити.

— Твого бажання, ти хочеш сказати, — докинув батько. — Бо зовсім інша річ, коли йдеться про бідного старого чоловіка, що поклав усе своє здоров'я на дітей. Що ж, так і в — кохання з першого погляду, тут нічого не скажеш.

— Як ти можеш бути таким нетактовним, тату! — скрикнула Лора, але очі її спалахнули й зубки зблиснули — зауваження батькове, здається, не дуже їй не сподобалося.

— Дивись, Лоро, ради Бога! — вигукнув Роберт. — Спершу це мені не спало на думку, але воно-таки начебто схоже на правду. Ти ж знаєш, що ти не зовсім вільна. А Рафлс Гоу не з тих, з якими можна гратися.

— Любий мій братчику, — мовила Лора, кладучи руку Робертові на плече, — та що ти знаєш про ці справи? Від тебе тільки одне вимагається: бавитись у своє малювання та пам'ятати, що ти мені вчора пообіцяв.

— А що він наобіцяв такого? — підозріло запитав старий Макінтайр.

— Та пусте, тату. Але якщо ти це забудеш, Роберте, я скільки житиму — тобі не прощу.

Розділ VII

ВСЕВЛАДДЯ БАГАТСТВА

Чим далі збігали тижні, ім'я та слава таємничого власника Нового Палацу розійшлися по всій до того тихій Провінційній околиці, врешті досягши найвіддаленіших Сусідніх графств. У Бірмінгемі, з одного боку, і в Ковентрі та Лемінгтоні, з другого, ширилися чутки про його несказанне багатство, незвичайні примхи й дивовижний спосіб життя. Ім'я його переходило з уст до уст, і тисячі усиль спрямовувалися на те, щоб з'ясувати, хто він та звідки взявся. Однак попри всі потуги пліткарям не вдалося встановити ані його походження, ані секрету його багатства.

Не дивно, що припущень на цю тему було безліч, бо майже не минало дня, щоб не з'являлися нові свідчення необмеженої його могутності й не меншої доброти його серця. Через вікарія, Роберта та й інших він довідувався про потреби нужденніших з місцевих жителів, і часто-густо бувало так, що коли людині вже не ставало сил далі протистояти недолі, коли її вже зовсім припирало до стіни, котрогось ранку вона одержувала коротеньку записку із вкладеним чеком чи сумою грошей, і всім її бідуванням наставав край... Одного дня кожному пожильцеві богадільні вручили по теплій двобортній куртці й парі добротних міцних черевиків, а іншого — у міс Свайр, зубожілої літньої жіночки порядного роду, що шитвом прирабляла до своїх скромних статків, раптом з'являлася новенька швейна машина найкращої марки замість тієї старої, яку їй уже несила була приводити в рух ревматичними ногами. Блідий шкільний учитель, що рік у рік, не маючи перепочинку, марно змагався з безкебетними темфілдськими дітлахами, нараз одержав поштою квиток на двомісячну туристську подорож до Південної Європи разом з оплаченими квитанціями на готелі й усе таке інше. Джон Гекет, фермер, що п'ять років мужньо-змагався з неврожаєм, а на шостий мусив скласти зброю, і до нього вже прийшов бейліф з підручними описувати майно за

несплату податків чи кредиту, раптом побачив, як до нього в дім вбігає добрий вікарій, розмахуючи асигнацією над головою, і повідомляє, що не тільки всю його заборгованість сплачено, а ще й залишилося йому досить коштів на те, аби придбати досконалішу техніку й забезпечити себе перед завтрашнім, днем. Мешканців Темфілда охоплювало мало не забобонне почуття, коли вони дивилися на розкішну будівлю, на величезні оранжереї, освітлені сліпучим сонячним промінням, а надто коли вночі з безлічі вікон струменіло назовні яскраве електричне світло, їм здавалося, що то якесь божество оселилося в цьому величному палаці, невидиме, але всевидяще, безмежне у своїй силі й зичливості, повсякчас готове посприяти й допомогти. Однак в усіх проявах власного доброчинства Рафлс Гоу щоразу лишався за кулісами, покладаючи приємний обов'язок уділяти свої щедроти вбогим і стражденним на вікарія та Роберта.

Тільки раз виступив він сам особисто, це в тому славному випадку, коли порятував від банкрутства відомий банк братів Герравегів у Бірмінгемі. Люди високочестиві й доброчинні, брати Луїс і Руперт заснували фінансовий заклад, що з часом відкрив філії в усіх містечках навколишніх чотирьох графств. Невдача, якої зазнали операції їхніх лондонських агентів, завдала їм значних збитків, а оскільки інформація про це ненароком розійшлася по людях, клієнти раптом кинулися всі гуртом вибирати свої вклади, що й зовсім погіршило становище банку. З усіх сорока філій ішли термінові телеграми з вимогою готівки саме в той час, коли центральну контору в Бірмінгемі заповнили стривожені вкладники, розмахуючи байковими книжками й вимагаючи сплати своїх внесків. Обидва брати й уся обслуга трималися просто героїчно за відполірованими стойками банку, на превелику силу зберігаючи усмішки на обличчі, тоді як через спішних посланців і телеграми банкіри силкувалися привести в дію всі можливі резерви. Наплив відвідувачів не спадав увесь день, і коли о четвертій годині обслуговування клієнтів припинилося, за дверима ще вирував чималий натовп, а у підвалах банку лишалося заледве тисячу фунтів.

— Ми приречені, Луїсе, — в розпачі зауважив Руперт братові, коли останній клерк вийшов з контори й можна було вже зігнати силувану усмішку зі знеможених облич.

— Ці віконниці ніколи більше не відчиняться! — скрикнув Луїс, і обидва брати раптом кинулися один одному в обійми, зі слізьми на очах переживаючи не так своє горе, як нещастя тих, хто на них був поклався.

Але чи ж у кого вистачить духу сказати, що надії нема, якщо він звірився своїми знегодами зі світом? Того самого вечора місіс Сперлінг одержала листа від своєї давньої шкільної приятельки, місіс Луїс Герравег, в якому та виклала всі свої тривоги й надії і розповіла про тяжке, лихо, що їх спіткало. Негайно ж таки з будинку вікарія звістка ця перенеслася до Нового Палацу, і раннього ранку наступного дня містер Рафлс Гоу вийшов з дому з великим чорним саквояжем, спромігся в якийсь спосіб відірвати від сніданку касира місцевої філії англійського банку й переконав завчасу її відкрити.

О пів на дев'яту почала вже купчитися юрба біля закладу братів Герравегів, коли це якийсь незнайомець, худорлявий і блідий, з розбухлим саквояжем у руці, став наполегливо пробиватись до приймальні банку.

— Марна справа, сер, — понурим голосом промовив старший брат до відвідувача — обидва брати стояли поруч, підтримуючи один одного в цю скрутну хвилину. — Ми нічим не можемо стати вам у пригоді. У нас майже нічого не залишилося, і це буде несправедливо щодо інших, якщо ми вам зараз виплатимо. Можемо тільки сподівались, що, коли вичерпаються всі наші запаси, ніхто не постраждає, окрім нас самих.

— Я прийшов не забирати гроші, а вкласти, — пояснив Рафлс Гоу спокійним, аж наче вибачливим топом. — У мене в саквояжі п'ять тисяч стофунтових банкнотів. Я буду вам вельми вдячний, якщо ви оформите цю суму на мій рахунок.

— Але ж, Господи милосердний, сер! — приголомшено пробелькотів Руперт Герравег. — Хіба ви не чули? І не бачили? Ми не можемо допустити, щоб ви пішли на цей нерозважливий крок, авжеж-бо, Луїсе?

— Безперечно, що ні! Зараз ми не можемо, сер, рекомендувати вам послуги нашого банку, коли у нас масовий наплив клієнтів, що закривають свої рахунки, і ми не знаємо, чим це скінчиться.

— Я за це не журюся! — відказав Рафлс Гоу. — Але якщо так триватиме й далі, ви тільки дайте мені телеграму, і я ще докину трохи до цієї суми. Квитанцію про внесок надішлете на мою адресу поштою. На все добре, панове.

Він уклонився й вийшов, перше ніж здивовані власники банку усвідомили, що, власне, сталося, і підвели погляди від великого чорного саквояжа й візитівки, яку відвідувач залишив на столі. В Бірмінгемі того дня обійшлося без банкрутства, і банк Герравегів і досі процвітає, заслужено тішачись доброго репутацією.

Ось такі були вчинки, якими Рафлс Гоу прославився у графствах середньої Англії, але при всій своїй щедрості він не належав до тих, кого можна було обвести круг пальця. Даремно увивався коло нього здоровань-жебрак або розписував свої вигадані знегоди. котрийсь спритний писака. Роберта, коли він часом викладав перед Рафлсом Гоу якусь жалобну історію, дивувало, як той, хоч і мало спілкувався з людьми, міг несхибно вловити очевидну брехню в розповіді або фальшиву ноту. Коли чоловік був досить дужий, щоб сам собі дати раду, або такий, що йому допомога могла тільки зашкодити, власника Нового Палацу нізащо не можна було вмовити. Марно, скажімо, старий Макінтайр раз у раз перестрівав мільйонера й тисячами прямих натяків або так наздогад буряків заводив мову про те, як несправедливо повелася з ним доля та як легко можна було б йому вернути свою фабрикантську пишноту. Рафлс Гоу чемно його вислуховував, кивав головою, усміхався, однак ніколи не виявляв анінайменшого бажання посприяти буркотливому старому зброяреві в поверненні на його п'єдестал.

Але якщо багатство цього відлюдника було спокусою, що приманювала прошаків з ближчих і дальших околиць, як лампа притягує комашню, то так само приваблювало воно й представників іншого, куди небезпечнішого суспільного прошарку. На вулицях містечка стали помічати якихось непевних типів, поночі між молодими ялинами снували крадькома незнайомі постаті, а з поліції Бірмінгема та центру графства сповіщали, що в напрямку Темфілда вибираються поїздом якісь підозрілі візитери. Але, як вважав Рафлс Гоу, багатство має майже необмежені можливості, у тім числі й стосовно охорони, в чому декотрі особи мали нагоду переконатись на власному досвіді.

— Чи не хотіли б ви заглянути до мене? — запропонував він раз уранці, стромляючи голову в двері вітальні Макінтайрів. — Я маю дещо цікавеньке для вас.

Тепер він був уже в приятельських стосунках із цією родиною, і рідко траплявся день, щоб вони не зустрічалися.

Макінтайри усі втрьох охоче подалися з ним до його будинку, вже добре знаючи, що такі запросини неодмінно обіцяють якусь приємну несподіванку.

— Колись я показував вам тигра, — мовив він до Лори, коли вони були на порозі їдальні. — А тепер покажу щось, так само небезпечне, хоч і менш привабливе.

В одному кутку кімнати була прилаштована система дзеркал, а ще одне дзеркало, велике й кругле, містилося вгорі під гострим кутом до решти.

— Ось подивіться сюди, в це верхнє дзеркало, — сказав господар.

— Боже милостивий! Які відразливі типи! — скрикнула Лора. — Їх там двоє, і один від одного бридкіший.

— Але що вони там роблять? — спитав Роберт. — Вони так наче сидять на підлозі в якомусь погребі.

— Дуже небезпечні особи, — висловив думку старий Макінтайр. — Я б рішуче радив вам викликати поліцію.

— Я так і зробив. Але це, здається, зайвий клопіт — саджати їх до в'язниці, коли вони й без того надійно запаковані. Хоча, звичайно, закон ще за них візьметься.

— А що вони за одні і як вони там опинилися? Розкажіть нам, містере Гоу.

Лора промовила ці слова так благально, що це навіть додало їй своєрідної приваби, коли зважити, як назагал велично трималася вона.

— Хто вони — я знаю не більше, ніж ви. Єдине, що ввечері їх там не було, а вранці вони вже були, з чого можна зробити певний висновок: потрапили туди ці суб'єкти вночі, тим паче, що служниці знайшли одне з вікон унизу відчиненим. Що ж до роду занять і намірів, то це виразно видно з їхніх облич. Добрячі красунчики, еге ж?

— Але я ніяк не можу второпати, де вони сидять, — озвався Роберт, вдивляючись у верхнє дзеркало. — Ось один з них наче буцнувся головою в стіну. Ні, це він нахилився, щоб другий виліз йому на плечі. Тепер цей другий випростався, і світло падає на його обличчя. Яке воно розгублене й нахабне! Ото б намалювати таке! Мені цей ескіз придався б у роботі над картиною з доби терору.

— Я спіймав їх у свою патентовану пастку на зломників, — пояснив Гоу. — Вони мої перші пташки, але не маю сумніву, що не останні. Я покажу вам, як ця пастка діє. Це справжня новинка. Підлога у нас під ногами міцна, як тільки може бути, але на ніч вона роз'єднується на окремі частини. Це робиться водночас в усіх кімнатах нижнього поверху

за допомогою центрального механізму. Коли підлога роз'єднана, досить ступити три-чотири кроки від вікна чи дверей, як відповідна ділянка підлоги обертається на спеціальних шарнірах, і ви плавно сповзаєте в замкнене підвальне приміщення з м'якою оббивкою, де можете вволю собі тупотіти, аж поки прийдуть вас звільнити.

Посередині кожної кімнати між шарнірами є така собі непорушна оаза, куди на ніч переставляють усі меблі. Після того як непроханий зайда перемістився вниз, підлога повертається до свого нормального положення, а я можу, коли мені треба, будь-якої хвилини поглянути на нього завдяки цьому нехитрому оптичному пристроєві, Я подумав, що вам буде цікаво кинути оком на моїх бранців, перше ніж я здам їх старшому констеблеві — он якраз він і надходить алеєю.

— Бідні злодюжки! — скрикнула Лора. — Не диво, що у них такий приголомшений вигляд: вони ж, мабуть, не знають ані де вони, ані як тут опинились, — правда, містере Гоу? Я рада, що у вас так добре все охороняється, а то я вже подумувала, чи не піддаєте ви себе небезпеці у власному домі.

— Справді? — озвався господар, з усмішкою обертаючись до дівчини. — Ні, мій дім цілковито неприступний для зломників. У мене тільки одне вікно, що його можна використати як вхід-вихід, — це середнє вікно в лабораторії, Я зробив його таким, бо, якщо казати правду, часом люблю поблукати серед ночі, і коли на мене нападає таке бажання, волію виходити й повертатися без усяких церемоній. Проте злодієві треба бути неабияким щасливцем, щоб надибати зі ста вікон саме це вікно, хоча й там його підстерігає вовча яма. Констебль уже прийшов. Але ви залишіться, міс Макінтайр, ви ще дещо цікаве зможете добачити у мене. Пройдіть, будь ласка, до більярдної, а я за хвилинку приєднаюся до вас.

Розділ VIII

МІЛЬЯРДЕРОВІ ПЛАНИ

Цього ранку, як і багато ранків перед тим та опісля, Лора кілька годин провела в Новому Палаці, переглядаючи скарби музею, милуючись коштовними цяцьками з колекції Рафлса Гоу, переносячись скляним ліфтом з курильні до розкішних оранжерей. Господар ненав'язливо її супроводив, як вона змінювала одну забаву на іншу, пурхаючи мов той метелик поміж квіток. Він спостерігав за нею краєчком ока й подумки тішився її захопленнями. Зрештою, єдина радість, яку він мав від своїх дорогоцінних набутків, полягала в тому, щоб робити людям приємне.

Останнім часом знаки його уваги до Лори Макінтайр були такі очевидні, що вже не лишалося. місця ні для яких сумнівів. Він явно жвавішав при дівчині й невтомно винаходив тисячі способів, щоб її врадувати чи зробити їй сюрприз. Щоранку, коли в Макінтайрів ще спали, челядник з Нового Палацу приносив великого букета найрідкісніших і найпрекрасніших квітів оздобити їм стіл до сніданку. Найменше Лорине бажання, хоч би й яке фантастичне, негайно вдовольнилося, якщо тільки це могли зробити гроші та людська винахідливість. Поки тривали морози, струмок під містечком загатили й пустили воду на два сусідні лужки, аби зробити там ковзанку, й дівчині було де кататись на ковзанах. Коли зійшли сніги, щодня надвечір з'являвся грум з премилою й симпатичною конячкою задля того, щоб міс Макінтайр могла при бажанні прогулятися верхи. Все вказувало на те, що вона заволоділа серцем відлюдника з Нового Палацу.

А Лора зі свого боку виконувала свою роль блискуче. З чисто жіночим чуттям вона прилаштувалася до перепадів настрою Рафлса Гоу й. навчилась дивитись на світ його очима. Всі розмови її крутилися довкола питань про богадільні, безплатні бібліотеки, філантропію і різноманітні вдосконалення. Хоч би чого торкався господарів проект, вона щоразу зауважувала щось посутнє, спрямоване на його поліпшення й більшу довершеність. Власникові Нового Палацу здавалося, що нарешті він спіткав людську душу, повністю суголосну з його власною душею. В ній Рафлс Гоу побачив можливу подругу життя, яка не тільки ніде за ним, а й вестиме його самого тим шляхом, що він обрав.

Роберт та його батько не могли не помічати, до чого йдеться. Щодо старого, то він і помислити собі нічого кращого не міг, як поріднитися, хоч і опосередкованим чином, з власником такого незміренного багатства. Блиск золота затьмарив і Роберта, заморожуючи заперечення у нього на устах. Це ж було неабияк приємно мати справу з такими великими коштами, нехай навіть тільки в ролі довіреного агента! Навіщо йому втручатися й псувати усталені вже приємні стосунки? Це сестрин клопіт, а не його, коли ж говорити про Гектора Сперлінга — ніхто тут не винен: кожен сам коваль власного щастя. Вочевидь найкраще було — дозволити подіям плисти своїм плином.

Самому ж Робертові й художницькі його роботи, і хатнє оточення ставали дедалі більш осоружними. Відколи він познайомився з Рафлсом Гоу, малярські студії вже не давали йому такої насолоди. Бо ж який сенс тяжко натужуватись і гибіти за якусь мізерну суму, коли досить попросити й ти дістанеш ті самі гроші за так? Правда, він ні разу ще не звертався з проханням, але ж чималі кошти для нужденних постійно переходили через його руки, і коли він потребуватиме, новий друг, звісно, йому не відмовить. Отож римські галери на великому полотні так і лишалися ледь накреслені, а дні свої Роберт збував або в розкішній бібліотеці Нового Палацу, або у прогулянках околицею, де вислуховував людські розповіді про свої нестатки, щоб згодом повернутись у ролі янгола в твідовому костюмі, приносячи нещасним допомогу від Рафлса Гоу. Місія не аж надто амбітна, але якраз по ньому, коли вважити, який він слабовільний і легковажний.

Помічаючи, що мільйонера не так і рідко обсідали гнітючі думки, Роберт бувало запитував себе: а чи не тому це, що величезні витрати серйозно підірвали його капітал, і він мусить тривожитись за своє майбутнє? Відсторонений погляд, стягнені брови, нахилена голова — все свідчило, що душа його чимось заклопотана, і тільки при появі "Пори він мовби скидав із себе цей потайний тягар. Щодня на п'ять годин він замикався у себе в лабораторії, віддаючись улюбленим дослідам, але з якоїсь незбагненної примхи не дозволяв ані одному з челяді, ані навіть Лорі чи Робертові переступати порога цього окремішного приміщення.

День крізь день він зникав там, щоб показатись через кілька годин блідим та втомленим, і тільки гул машинерії та дим з високого димаря свідчили, який значний обсяг роботи здійснював він самотужки.

— Може, я міг би чимось допомогти вам у лабораторії? — запропонував якось Роберт, коли вони сиділи після ленчу в курильні. — Я ж бачу, що ви перетруджуєте себе. Мені було б навіть приємно стати вам у пригоді, адже я трохи знаюся на хімії.

— Невже й справді? — відказав Рафлс Гоу, зводячи брови. — Я й не подумав, що це можливо, бо ж дуже рідко у кого мистецькі й наукові інтереси йдуть поруч.

— Та я не маю якихось особливих знань у цій галузі, але все-таки пройшов курс хімії і два роки працював у лабораторії інституту сера Джосіа Мейсона.

— Мені дуже приємно це чути! — багатозначно мовив Гоу. — Це може мати для нас неабияке значення. Можливо, — та навіть майже певно, — що я скористаюся з вашої пропозиції допомогти мені й ознайомлю вас із деякими своїми методами, — вони, мушу сказати, істотно різняться від тих, які застосовують прихильники традиційної хімії. Однак час для цього поки що не настав… У чому річ, Джонсе?

— Записка, сер. — Старший челядник подав конверта на срібній таці. Гоу зламав печатку й пробіг записку очима.

— Ото маєш! Це від леді Морелі, запрошення на бал у графстві. Але я не можу його прийняти. Хоч це й дуже люб'язно з їхнього боку, та я волів би, щоб вони дали мені спокій. Гаразд, Джонсе. Я надішлю відповідь. Знаєте, Роберте, я себе часами так прикро почуваю!

Він тепер не раз уже звертався до молодого художника на ім'я, особливо у хвилини більш довірчої розмови.

— Я й сам помічав щось таке за вами, — співчутливо зауважив Роберт. — Але це вкрай дивно: ще молодий віком, здоровий, ви маєте можливості брати від життя все, що хочете, адже ви мільйонер…

— Ох, Роберте, в цьому ж і весь клопіт! — скрикнув Гоу, відкидаючись у кріслі й пускаючи голубі кільця диму з люльки. — Якби я був мільйонером, я б тільки дякував долі, але, на жаль, я зовсім не мільйонер!

— Сили небесні! — вжахнувся при цих словах Роберт.

Він аж похолов, коли йому сяйнуло, що це ж, мабуть, перший крок до зізнання в близькому банкрутстві і що вся ця пишнота, все це збудливе, барвисте й сповнене приємних сюрпризів життя ось-ось розвіється з димом.

— То ви не мільйонер… — пробурмотів він.

— Ні, Роберте, — я мільярдер, і, здається, єдиний такий на світі. Саме це й обтяжує мені душу, саме тому я й почуваю себе іноді нещасним. Я вважаю, що повинен витрачати свої гроші, пускати їх в обіг… а це ж так нелегко, коли хочеш, щоб вони йшли на добро й не заподіювали шкоди. Я відчуваю на собі величезну відповідальність. Цей тягар просто гнітить мене. Чи ж маю я право жити в супокої, коли на світі стільки мільйонів знедолених, яких можна було б підтримати, врятувати від злиднів, але як до них підступитись, як це зробити?

Роберт полегшено зітхнув.

— Ви, можливо, занадто близько до серця берете свій обов'язок, — сказав він. — Усі знають, як страшенно багато ви зробили доброго людям. Чого вам ще бажати? Якщо ви хочете розширити доброчинну діяльність, то скрізь достатньо філантропічних інституцій, і вони тільки раді будуть вашій допомозі.

— Я маю список двохсот сімдесяти таких організацій, — відказав Гоу. — При нагоді ви проглянете його, і, можливо, доповните. До кожної з них я щороку надсилаю скромну пожертву. Тож я не думаю, що можна ще зробити щось у цьому напрямку.

— Але ж ви й справді внесли свою частку, і навіть більше, ніж хтось би сподівався. Я на вашому місці зажив би спокійним життям і вже не сушив би голови всіма цими клопотами.

— А от я так не можу, — повагом промовив Гоу. — Не на те доля наділила мене такою величезного силою, щоб я міг безпечно жити собі й нічим не журитись. Я нізащо не повірю в це. Ні, Роберте, краще напружте уяву й придумайте якийсь такий спосіб, щоб людина, яка посідає… ну, скажемо так, безмежне багатство, могла б прислужитись людству, але при цьому нікого не позбавляючи особистої незалежності й нікому не шкодячи.

— Таки й справді, як я починаю міркувати над цим, то тут дуже важко знайти, куди саме прикласти свої зусилля, — погодився Роберт.

— Ось я зараз відкриюся вам з декотрими планами, — може, ви підкажете мені щось слушне. Припустімо, хтось купує ділянку землі в десять квадратних миль, тут, у Стеффордширі, і споруджує на ній ціле чепурне містечко, з чистеньких, зручних чотирикімнатних котеджів, опоряджених без надмірностей, але з усіма вигодами, коли й крамниці поруч і таке інше, тільки щоб не було шинків. Припустімо далі, що ці будинки безоплатно передаються бездомним, волоцюгам, невдахам, безробітним з цілої Великобританії. А зібравши докупи, всіх їх забезпечують роботою під відповідним наглядом, такою, якої вистачить на багато років і яка даватиме щось корисне й суспільству. Ну, і щоб добре їм платити, і щоб вони не надто перевтомлювалися й могли приємно відпочити. Чи ж не можна в такий спосіб і цим людям допомогти, і взагалі людськості?

— Але яку таку роботу ви придумаєте, щоб її вистачило на величезну кількість людей і на довгий час і щоб не підірвати якоїсь уже наявної галузі виробництва? Бо якщо ця інша галузь не витримає конкуренції, то це просто означатиме перекласти тягар життєвих знегод з однієї частини населення на іншу.

— Отож-бо й є. Я зовсім не хочу, щоб це було комусь на шкоду. В мене є ось такий задум: заглибитись у чемну кору й пробити тунель до протилежного боку земної кулі. Коли достатньо глибоко зануритись — наскільки саме, це цікава математична проблема, — бурячи не прямо до центру планети, а так, аби центр земного тяжіння залишався під нами, то там можна буде прокласти тунель і рейки, як звичайно робиться на поверхні землі.

У цю хвилину Робертові Макінтайру вперше сяйнула думка, що батько мав слушність, коли ото назвав Гоу божевільним. Через своє величезне багатство він вочевидь надвередив розум і став маніяком.

Роберт притакнув йому головою, як роблять, заспокоюючи дитину.

— Це було б дуже добре, — промовив він. — Але я чув, що ядро земної кулі розплавлене, і вашим робітникам у тому тунелі доведеться стати хіба саламандрами.

— Останні наукові дані не підтверджують, що земля всередині аж так дуже розжарена, — відповів Рафлс Гоу. — Доведено, що підвищення температури у вугільних шахтах залежить від атмосферного тиску. В землі є горючі гази, а також легкозаймисті речовини, які трапляються в надрах вулканів, але якщо в ході буріння ми надибаємо на щось таке, то спрямуємо в шахту одну або й дві річки, і таким чином труднощі буде усунуто.

— І ще ж може статися раптом, що протилежний кінець вашого тунелю вийде під Тихим океаном, — зауважив Роберт, насилу стримуючись від сміху.

— Я маю оцінки й розрахунки першорядних французьких, англійських і американських інженерів. Місце виходу тунелю можна визначити з точністю до ярда. Он у тому портфелі в кутку повно описів, схем і діаграм. У мене вже працюють агенти, уповноважені на закупівлю землі, і якщо все піде гаразд, восени ми розпочнемо роботи. Це один план, що обіцяє цілком певні результати. Другий — прокладання каналів.

— Але ж тут ви неодмінно ввійдете в конкуренцію в залізницями.

— Ви не так мене зрозуміли. Я маю намір прокопати канали через такі перешийки, де це полегшить торговельні зв'язки. Реалізація цього плану, якщо судна не будуть обкладатись надмірним митом, гадаю, вельми прислужиться всьому людству.

— А де саме ви наміряєтеся прокопувати канали? — поцікавився Роберт.

— У мене є карта світу, — відповів Гоу і, підвівшись, узяв потрібну карту зі стенду. — Ось ви бачите позначки синім олівцем. Це пункти, між якими я пропоную прокласти нові комунікації. Почну я, звичайно, з того, що найперше треба зробити — докінчити Панамський канал.

— І справді.

Маніяцтво цього чоловіка ставало дедалі певнішим, а проте тримався він так невимушено й спокійно, що Роберт мимоволі заслухався його планами і навіть почав виявляти зацікавлення і прихильність до них.

— Корінфський перешийок я теж беру під увагу. Проте це завдання нескладне, як з фінансового погляду, так і з чисто технічного. Далі я

пропоную прокласти канал ось тут, де Кіль, щоб з'єднати Німецьке море з Балтійським. Це, як ви розумієте, усуне потребу суднам об" ходити усю Данію і полегшить нашу торгівлю з Німеччиною та Росією. Інше безперечно необхідне транспортне вдосконалення — канал, що сполучить затоку Ферт-оф-Форт із Клайдом і тим самим зв'яже східне узбережжя Шотландії з Ірландським морем і трансатлантичною трасою. Бачите оцю синю лінію?

— Бачу, бачу.

— Тут ми теж прокладемо невеличкий канал. Він проляже. від Улеаборга до Кемі, сполучивши Біле море з Ботнічною затокою. Не можна ж обмежуватись симпатіями лише до власної країни, правда бо? Нехай наше скромне доброчинство прислужиться всьому світові. Допоможемо чесним людям з Архангельського краю збувати свої хутра й жир.

— Але цей канал замерзатиме.

— Тільки на півроку. А решту часу він буде судноплавний. Та й треба ж таки щось зробити для Сходу. Ніколи не забуваймо про Схід!

— Так, це було б необачливо, — погодився Роберт, що завважував лише комічний бік в усій цій балачці. Рафлс Гоу, однак, був серйозний як ніколи, наносячи на карту нові позначки синім олівцем.

— Ось тут наші зусилля теж можуть вельми прислужитись. Якщо ми прориємо канал від Батума до річки Кура, то полегшимо торговельні зв'язки з Каспієм і з усіма річками, які в нього впадають. Урахуйте, що вони охоплюють значну територію. Знову ж таки, я подумую і про те, що варто ризикнути й з'єднати каналом Бейрут на Середземному морі й верхів'я Євфрату, а це наблизить нас до Перської затоки. Ось ці кілька найнеобхідніших каналів, що допоможуть об'єднати людський рід в єдине ціле.

— Ваші плани воістину грандіозні, — промовив Роберт, не знаючи, сміятися чи хапатись за голову. — Ви з людини перетворитесь на одну з рушійних сил природи, все змінюючи, перекопуючи та вдосконалюючи.

— Саме так я й дивлюся на цю справу. Отож тим і відчуваю так гостро свою відповідальність.

— Але здійснивши це все, ви вже зможете відпочити. Бо програма у вас таки величезна.

— Е, до відпочинку буде ще далеко. Я британський патріот, і хотів би зробити щось таке, щоб моє ім'я збереглося в анналах нашої батьківщини. Але я волів би, щоб це сталося після моєї смерті, бо мені неприємне все пов'язане з публічним розголосом та почестями. Тим-то я відклав вісімсот мільйонів фунтів — де саме, це буде сказано в моєму заповіті, — на покриття нашого національного боргу. Не думаю, щоб цей захід комусь зашкодив.

Роберт, широко розвівши очі, оніміло дивився на дивака, що виголошував такі зухвалі речі.

— Потім ще проблема обігрівання грунту. Тут також с широке поле для нововведень. Ви, безперечно, читали, які величезні врожаї збирають у Джерсі та в інших місцях, де в грунті прокладено труби з гарячою водою? Втричі або й у чотири рази більші за звичайні. Я б запропонував цей самий експеримент у куди ширшому масштабі. Острів Мен, скажімо, можна використати для теплової станції, де нагріватиметься вода. Головні трубопроводи простягнуться до Англії, Ірландії та Шотландії, там вони розгалужуватимуться, щоб кінець кіпцем покрити своєю мережею всю країну — на глибині двох футів під землею. Коли між трубами буде відстань в один ярд, цього вистачить на будь-яку потребу.

— Але боюся, — зауважив Роберт, — що вода, вийшовши гарячою з острова Мен, дещо охолоне, поки добереться, приміром, до Кейтнесу в Шотландії.

— Тут нема ніякої проблеми. Через кожні кілька миль можна поставити спеціальні печі для підтримання в трубах відповідної температури. Ось тільки деякі з моїх планів на майбутнє, Роберте, і щоб здійснити їх, мені потрібна співпраця таких безкорисливих людей, як ви. Але ж як яскраво сонце сяє, і який милий тутешній краєвид! Світ несказанно прекрасний, і я хотів би залишити його бодай трохи щасливішим, аніж він був, коли я прийшов на нього. Ходім прогуляємось, Роберте, а ви дорогою розкажете мені, кому я ще міг би стати в пригоді.

Розділ IX

НЕСПОДІВАНИЙ ПОВОРОТ ПОДІЙ

Багатство Рафлса Гоу хоч і чимало добра принесло людям, але не раз і шкоду чинило. Навіть саме споглядання й думки про нього позбавляли спокою й каламутили душу. Особливо це далося взнаки на старому фабрикантові зброї. То він був тільки буркотливий і пожадливий, а тепер зробився в'їдливим, насупленим і просто небезпечним. Від тижня до тижня, бачачи, як грошовий потік пропливає, можна сказати, повз самий його дім і не можучи одвести для себе бодай невеличкий струмок, аби знову вбитися в колодочки, він проймався усе дужчою злостивістю, а в очах у нього з'явився хижий поблиск. Рідше згадуючи про власну недолю, він тепер частіше впадав у похмурий настрій і цілі години вистоював на пагорбі, дивлячись на пишний палац у долині, як спраглий дивиться на міраж серед пустелі.

Старий невтомно випитував, винюхував і підглядав, аж урешті де в чому виявився освіченішим, ніж його син чи дочка.

— Ти, мабуть, і досі не знаєш, відкіля цей твій друг добуває гроші? — запитав він якось сина, прогулюючись із ним уранці надворі.

— Ні, тату, не знаю. Я знаю тільки, що витрачає він їх на дуже благородні цілі.

— Хе! — буркнув старий. — Де ж пак, благородні! Допомагає всяким волоцюгам, потіпахам, останнім пройдисвітам, але не може навіть фунтової позички вділити під найпевніше забезпечення порядному підприємцеві, щоб той вибрався зі скрути.

— Любий батечку, я не можу про це сперечатися з тобою, — відказав Роберт. — Я тобі не раз пояснював свою думку щодо цього. Мета містера Гоу — допомагати тим, хто цілковито зубожів. А на нас він дивиться як на рівних собі, йому й на гадку не спадає, щоб опікуватись нами, так наче ми самі собі не спроможні дати рада. Для нас було б приниженням брати від нього милостиню.

— Пхе, що ти вигадуєш, Роберте! Таж не про милостиню йдеться, а про позичку, а серед ділових людей це звичайнісінька річ.

Пора була ще рання, але з того, який батько був запальний і дратливий, Роберт зрозумів, що він уже встиг прикластись до чарки. Останнім часом це вже стало у нього звичкою, і його тепер рідко бачено повністю тверезим.

— Містер Рафлс Гоу сам розпорядник своїх коштів, — холодно мовив Роберт. — Якщо він заробляє гроші, то має й право витрачати їх, на що хоче.

— А як він їх заробляє? Ти цього не знаєш, Роберте. Звідки ти можеш бути певним, що не береш участі в якихось махінаціях, коли допомагаєш йому розтринькувати гроші? Хіба ж хто коли-небудь заробляв такі великі гроші в чесний спосіб? Ні, такого ніколи не бувало, це я тобі кажу. І я тобі

ще й те скажу, що бруски золота для цього чоловіка не дорожчі, як брили вугілля для шахтаря. Він міг би заіграшки й цілу будівлю з них вимурувати!

— Я знаю, тату, що він дуже багатий. Але я думаю, що то він так іноді просто любить екстравагантно висловлюватись, коли уява його дуже вже заносить. Я чув, як він снував такі плани, що їх здійснити годі навіть найбагатшій людині на світі.

— Гляди, не помилися, сину. Твій бідний батько не такий уже й дурень, хоч він усього тільки чесний зубожілий промисловець. — Старий зиркнув скоса на сина, підморгнув і неприємно оскірився. — Коли йдеться про гроші, то я нюхом чую. У нього ціла хура грошви. Я не маю сумніву, що він найбагатший з багачів на світі, хоч як він дорвався до такого багатства, тут справа непевна. Я ще не зовсім сліпий, Роберте. Ти звернув увагу на той фургон, який приїздить сюди щотижня?

— Фургон?

— А так. Бач, Роберте, я знаю щось таке, що й тобі не відомо. Він і сьогодні мав прибути. Його можна бачити щосуботи вранці. Хе, та ось же він і є, щоб я так живий був, — он показався з-за повороту!

Роберт оглянувся і справді побачив великий важкий фургон, запряжений двома кіньми. Він поволі сунув у напрямку до палацу. З того, як напинались коні та як звільна вони ступали, видно було, що вантаж чималенький.

— Зупинімся лишень! — скрикнув старий Макінтайр, шарпнувши сипа за рукав кістлявою рукою. — Нехай проїде. Тоді подивимось, що буде далі.

Вони пристали край дороги, чекаючи, поки фургон зрівняється з ними. Спереду й з боків він був покритий брезентом, але ззаду можна

було трохи розгледіти, що там усередині. Вантаж складався, наскільки Роберт побачив, з пакунків однакового розміру, десь так футів зо два завдовжки й дюймів шість заввишки, акуратно складених один на одного. Кожен пакунок був загорнутий мішковиною.

— І що ти на це скажеш? — а тріумфом у голосі запитав старий Макінтайр, коли фургон проскрипів повз них.

— А що? Що тут такого ти набачив?

— Я стежу за цим фургоном, Роберте… стежу кожної суботи, і раз мав нагоду приглянутись до нього ближче. Пам'ятаєш той день, коли впав берест поперек дороги, аж довелося перепиляти його навпіл і відтягти вбік? Це було в суботу, і фургон мусив пристати, поки розчищали дорогу. А я стояв там неподалік, тож і скористався нагодою. Я підійшов іззаду й помацав один з тих пакунків. На вигляд вони не такі й великі, ге ж? Але підняти їх не кожен підніме. Вони важкі, Роберте, — важкі й тверді, наче металеві. Тож я кажу тобі, хлопче, — цей фургон вантажений золотом!

— Золотом?!

— Цілими брусками золота, Роберте. Але пройдім-но за огорожу й подивімся собі, як його розвантажуватимуть.

Вони слідом за фургоном пройшли через браму, заглибились у ялинник і там знайшли місцину, звідки краще було дивитись. Фургон зупинився не перед головною будівлею, а перед входом до лабораторії, яка стояла трохи осторонь. Кілька конюхів та служників уже чекали на вантаж і почали швиденько заносити його в приміщення з високим димарем. Роберт уперше побачив, щоб хтось інший, окрім власника, входив до лабораторії. Хоч самого Рафлса Гоу піде не було видно, але робота посувалася жваво: за півгодини все вивантажили, і фургон негайно ж від'їхав.

— Нічого я не розумію, тату, — в задумі зауважив Роберт, коли вони вдвох рушили далі, прогулюючись. — Ну нехай твоє припущення слушне, але хто ж може приставляти йому золото в такій кількості, і звідки воно береться?

— Х-хе, врешті ти таки визнав мою правду, — задоволено крекнув старий. — Я цю гру бачу наскрізь, для мене все це ясно! їх двоє у цій грі, це річ безперечна. Той, другий, — добуває золото. Байдуже, яким чином, хоч я маю надію, що не злочинним. Уявімо собі, що вони, приміром, натрапили на багатющу золоту жилу, таку, де золото лопатою можна гребти. Отож той, другий, переправляє золото до цього, нашого, а цей має тут свої печі та всякі хімічні прилади й очищає та промиває його, щоб воно було придатне на продаж. Ось так я це пояснюю, Роберте. То як, чи ж не вцілив я пальцем у десятку?

— Але якщо так, тату, то золото ж мусять і вивозити звідси.

— А це й роблять, Роберте, тільки потроху за раз. Ге-ге! В мене очі не сліпі, хлопче. Щоночі його вивозять невеликим візком до станції, а там о сьомій сорок ранку відправляють потягом до Лондона. І вже не такими брусками, а запакувавши в окуті залізом ящики. Я їх бачив, хлопче, і мацав ось цими руками.

— Що ж, — мовив молодик задумано, — може, ти й маєш рацію. Атож, можливо, так воно і є.

У той час, як батько й син силувалися розкрити секрети Рафлса Гоу, сам він завітав до Берестя, де Лора сиділа біля каміна, читаючи "Королеву".

— Ох, як шкода! — вигукнула вона, відкладаючи набік газету й схоплюючись на ноги. — Брат мій і батько саме вийшли. Та вони, я певна, скоро повернуться. В усякому разі, Роберт ось-ось має бути.

— Але я волів би якраз побачитися з вами наодинці, — спокійно відказав Рафлс Гоу. — Сідайте, будь ласка, у мене є до вас невеличка розмова.

Лора знову сіла, а щоки її зашарілися й дихання прискорилось. Вона одвела погляд від гостя і задивилася на вогонь у каміні, але очі її іскрилися своїм власним, а не позиченим світлом.

— Ви пам'ятаєте той випадок, коли ми з вами познайомилися, міс Макінтайр? — спитав Рафлс Гоу, стоячи на килимку й дивлячись на темне волосся дівчини й вигин її прекрасно-білої шиї.

— Пам'ятаю так, наче це було вчора, — відповіла вона ніжним лагідним Голосом.

— Отже, ви, мабуть, пам'ятаєте й ті нерозважні слова, які я сказав, коли ми вже розходилися. Це вийшло у мене зовсім нерозумно. Мушу запевнити вас, що мені дуже шкода, якщо я налякав вас тоді або збентежив, але ж я довший час жив самітником і завів собі недобру звичку думати вголос. Ваша мова, ваше обличчя, ваші манери — все це так відповідало моєму ідеалові справжньої жінки, люблячої, вірної, сповненої співчуття до людей, що я мимоволі подумав: якби я був убогим, то чи міг би завоювати прихильність такої дівчини, як ви?

— Ваша добра думка про мене, містере Рафлс Гоу, дуже дорога мені, — відказала Лора. — А тоді я зовсім не злякалася, запевняю вас, тож нема потреби перепрошувати за те, що було, власне, компліментом.

— Згодом я пересвідчився, що у вас і душа така сама гарна, як і зовнішність, що ви й справді ідеальна жінка, наділена найшляхетнішими й найвишуканішими рисами, які тільки може мати людина. Щодо мене, то ви знаєте, що я досить заможний, але мені хотілося б, щоб це не було визначальним моментом у вашому виборі. Тож знаючи вже до певної міри

мою вдачу, чи могли б ви, Лоро, — бути щасливою, вийшовши за мене заміж?

Вона нічого не відповіла, а так і сиділа, одвівши голову вбік і втупившись іскристими очима у полум'я. Маленька ніжка її нервово притупувала по килимку.

— Звичайно, ви маєте право дізнатись про мене трохи більше, перше ніж приймати рішення. Однак мені майже нема чого додати до того, що ви вже знаєте. Я сирота і, оскільки знаю, без будь-якої рідні на світі. Батько мій був шанованою людиною, він працював хірургом у Валлії і дав мені змогу теж дістати медичну освіту. Але він помер ще до того, як я встиг закінчити навчання, і залишив мене при вельми скромних статках. А я тим часом захопився проблемами хімії та електрики, і замість поглиблювати медичні студії, повністю віддався цим своїм захопленням. Згодом я завів собі лабораторію, де зміг провадити досліди вже на власну руч. Десь приблизно о цій порі мені дісталася значна сума грошей, така значна, що я відчув, яка на мої плечі лягла велика відповідальність, щоб розумно їх використати. Обміркувавши все як слід, я вирішив збудувати чималий будинок в якійсь тихій місцині, однак не дуже далеко від великого центру. Це з таким розрахунком, щоб там я не поривав зв'язків зі світом, але й міг би жити у спокої, виважуючи ті плани, які собі намислив здійснити. Випало так, що я обрав саме Темфілд на місце свого осідку. Тепер мені лишається втілювати в дійсність задуми, які у мене є, намагаючись полегшити земний тягар убогим і упослідженим. Отож я й питаю вас, Лоро: чи згодні ви з'єднати свою долю з моєю і допомагати мені в тій справі, яка становить сенс мого життя?

Дівчина перевела на нього погляд, на його худорляву постать, бліде обличчя, прозірливі, але й лагідні очі. Коли вона так дивилася, в уяві у неї несамохіть постав поруч інший образ — Гектора Сперлінга з його мужніми рисами, чіткими лініями уст, щирим поглядом. І саме у цю мить торжества їй виразно згадалося, що він не відступився від них у годину їхньої тяжкої скрути, її і зубожілу він кохав так само ніжно, як кохав

заможною спадкоємицею. Згадались Лорі й останні їхні обійми на порозі, і вона відчула тепло його уст у себе на устах.

— Це велика честь для мене, містере Гоу, — затинаючись, промовила Лора, — але ж це все так несподівано. Я не встигла й подумати… не знаю, що вам навіть сказати…

— А я й не кваплю вас, — поспішив він запевнити її. — Вам треба добре все зважити. А відповідь я сподіваюся почути від вас іншим разом. Коли мені прийти? Може, сьогодні ввечері?

— Гаразд, приходьте ввечері.

— Тоді до зустрічі. Повірте мені, ваше вагання ще вище підносить вас у моїх очах. Я весь живу надією.

Він приклав Лорину руку до своїх уст і вийшов, залишивши дівчину на самоті з її думками.

І хоч які були ті думки, сумніви Лори тривали недовго. Обличчя морякове відпливало в усе туманнішу далечінь, а натомість дедалі виразнішали в її свідомості й величезний палац, і мало не королівська могутність, і коштовності, — й золото, й пишне майбутнє. Це все лежало біля її ніг, варто було тільки нахилитись і підняти. Тож як могла вона вагатись бодай навіть хвилину? Лора підвелася, підійшла до столу, дістала аркуш паперу й конверт. Листа вона заадресувала "Гекторові Стерлінгу, лейтенантові флоту Його Королівської Величності, Гібралтар". Сам лист написати виявилося трохи складніше, але врешті знайшлися слова, що відповідали її думкам:

"Любий Гекторе, — почала вона, — я переконана, що твій батько ніколи дуже схвально не ставився до наших заручин, інакше б він не чинив перепон нашому одруженню. І я також певна, що відтоді, як мого бідного тата спіткало розорення, ти лишився вірним мені тільки з почуття

обов'язку й честі, і що для тебе було б незмірно краще, якби ми взагалі ніколи не зналися одне з одним. Мені нестерпно думати, щоб ти, Гекторе, ставив на карту свою кар'єру заради мене, і тому я, добре все зваживши, вирішила звільнити тебе й розірвати паші підліткові заручини, даючи тобі повну волю чинити так, як забажаєш. Можливо, зараз тобі здасться, ніби я повелася недобре відносно тебе, але я цілком певна, любий Гекторе, що коли ти станеш адміралом і визначною людиною, то, оглянувшись назад, побачиш, що я була справжнім другом, коли утримала тебе від хибного кроку на самому початку твоєї кар'єри. Щодо мене, то одружуся я чи ні, а намір я маю присвятити решту свого життя тому, щоб робити людям добро, щоб світ після мене став хоча б трошки кращим, ніж був раніше. Батько твій почуває себе дуже добре, останньої неділі він прочитав чудову проповідь. Вкладаю твою банкноту, яку ти просив вберегти для тебе. Прощавай назавжди, любий Гекторе, і повір мені, що хоч би як склалося моє життя, я назавжди залишуся щиро тобі відданою.

Лора С. Макінтайр".

Ледве вона встигла заклеїти конверта, як повернулися з прогулянки батько з Робертом. Лора причинила двері, коли вони ввійшли, й зробила реверанс.

— Я чекаю на поздоровлення від усієї родини, — сказала вона, високо закинувши голову. — Приходив Рафлс Гоу, він попросив моєї руки.

— Та невже? — скрикнув старий. — І що ж ти на це?..

— Я дам йому відповідь пізніше.

— І яка ж вона буде?..

— Що я згодна.

— Ти завжди була слухняна дівчина, Лоро, — сказав старий Макінтайр, спинаючись на пальцях, щоб поцілувати дочку.

— Але ж, Лоро, Лоро, — а як з Гектором? — злегка дорікнув сестрі Роберт.

— О, йому я написала листа, — спокійнісінько відповіла вона. — А тебе попрошу вкинути його на пошті.

Розділ X

ВЕЛИКА ТАЄМНИЦЯ

Отож Лора Макінтайр взяла заручини з Рафлсом Гоу, старий Макінтайр, відчувши себе на крок ближче до джерела багатства, прибрав ще пожадливішого вигляду, а Роберт став ще менше думати про роботу, ніж раніше, і вже ніколи навіть не згадував про своє велике полотно, що й далі виривалося пилюкою на мольберті. Гоу подарував Лорі на заручини старовинного золотого персня з великим іскристим діамантом. Про шлюб майже не заводили мови, бо Гоу волів, щоб усе відбулось якомога скромніше. Тепер мало не всі вечори він проводив у домівці Макінтайрів, де вдвох із Лорою снував наймасштабніші філантропічні плани на майбутнє. Розклавши на столі перед собою карту, вони обоє, так би мовити, ширяли над світом, прикидаючи, зважуючи, вдосконалюючи.

— Молодець дівчина! — сказав старий Макінтайр синові. — Про мільйони базікає так вільно, наче з ними й вродилася. Маю тільки надію, що, вийшовши заміж, вона не розкидатиметься так легко грішми на ці всякі ідіотські чоловікові химери.

— Лора дуже змінилася, — зауважив Роберт. — Вона стала набагато серйозніша.

— Е, зачекай-но трохи! — пирснув смішком батько. — Лора тямуща дівчина, вона знає, що до чого. Вона не така, щоб спокійно дивитись, як її татко стоїть припертий до стіни, коли в неї є змога витягти його з біди. — І додав гірко: — Це ж тільки подумати! Моя дочка збирається заміж за чоловіка, для якого золото не більше важить, як для мене, бувало, гарматний чавун; мій син носиться з торбами грошей, розтикуючи їх усяким нездарам по всьому Стеффордширі; і тут-таки поряд їхній батько, що любив їх, дбав про них, виховав обох, — сидить часто без гроша й не може купити собі навіть пляшечки бренді. Я не знаю, що ваша бідна мати-небіжчиця й подумала б оце про вас!

— Але ж тобі досить лише попрохати!

— Атож, мовби я п'ятирічний дітвак. Але я кажу тобі, Роберте, у мене е право, і я так чи інакше свого доможуся. Я не дозволю, щоб до мене так ставилися, наче я ніщо. І ще одне: коли я маю стати тестем цього чоловіка, я перше повинен дізнатися, звідки ці його гроші. Ми, може, й бідні, але чесні. Ось я зараз таки подамся до Великого Палацу й так прямо й спитаю.

Старий схопив капелюха й тростину і вже обернувся до дверей.

— Ні, ні, тату! — скрикнув Роберт, схопивши його за рукав. — Краще ти не встрявай. Містер Гоу дуже чутливий щодо цього. Йому не сподобається, що його допитуватимуть. Це може призвести до серйозної сварки. Я прошу тебе, не йди!

— А я не дозволю, щоб мене відшивали, — огризнувся старий, бувши вже добре під мухою. — Я таки розберуся, що по чім, раз і назавжди.

Він силкувався висмикнути рукава з синової долоні.

— В усякому разі, ти мусиш хоча б повідомити Лору, куди йдеш. Я зараз її гукну, хай вона скаже свою думку.

— Ну ні, не хочу я ніяких цих сцен! — похмуро буркнув батько, відразу стихаючи. Він жив у постійному страху перед дочкою, і в найгірші моменти, бувало, досить згадати її ім'я, щоб його вкоськати.

— Крім того, — докинув Роберт, — я не маю найменшого сумніву, що Рафлс Гоу розуміє потребу ще до весілля якось нам пояснити все це. Йому ж мусить бути ясно, що ми тепер маємо певні підстави на довіру з його боку.

Ледве скінчив Роберт ці слова, як у двері постукали, і ввійшов саме він — той, про кого була мова.

— Доброго ранку, містере Макінтайре. Роберте, ви не проти завітати зараз до мене? Я хотів би поговорити з вами в одній справі.

Вигляд у нього був дуже серйозний, як у людини, що зважилась на якийсь рішучий крок.

Дорогою вони майже не озивались один до одного. Рафлс Гоу був заглиблений у свої думки, а Роберт відчув неабияке збудження, як перед відкриттям чогось невідомого.

Зима вже майже минула, і з землі пробивалися перші несміливі пагінці, натикаючись на вітри й дощі, характерні для англійського березня. Снігу на полях не було, але вся околиця, повита імлою з просяклого вільгістю грунту, здавалася ще холоднішою й похмурішою, ніж узимку.

— До речі, Роберте, — озвався раптом Рафлс Гоу, коли вони підходили до палацу, — ваша велика римська картина вже в Лондоні?

— Ні, я ще не скінчив її.

— Але ж ви так швидко працюєте. Я гадав, що ви досі з нею впоралися.

— Е, боюся, що відколи ви бачили її, вона мало змінилася. Та й світла було малувато для роботи.

Рафлс Гоу нічого не сказав, тільки якийсь болісний вираз промайнув на його обличчі. Коли вони ввійшли в дім, господар провів гостя до музею. Там на підлозі лежали дві чималі металеві скриньки.

— Це невелике доповнення до моєї колекції коштовностей, — зауважив він на ходу. — Вони прибули щойно вчора ввечері, і я ще не встиг переглянути їх, але, як я зрозумів з описів та рахунків, тут мають бути деякі цікаві зразки. Ми зможемо сьогодні надвечір упорядкувати це все, якщо буде ваша ласка допомогти мені. А зараз ми пройдемо до курильні.

Він сів на канапу, а Робертові показав на крісло навпроти.

— Запаліть сигару, — сказав Гоу. — Якщо хочете чим підкріпитись, натисніть кнопку. І скажіть мені правду, любий Роберте, ви ж не раз думали, що я божевільний.

Зміна теми була така раптова і так точно відбивала думки молодого художника, що він аж завагався, не знаючи, як відповісти.

— Любий юначе, я й не ганю вас. Це ж найприродніше, що ви могли подумати. Якби зі мною хтось так заговорив, як я з вами, він би мені теж здався божевільним. Але попри все це, Роберте, ви помилялися, і в жодній з наших розмов я не викладав ані одного плану, якого не міг би здійснити. Кажу вам з усією серйозністю, що сума моїх прибутків обмежена лише моїм бажанням і що всі банкіри й фінансисти світу заразом неспроможні виставити такі кошти, на які я можу спромогтися запросто.

— Я мав достатньо доказів, що ваше багатство незмірне, — озвався Роберт.

— І вас цілком природно цікавить, як я на нього розжився. Що ж, я вам одне можу сказати. Гроші ці здобуті чесним шляхом. Я не пограбував нікого, не ошукав, нікого я не утискував і не визискував, щоб на цьому нажитись. Я бачу, Роберте, як підозріливо корить на мене оком ваш батько. Але він не має на це підстав. Власне, його й не можна ганити. Я б на його місці теж, мабуть, припускав тут щось нечисте. Але я саме вам, Роберте, а не йому, хочу пояснити, в чому тут справа. Бо ви принаймні повірили мені, тому ви маєте право, перше ніж я стану членом вашої родини, дізнатись те, що я можу вам сказати. Лора також повірила мені, але я певен, що вона п далі віритиме, тому їй не потрібні мої пояснення.

— Я не хотів би нав'язуватись вам, щоб ви відкривали переді мною свою таємницю, містере Гоу, — сказав Роберт, — але, звичайно, це для мене велика приємність і честь, якщо ваша воля виявити мені таку довіру.

— Так, я виявляю вам довіру. Однак відкриюсь я не до кінця. Не думаю, щоб я взагалі до кінця відкрився, поки житиму. Але я залишу вказівки, що саме після моєї смерті вам слід буде зробити, ведучи далі мою недокінчену справу. Я вам скажу, де зберігатимуться ці мої вказівки. А поки що вам доведеться задовольнитись знанням того, який кінцевий результат моїх зусиль, в деталі ж самого процесу я не входитиму.

Роберт зручніше вмостився в кріслі, налагодившись пильно вислухати все, що почує, а Гоу злегка нахилився вперед своїм зосередженим і сповненим поважності обличчям, як людина, що вповні розуміє вагомість власних слів.

— Ви вже знаєте, — почав він, — що я багато часу й енергії віддав хімічним студіям.

— Так, ви мені це розповідали.

— Я почав вивчати хімію під керівництвом славнозвісного англійського хіміка, далі вивчав у найзнаменитішого фахівця, з цієї галузі у Франції, а закінчував студії в найкращій лабораторії у Німеччині. Я був не дуже багатий, але батько залишив мені достатньо, щоб я не бідував, і, живучи ощадливо, зміг успішно завершити навчання. Повернувшись до Англії, я обладнав собі власну лабораторію в одній спокійній місцині на провінції, де б мені ніхто не заважав і не відривав від роботи. Там я почав низку досліджень, які невдовзі привели мене до тієї галузі науки, куди не сягали інтереси тих трьох славетних учених мужів, у яких я навчався… Ви, Роберте, казали, що до певної міри знайомі з хімією, тож вам буде легше зрозуміти хід моїх думок. Хімія, загалом беручи, наука емпірична, і випадковий дослід часом може дати важливіший результат, ніж якнайретельніше студіювання наявних на той час наукових даних або якнайпильніші логічні розмірковування. Найбільші відкриття в хімії — від налагодження промислового виробництва скла 1 до проблем очищення й вибілювання цукру — завдячують свою появу чистісінькій випадковості, яка з однаковим успіхом могла спасти і на звичайного дилетанта, і на великого науковця… Отож саме такій випадковості і я завдячую велике своє відкриття — можливо, найважливіше в усій світовій науці, хоч, мушу визнати без зайвої самохвальби, — мене до нього підводили й мої власні міркування. Я часто задумувався над тим, як на різні матеріали діють потужні електричні струми, якщо їх пропускати тривалий час. Я тут не маю на увазі ті слабенькі струми, що у телеграфних дротах, а справжні струми великої напруги. Так ото я провів ряд експериментів у цьому напрямку. З'ясувалося, що рідини та різні суміші їх внаслідок дії струмів розкладаються. Ви, звичайно, знаєте відомий дослід з електролізом. води. Але я, встановив, що з простими твердими тілами при цьому діється щось інше, і ефект маємо досить своєрідний. Відповідна речовина повільно втрачає у вазі, не змінюючи начебно якісних своїх властивостей. Сподіваюся, вам зрозуміло, про що я кажу?

— Цілком, — відказав Роберт, глибоко зацікавлений цією розповіддю.

— Я випробував різні метали, і результат щоразу був той самий. Пропускання струму протягом години помітно вменшувало їхню вагу. Моя теорія на цьому етапі дослідів вводилася до того, що під дією електрики послаблюється зв'язок між молекулами, і певна частина їх відривається від бруска металу й у вигляді найдрібніших порошинок розлітається на всі боки, від чого метал, ясна річ, легшає. Я вже був повністю пристав на що теорію, коли це один незвичайний випадок змусив мене радикально змінити свої погляди… Якось у суботу ввечері я затис клямрами шматок вісмуту й прикріпив до кінців його електричні дроти, щоб перевірити вплив струму на цей метал. Я випробував усі метали по черзі, піддаючи їх дії струму протягом однієї-двох годин. Тільки-но я приготував усе й пустив струм, як прийшла телеграма з Лондона — мій добрий друг Джон Стілінгфліт, старий хімік, серйозно хворий і хоче мене бачити. Останній поїзд на Лондон відходив через двадцять хвилин, а я жив за добру милю від станції, Я кинув до саквояжа кілька необхідних речей, замкнув лабораторію і чимдуж побіг, щоб устигнути на поїзд… І тільки приїхавши до Лондона я раптом згадав, що забув вимкнути струм і що він проходитиме через вісмут, поки вичерпається заряд батареї. Але я особливої уваги цій деталі не надав і вона тут-таки вилетіла у мене з голови. У Лондоні я затримався до вечора у вівторок, а до своєї лабораторій повернувся тільки в середу вранці. Відмикаючи двері, Я згадав про свій недокінчений дослід і подумав, що, мабуть, мій брусок вісмуту розпався на окремі молекули. Я й подумати не міг того, що сталося насправді… Підступивши до столу, я побачив те, що й сподівався побачити: брусок металу зник, і клямри були порожні. Констатувавши цей факт, я вже обернувся до якоїсь іншої роботи, коли завважив, що на столі, де були закріплені клямри, натрушено крапельками й калюжками якоїсь сріблястої речовини. А я добре пам'ятав, що перед початком досліду на столі прибрав усе, отож ця речовина могла з'явитись тут лише під час мого перебування в Лондоні. Мене це дуже зацікавило, і я ретельно зібрав ту рідину в посудину й уважно до неї приглянувся. Сумнівів ніяких не було. То виявилася найчистіша ртуть, без будь-якої домішки вісмуту… Я відразу збагнув, що цей випадок дарував мені хімічне відкриття першорядної ваги. Якщо вісмут за певних умов піддати дії електричного струму, він починає втрачати вагу й кінець кінцем

перетворюється на ртуть. Я зламав переділки між двома елементами!.. Але ж процес не може на цьому зупинитись. Очевидно було, що це не окремий ізольований факт, а прояв якогось загального закону. Якщо вісмут перетворюється на ртуть, то на що ртуть перетворюється? Я не міг мати спокою, не розв'язавши цієї проблеми. Я знову зарядив батареї і пропустив струм через посудину, де була ртуть. Цілі шістнадцять годин поспіль я спостерігав за ртуттю, як вона поволі гусла, ставала все твердішою, втрачала сріблястий блиск і прибирала тьмяно-жовтавого відтінку. Коли я нарешті витяг кліщами й поклав на стіл те, що там утворилося, то ясно побачив: це зовсім не ртуть, а якийсь інший метал. Кілька найпростіших аналізів показали, що це не що інше, як платина… Ну, а хімікові послідовний перебіг цих перетворень багато що підказує. Може, й вам, Роберте, вже ясно, до чого ці зміни ведуть?

— Ні, я щось нічого не вловлюю.

Роберт слухав цю незвичайну розповідь, розтуливши рота н широко розвівши очі.

— Зараз я вам усе поясню. Вісмут найважчий метал. Його атомна вага двісті десять. За ним іде свинець — двісті сім, тоді ртуть — двісті. Можливо, поки мене не було, струм перетворив вісмут на свинець, а тоді свинець на ртуть. А у платини атомна вага дев'яносто сім і п'ять десятих[6], це якраз наступний метал, що мав утворитись, коли й далі пропускати струм. Тепер вам зрозуміло?

— Цілком.

— І тут природно постав висновок, від якого серце у мене тьохнуло й голова пішла обертом. Наступний за чергою метал — золото. Його атомна вага сто дев'яносто сім. Я враз пригадав — і тоді вперше зрозумів це — чому у стародавніх алхіміків щоразу мовиться саме про свинець і живе срібло, як необхідні елементи їхніх дослідів. У мене пальці тремтіли від хвилювання, коли я знову пустив струм і за якусь годину з хвостиком

— швидкість процесу перетворення завжди пропорційна до різниці ваги металів — уже мав перед собою гудзувату грудку червонястого металу, що за всіма пробами показував на золото… Так, Роберте, це довга історія, але, гадаю, ви погодитесь зі мною, що я маю поважні підстави, коли розповідаю все так детально. Переконавшись остаточно, що я таки справді виробив золото, я розпиляв ту грудку навпіл, і одну половинку відіслав до знайомого ювеліра й знавця коштовних металів з проханням установити якість мого золота. З другою я провів ще низку експериментів, перетворивши її по черзі на срібло, цинк, марганець і кінець кінцем на літій, найлегший з металів.

— А після того на що він перетворився?

— Після того сталося те, що для хіміка, мабуть, найцікавіше в моєму відкритті. Літій перетворився на сіруватий дрібний порошок, і вже цей порошок ні на що не вдалося перетворити, хоч скільки я мордував його струмом. Цей порошок становить основу всіх речей, це мати всіх елементів, одне слово, та субстанція, наявність існування якої недавно припустив один провідний хімік і яку він назвав протілом. Але відкрив великий закон перетворення металів під дією струму саме я, і перший добув протіл теж я, отже, Роберте, я маю право думати, що навіть коли всі мої заміри в інших галузях і виявляться безплідними, ім'я моє буде увічнене бодай в історії хімії… Оце майже й усе, що я мав вам розповісти. Мій приятель-ювелір повернув мені брусок золота, підтвердивши мою думку про його природу та якість. Незабаром я винайшов кілька методів, які спрощували процес перетворення, навчився краще пропускати електричний струм, що набагато підвищило ефективність роботи. Виробивши певну кількість золота, я спродав його за суму, що уможливила мені придбання досконаліших матеріалів та міцніших батарей. Завдяки цьому я розширив свої операції, і врешті роздобувся на добрі кошти й спромігся спорудити ось цей будинок і обладнати лабораторію, в якій можу вести свою роботу в далеко більшому обсязі. Я вже казав, що розмір моїх прибутків обмежується лише моїми бажаннями, і тепер можу з усією певністю тільки повторити ці слова.

— Та це ж чудово! — вихопилось у Роберта. — Це схоже на чарівну казку. Але коли ви зробили таке велике відкриття, вам, певно, дуже кортіло поділитися ним з кимось.

— Така думка у мене була. І я обміркував її з усіх боків. Мені було ясно, що коли я оприлюдню це відкриття, коштовні метали відразу ж утратять свою особливу вартість. Натомість стане щось інше — бурштин, скажімо, або слонова кістка почнуть виконувати функцію загальноприйнятого обмінника. А золото впаде в ціні нижче за мідь, бо воно важче й не таке тверде. І нікому ця заміна не стане в пригоді. Але якщо я збережу при собі свій секрет і послуговуватимусь ним обачно, то зможу стати найбільшим доброчинцем для всього людства. Ось такі були головні мої, міркування — і в них, гадаю, нема нічого безчесного, — що спонукали мене залишити цю таємницю при собі; ви перший, кому я її відкрив.

— Але я вашу таємницю збережу! — запально мовив Роберт. — Допоки ви не дасте мені дозволу, я ні словечка нікому про це.

— Якби я не знав, що можу покластись на вас, я б і неї звірявся перед вами. А тепер, мій любий Роберте, — теорія, скажу я вам, сухувата: практика далеко цікавіша. На перший раз вистачить із вас теорії. Якщо ви пройдете зі мною до лабораторії, я вділю вам трохи й практики.

Розділ XI

МОЖЛИВОСТІ ХІМІЇ

Рафлс Гоу рушив першим і, вийшовши парадними дверима, вони вдвох по алеї, посипаній жорствою, підступили до входу в лабораторію. Це був той самий вхід, яким вносили пакунки з фургона, що ото підгледіли були батько й син Макінтайри. Але перше приміщення, до якого зараз Гоу провів Роберта, виявилося не лабораторією, а тільки просторим порожнім передпокоєм, де попід стінами громадилися

стосами ті самі згортки, які так зацікавили підглядачів. Тепер, однак, уже спала з них таємничість, бо тільки декотрі ще були в мішковині, а інші лежали розгорнуті і видно було, що то великі свинцеві бруски.

— Це моя сировина, — недбало кивнув у бік цих стосів Рафлс Гоу. — Щосуботи сюди приставляють повний фургон їх, і цього мені вистачає на тиждень, але коли ми з Лорою одружимося, роботи вдвічі побільшає, бо ж ми почнемо здійснювати наші великі плани. Я мушу пильно стежити за якістю свинцю, адже всякі домішки позначаються й на чистоті золота.

З передпокою важкі металеві двері вели до іншої кімнати. Коли Гоу відімкнув їх, Роберт побачив, що за п'ять футів далі там були ще одні двері.

— Підлога тут на ніч зміщується, — зазначив господар. — Я не сумніваюся, що серед обслуги багато пліток про це замкнене приміщення, тим-то треба стерегтися, щоб сюди не надумав зазирнути котрийсь надміру допитливий конюх або челядник.

Через ті другі двері вони ввійшли до самої лабораторії, чималої і без усяких меблів кімнати з високою скляною покрівлею. З одного кінця її стояло горно з казаном, дверцята горна були зачинені й тільки по краях їх пробивався відсвіт сильного червоного полум'я, а глухе гуготіння вогню розносилося на всю лабораторію. По другий бік були лейденські батареї, поставлені рядами одні на одних, а поверх них містилися колонки акумуляторів. Розглянувшись, Роберт побачив тут великі шестерні, складне мереживо дротів, різні стояки, кольорові сулії, мензурки, пальники, порцелянові ізолятори й таке інше причандалля, характерне для хімічних та фізичних лабораторій.

— Ось пройдім далі, — мовив Рафлс Гоу, пробираючись попри купи металу, коксівного вугілля, пакувальних ящиків, оплетених бутлів з кислотами. — Ви перший сторонній, хто ступив сюди, відколи звідси вийшли будівельники. Челядники заносять свинець лише у передпокій,

далі вони не мають доступу. Горно очищають і розпалюють вогонь іззовні. У мене є для цього спеціальний кочегар. А тепер гляньте осюди.

Він розчахнув двері в дальньому кінці кімнати й кивком запросив молодого художника. Той переступив одною ногою через поріг і вражено застиг на місці. Кімната в яких тридцять квадратних футів уся була закладена золотом. Великі бруски у формі цеглин застеляли всю підлогу, а попід стінами стоси їх вивищувалися до самої стелі. Кімната була без вікна, і світло однієї-єдиної електричної лампи викликало тьмяне жовтаве мерехтіння суцільних завалів коштовного металу зусібіч і червонястий відблиск від покритої золотом підлоги.

— Це моя скарбівня, — зауважив власник Великого Палацу. — Як ви бачите, тут тепер набралися чималі запаси. Останнім часом імпорт у мене перевищував експорт. Ви ж розумієте, що на мені тепер лежать також інші й навіть відповідальніші обов'язки, ніж виробництво золота. Тут я складую свою продукцію перед відправкою. В мене заведено майже щовечора відправляти ящик золота до Лондона. Продаж його покладено на сімнадцятьох агентів. Кожен із них думає, що він у мене один, і кожному страх кортить дізнатися, звідки я дістаю так багато золота найвищої проби. Вони кажуть, що більш ні від кого не надходить на ринок такого чистого золота. Поширений, мабуть, погляд, що я посередник власника котрогось нового південноафриканського родовища, який воліє залишатися в тіні. То в яку суму оцінили б ви все золото в цій кімнаті? Щось же воно таки варте, бо це майже тиждень моєї роботи.

— Сума, безперечно, має бути фантастична, — озвався Роберт, обвівши поглядом стоси золота. — Десь так із півтораста тисяч фунтів?

— Е ні, любий мій, воно варте куди більше! — скрикнув, сміючись, Рафлс Гоу, — Ось я прикину. Візьмім по три фунти десять шилінгів за унцію, що майже на десять шилінгів нижче пересічної ціни. Це дає згрубша п'ятдесят шість фунтів стерлінгів за фунт ваги. Кожен з цих брусків важить тридцять шість фунтів, отже, ціна кожного понад дві

тисячі фунтів стерлінгів. Тут по п'ятсот брусків попід кожною з трьох стін, під четвертою стіною їх тільки триста, бо там двері, і ще не менш як двісті на підлозі, загалом це приблизно дві тисячі брусків. Отже, мій юначе, будь-який біржовик, придбавши все це золото за чотири мільйони фунтів, мав би всі підстави вважати, що йому вельми пощастило.

— І це тільки за тиждень роботи! — вихопилось у Роберта. — У мене аж голова паморочиться.

— Тож тепер ви повірите мені, коли я скажу, що на жоден з тих великих моїх планів у мене не забракне коштів. А тепер пройдім до лабораторії, я вам покажу, як це робиться на практиці.

Серед цієї робочої кімнати стояв пристрій, схожий на великі лещата. Він складався з двох чималих пластин бронзового кольору і не меншого сталевого гвинта, за допомогою якого ті пластини стягувалися. До пластин тяглося безліч дротиків від динамо-машини біля протилежної стіни. Внизу під тим пристроєм містився ізоляційний стіл, а скляна стільниця його мала посередині заглибини у вигляді жолобків.

— Зараз вам стане ясно, що тут відбувається, — промовив Рафлс Гоу, скидаючи піджака й натягуючи закіптюжену й вимащену полотняну куртку. — Спершу треба трохи підшурувати вогонь. — Він наліг на великі міхи, у відповідь на що посилилося гуготіння з горна. — Оце вже краще. Що більша температура, то сильніший струм і швидше йде процес. Тепер берімся до свинцю. Допоможіть його перенести.

Вони підняли з підлоги кільканадцять свинцевих брусків і переклали на скляний стіл. Там Гоу прикріпив до них зобабіч бронзові пластини й міцно закрутив гвинта.

— Давніше це був надто забарний процес, — зауважив він, — але тепер я маю різні пристосування, що набагато скоротило час. Зараз я увімкну струм, і ми почнемо.

Він узявся за довгий скляний рубильник, що стирчав серед дротиків, і опустив його. Щось різко клацнуло, після чого почувся безперервний гул, супроводжуваний потріскуванням і спалахами іскор. Від двох електродів сприскували потужні вогняні струмені, і навколо свинцевих брусків з'явився ореол золотавого іскріння, яке сичало й поклацувало, мов пістолетні постріли. Повітря сповнилося своєрідним гострим запахом озону.

— Потужність струму величезна, — сказав Рафлс Гоу, що наглядав за перебігом процесу, тримаючи на долоні годинника. — Органічна речовина блискавично перетворюється на протіл. Треба добре орієнтуватися в механізмі досліду, адже будь-яка помилка може завдати серйозної травми операторові. Тут же залучено неймовірно велику енергію. Бачите, свинець уже починає трансформуватись.

На загальній тьмаво-сірій брилі й справді почали наростати сріблясті росинки, з тенькотом скрапуючи на скляні жолобки внизу. Так поволі розтоплявся свинець, мов крижана бурулька на сонці, електроди від зменшення свинцевого бруска зсовувалися дедалі ближче один до одного, аж поки й зовсім зійшлися посередині, а замість шматка твердого металу лишилася ртутна калюжка. Гоу опустив у ртуть два маленькі електроди, і вона почала поступово гуснути й тверднути, перетворившись урешті на грудку жовтувато-бронзового кольору.

— Тепер у нас в жолобках платина, — пояснив Рафлс Гоу. — Зараз ми виймемо її і помістимо між двома великими електродами. Знову вмикаємо струм… Ось ви бачите, як метал потроху темнішає і набирає інтенсивнішої барви… Ну, гадаю, що вже процес завершився.

Гоу вимкнув рубильника, прибрав електроди, і вони обоє побачили перед собою кільканадцять грудок червонаво-іскристого золота.

— Згідно з розрахунками паша ранкова робота дасть нам двадцять чотири тисячі фунтів, а забрала вона у нас не більш як двадцять хвилин,

— зауважив алхімік, беручи один за одним бруски золота й перекидаючи їх на купу таких самих шматків, що лежали долі.

— А з цим зливком ми проведемо далі наш дослід, — сказав він, показуючи на останнього бруска на ізоляційному столі. — Для зовнішнього світу це видалося б надто дорого — дві тисячі фунтів на один дослід, але у нас, як ви розумієте, масштаби інші. Зараз ви побачите, як ця речовина пройде всю гаму видозмін у межах металів.

Першим з усіх смертних після самого винахідника Роберт став свідком того, як золота маса під дією електродів швидко й послідовно пройшла через стадії барію, олова, срібла, міді й заліза. На очах у нього довгі білі електричні іскри ставали червоногарячими від стронцію, пурпуровими від калію, жовтими від марганцю. І нарешті, пройшовши крізь сотню перетворень, метал зовсім розпався і перед очима Роберта лишилася лежати на скляній стільниці невеличка купка пухнастого сірого пороху.

— Це і є протіл, — сказав Гоу, перебираючи порох пальцями. — Хіміки майбутнього, можливо, розкладуть його на дальші елементи, але для мене це Ultima Thule[7].

Помовчавши трохи, він поновив свою мову:

— Отже, вам, Роберте, я показав достатньо, щоб ви зрозуміли в основних рисах суть мого методу. Це велика моя таємниця. Ця таємниця дає тому, хто опанував її, таку велику могутність, якої жодна людська істота не мала від часу постання світу. І найдорожче моє бажання — використати її на добро людству, тож я присягаюся вам, Роберте Макінтайре: якби я побачив, що це золото не служить добру, то покінчив би з цим усім навіки. І я перестав би використовувати його й не відкрився б ні перед ким із цією таємницею. Присягаюся всім святим, що так і буде!

Очі його пломеніли, коли він це говорив, голос тремтів од збудження. Щось було справді величне в постаті цього незвичайного винахідника: блідуватий і худющий, серед своїх електродів та реторт, в оточенні незмірного багатства, він зберігав високу моральну поставу, не давши себе осліпити блиском власного золота. Слабовільний натурою, Роберт і не уявляв, яка велика потуга криється за цими тонкими, міцно стисненими устами й сповненими задуми очима.

— Ваші руки, містере Гоу, спроможні творити лише добро! — промовив Роберт.

— Маю на це надію. І всім серцем хочу в це вірити. Вам, Роберте, я відкрився з тим, що, можливо, втаїв би й від рідного брата, якби мав його, і зробив я це, бо вірю й надіюся, що ви не використаєте цієї могутності у корисливих цілях, діставши її у спадок. Але й вам я не відкрив ще усього. Одна ланка лишилася вам невідомою і залишиться такою, допоки я житиму. Ось бачите цю скриню, Роберте?

Гоу провів Роберта до великої у залізних обручах скрині в кутку і, відімкнувши її, дістав маленьку шкатулку, оздоблену слоновою костю.

— У ній, — пояснив він, — лежить папір, який прояснює те, що лишилося на разі прихованим від вас. Якщо зі мною щось станеться, ви зможете, скориставшись викладеними тут вказівками, успадкувати всю мою могутність і перебрати на себе мою справу. А я відтепер, — докинув він, ховаючи шкатулку назад у скриню, — часто звертатимусь до вас по допомогу, хоч сьогодні, мабуть, уже більше її не потребуватиму. Я й так забагато відібрав у вас часу. Я тільки попрошу вас, коли повернетесь додому, перекажіть Лорі, що я побачуся з нею надвечір.

Розділ XII

РОДИННА СВАРКА

Отож велика таємниця відкрилася, і коли Роберт вертався до Берестя, голова його йшла обертом і кров стугоніла у скронях. Опинившись уранці надворі, серед густої мли, він аж був пройнявся дрожем, але тепер і сліду того відчуття не лишилося. Його власні думки наче опромінили сонцем усе навколо, і коли він простував багнистою і вибоїстою околичною вуличкою, йому хотілося співати й танцювати. Чудова доля випала Рафлсові Гоу, та й він, Роберт, не обділений нею. Йому довірено алхімікову таємницю, і він успадкує її, стане владарем багатства більшого, ніж мають монархи, але заразом буде ще й таким вільним, яким жоден монарх не може бути! Оце таки талан, що про нього можна було тільки мріяти. Тисячі оповитих золотом видив снувалися йому в голові, у думках він уже підносився над усім людством і бачив безліч людських рук, благально простягнутих до нього або піднесених угору на знак вдячності за його доброчинство.

Яким убогим видався Робертові їхній жалюгідний садок з голими кущами й гінкими берестами, яке прикре враження справляв простацький цегляний фасад їхнього будиночка з дерев'яним ґанком, пофарбований у зелене! Все це й раніше ображало його мистецьке чуття, але зараз і зовсім здавалося нестерпним у своїй бридоті. Ця міщанська вітальня, — де крісла оббиті цератою, килим на стіні давно вицвів, доріжка під ногами зшита з різних клаптів, — викликала тільки відразу. Єдине, що було тут гарного, на чому з приємністю могли зупинитись Робертові очі, — це його сестра, яка сиділа, відхилившись на спинку крісла перед каміном, її прегарне біле личко чітко вирізнялося на тлі довколишніх темніших барв.

— Знаєш, Роберте, — озвалась вона, глянувши на брата з-під довгих чорних вій, — тато стає неможливим. Я мусила поговорити з ним без манівців і дала йому зрозуміти, що виходжу заміж з своїх власних інтересів, а зовсім не його.

— А де він зараз?

— Не знаю. Мабуть, у "Трьох голубах". Тепер він там цілі дні стовбичить. З дому він вискочив геть ошалілий, наговорив мені всяких нісенітниць про шлюбні зобов'язання, про свою заборону оголошувати в церкві вінчання і таке інше. Він собі уявляє, ніби в шлюбному контракті всі майнові права записуються на батька нареченої. Сидів би собі тихенько й чекав, що там йому перепаде, а то!

— Я гадаю, Лоро, ми повинні бути вибачливіші до нього, — повагом мовив Роберт. — Останнім часом я помічаю, що він дуже змінився. Мені здається, він якийсь наче не в собі. Треба було б звернутись до лікаря. Але я сьогодні весь ранок пробув у Великому Палаці.

— Справді? Ти бачився з Рафлсом? Він нічого не переказував мені?

— Він сказав, що коли впорається з роботою, прийде до нас.

— Але що сталося, Роберте? — скрикнула Лора, з чисто жіночою проникливістю вловивши якусь зміну в братові. — Ти так розпашів, і очі сяють, і весь зробився такий гарний. Рафлс, може, щось тобі розповів? І що ж саме? О, я знаю! Він розповів, звідки у нього ці гроші. Чи ж не так?

— Та так. З дечим він розкрився переді мною. І я тебе, Лоро, вітаю від щирого серця, бо ти будеш дуже багата жінка.

— Але як дивно, що з такою людиною нам випало познайомитись у годину нашої бідності! Це все завдяки тобі, дорогенький Роберте, бо якби ти не припав йому до душі, він би ніколи не завітав до нашого дому, і йому не зміг би припасти до душі ще хтось із нас.

— Зовсім ні, — відказав Роберт, сідаючи біля сестри й чуло погладжуючи її руку. — Це було кохання з першого погляду, і ніщо інше. Він закохався в тебе ще до того, як дізнався твоє ім'я. Він запитав у мене про тебе того першого разу, коли ми з ним познайомились.

— Але розкажи мені про його гроші, Бобе, — стала просити сестра. — Він мені ще про це не казав, а мене ж бере така нетерплячка довідатись. Звідки вони у нього? Він їх не успадкував, це я чула з його уст. Батько його був звичайний сільський лікар. Як він на них розжився?

— Я не маю права відкривати таємницю. Він сам тобі розповість.

— Ох, та ти тільки скажи, вгадала я чи ні! Йому залишив їх у спадок дядько, еге ж? Або якийсь друг? Чи він заробив на якомусь незвичайному відкритті? Чи він знайшов золоту жилу? Або нафтове родовище? Та скажи ж, Роберте!

— Я не маю права, їй-бо! — скрикнув, сміючись, Роберт. — І я не повинен більше говорити з тобою на цю тему. Ти занадто велика хитрунка. На мене ж покладено таку відповідальність! І крім того, я маю попрацювати у себе в студії.

— Ну ж який ти гидкий! — насупилася вона. — Але мені пора вже збиратись, бо я їду до Бірмінгема потягом о першій двадцять.

— До Бірмінгема?

— Атож, я ж мушу сотню справ залагодити. Треба, щоб усе було готове. Ви, чоловіки, забуваєте про всякі такі дрібнички. Рафлс хоче, щоб весілля відбулося мало не за два тижні. Звичайно, воно у нас буде дуже скромне, та все-таки дещо слід приготувати.

— Так швидко! — в задумі промовив Роберт. — А втім, може, це й краще.

— Ще й як краще, Роберте. Було б жахіття, якби раптом оце зараз повернувся Гектор, — уявляєш, яка б виникла сцена? А якби я вже була одружена, мене б це анітрохи не стривожило. Бо й чого б то? Але Рафлс,

звичайно, нічого не знає про Гектора, і не дай Боже, щоб вони зустрілися.

— Цього нізащо не можна допустити.

— Та я не можу без страху й подумати про це! Бідний Гектор! Але хіба я в цьому винна, Роберте? Ти ж знаєш, у мене з ним була просто звичайна дитяча приязнь. Та й як я могла відкинути таку пропозицію? На мені ж лежить обов'язок перед родиною, хіба ні?

— Так, у тебе було складне становище, дуже складне... — відказав брат. — Але все буде гаразд, і Гектор, безперечно, визнає, що ти мала слушність. А містерові Стерлінгу ти казала про своє заміжжя?

— Навіть не натякнула. Він був тут учора і говорив про Гектора, хоч я, правду кажучи, не змогла перевести на це мову. Ми шлюб візьмемо в Бірмінгемі без ніякого церковного оголошення, тож, власне, зовсім і не треба ставити його до відома. Але зараз я вже мушу спішити, бо спізнюся на потяг.

Коли сестра вийшла, Роберт піднявся до себе в робітню і, розтерши фарби на палітрі, на якусь часину застиг з пензлем і мастихіном у руці перед великим порожнім полотном. Якою безперспективною видалась юнакові вся його робота! Задля чого він за неї взявся? Щоб заробити грошей? Але гроші він може дістати, просто попросивши, або й так може їх узяти. Чи щоб створити щось прекрасне? Але ж у нього нема мистецького хисту". Рафлс Гоу так і сказав, і він, Роберт, знає, що це правда. Він стільки наморочився з картиною, і ніякої насолоди від неї не зазнає. А маючи гроші, він зможе будь-коли купувати картини, споглядати які сама втіха, бо ж то справжні витвори мистецтва. Який тоді взагалі сенс у його роботі? Він не бачить ніякого. Роберт кинув пензля, запалив люльку й знову зійшов униз.

Там у вітальні перед каміном стояв батько, явно в поганючому настрої, що видно було з його червоного обличчя і примружених очей.

— То що, Роберте, — почав старий, — мабуть, і сьогодні весь ранок змовлявся проти батька?

— Що ти цим хочеш сказати, тату?

— Саме те, що й сказав. Бо що це, як не змова, коли ви втрьох — ти, вона і цей Рафлс Гоу — стрічаєтесь, та шепочетесь, та домовляєтеся про щось, а мені ані словечка? Хіба я що знаю про ваші плани?

— Я не маю права виказувати тобі чужих таємниць, тату.

— Ти собі як хочеш, але мені теж належиться голос у цьому питанні. Таємниці там чи ні, а ти з Лорою маєш батька, і він не дозволить, щоб його так просто відшили. Нехай мені й не повелося у справах, але я ще не скотився до того, щоб мене мали за ніщо у власній родині. І що мені прибуде з цього вельми гарненького заміжжя?

— Що прибуде? А хіба тобі мало, що Лора буде щаслива й заможна?

— Якби цей багач щиро кохав Лору, він би подбав і про інтереси її батька. Ось я щойно вчора попрохав у нього позички, а то ж скотився до такого рівня я, що заледве був не став мером Бірмінгема! І він категорично відмовив мені.

— Ой, тату, як ти міг так принизитись?

— Відмовив мені категорично! — у збудженні скрикнув старий. — Це, бачите, суперечить його принципам. Але я ще поквитаюся з ним, щоб я так живий був! Я вже знаю дещо про нього. Як то його називають у "Трьох голубах"? Фальшівником, ось як… Фальшивомонетником! Бо чого

б іще йому привозили стільки металу, і цілий день клубочиться дим з того комина у нього?

— Чому ти не можеш дати йому спокою, тату? — заступився Роберт за Рафлса Гоу. — В тебе тільки одне на думці — його кошти. Та хоч би й без гроша, однаково він був би добросердою і симпатичною людиною.

Старий Макінтайр приснув хрипким сміхом.

— Ич який з тебе проповідник! — кинув він. — Без гроша, де б пак! Гадаєш, ти ходив би так перед ним на задніх лапках, якби він був злидень? Гадаєш, Лора бодай глянула б тоді на нього? Ти знаєш не згірше за мене, що вона одружується з ним лише заради грошей.

Раптом Роберт аж охнув нажахано, коли побачив у дверях власника Великого Палацу, що стояв блідий і мовчки переводив допитливий погляд з батька на сина.

— Я перепрошую, — холодно зауважив гість за хвильку. — Я не мав наміру підслуховувати. Це вийшло мимохіть. Але я чув усі ваші слова. Щодо вас, містере Макінтайре, то ви сказали те, що думаєте, а думки у вас лихі, і вони мене анітрохи не зачіпають. Роберт же мій щирий друг. І Лора покохала мене заради мене самого. Ви не можете похитнути моєї віри в них, містере Макінтайре, — а з вами особисто я не маю нічого спільного, то ж це навіть краще, коли ми обопільно визнаємо цей факт.

Він уклонився й вийшов ще до того, як батько чи син встигли бодай озватися.

— Бачиш! — мовив Роберт урешті. — Ти зробив непоправне!

— Але я ще йому покажу! — запекло вигукнув старий, вимахуючи кулаком услід темній постаті, що повільно даленіла за вікном. — Ось

постривай-но, Роберте, і ти побачиш, що твій старий батько не дасть собі в кашу наплювати.

Розділ XIII

НІЧНА ПРИГОДА

Коли повернулася Лора, їй ні слова не сказали про сцену, що сталася, поки її не було. Вона була весела, як ніколи, і жваво цокотіла про свої покупки, — про підготовку до весілля і тільки раз у раз дивувалася, чого Це не приходить Рафлс Гоу. Але коли запав вечір, а від нього не було ані звістки, вона занепокоїлась.

— Чому він не прийшов? — промовила вона. — Це вперше після наших заручин, коли за весь день ми не бачилися.

Роберт виглянув у вікно.

. — Надворі вітряно, і сильно дощить, — зауважив він. — Гоу, мабуть, таки не прийде.

— А бідний Гектор приходив і в ясну погоду, і в дощ, і в сніг. Але, правда, він же моряк, йому це не дивина. Я тільки маю надію, що Рафлс не захворів.

— З ним було все гаразд, коли я бачив його сьогодні вранці, — відказав брат, і знову запала мовчанка, тільки дощ безупинно порощав у шибки вікон та вітер завивав серед гілля берестів.

Старий Макінтайр увесь вечір просидів у кутку, втупившись у вогонь каміна й гризучи нігті, а зморшкувате його обличчя було зловісно насумрене. Порушивши свою звичку, він не пішов до шинку, а рано подався до себе в кімнату, так і не озвавшись до дітей. Лора й Роберт ще якийсь час сиділи й гомоніли біля вогню, — дівчина без угаву лопотіла

про тисячі чудес, які вона натворить, ставши господинею Великого Палацу. Тепер, коли не було поруч майбутнього чоловіка, балачка її менше торкалася філантропії, і Роберт не міг не помітити, що про карети, сукні, прийоми й подорожі до далеких країн вона розводилася з таким самим запалом, як недавно про притулки для вбогих та організацію доброчинних заходів.

— Гадаю, коні сірої масті найкращі, — говорила вона. — Гніді теж гарні, але сірі ефектніші. Нам вистачить карети й ландо, та ще, мабуть, треба буде двоколку для Рафлса. У нього ж ціла каретня і стайня, хоч він ніколи не виїздить, і я певна, що ці півсотні коней просто передохнуть, застоявшись, або у них печінка ожиріє, як у тих стразбурзьких гусей, бо ж він не їздить ані верхи, ані в каретах.

— Але, сподіваюся, ви оселитесь тут усе-таки? — спитав брат.

— Так, тільки нам потрібен буде й будинок у Лондоні, щоб відбувати там сезон. Звичайно, зараз я не збираюся пропонувати якихось змін, але згодом буде інакше. Я певна, що Рафлс зробить так, як я попрошу. Він-може собі скільки хоче торочити про те, що не потребує почестей, однак я воліла б мати якусь віддяку за прояви громадського доброчинства. Я певна, якщо він здійснить бодай половину з того, що наміряється, йому нададуть титул пера — можливо, зроблять лордом Темфілдом, а я тоді, звісно, стану леді Темфілд. Тож як тобі це сподобається, Бобе?

Вона зробила величний реверанс і закинула назад голову з таким виразом, немов їй зроду судилося носити корону.

— Батькові неодмінно призначать пенсію, — додала вона, помовчавши. — Він діставатиме достатню суму на рік, але з умовою, що житиме окремо. Щодо тебе, Бобе, то я ще не знаю, що ми придумаємо. О, настановимо тебе президентом Королівської академії, якщо тільки це можливо за гроші.

Було вже пізненько, коли вони перестали будувати повітряні замки й розійшлися по своїх кімнатах. Але Роберт був такий збуджений, що його не брав сон. Адже цього дня сталися події, що й людину з міцнішими нервами могли б вибити з колії. Вранішнє одкровення Гоу й фантастичні з'яви, свідком яких він став у лабораторії, величезна таємниця, яку йому було довірено. Потім розмова з батьком удень, незгода між ними, несподівана поява власника Великого Палацу. А врешті ще балачка з сестрою розколошкала йому уяву й вже зовсім позбавила сну. Марно він крутився з боку на бік у ліжку та снував з кутка в куток по кімнаті. Він не просто не міг заснути, а був страшенно розбурханий, нерви його були напружені до краю, чуття загострені, як ніколи. Що йому зробити, аби привернути сон? Нараз Робертові стрілила думка про пляшку бренді внизу — чарочка якраз може виявитися снодійною.

Він відчинив двері своєї кімнати і раптом уловив вухом, як хтось повільно й покрадьки ступає сходами. Лампа у нього в кімнаті не горіла, тож видно було попереду тільки тьмяний вогник тоненької свічки й довгу чорну тінь на стіні. Роберт постояв без руху, пильно вслухаючись. Хода тепер долинала з передпокою: він розчув, як обережно крутнувся ключ у вхідних дверях. За мить увірвався подув холодного вітру, свічка погасла і почувся різкий стук — двері зачинено знадвору.

Роберт не міг відійти з дива. Хто цей нічний сновида? Не інакше, як батько. Але яка це потреба погнала його надвір о третій годині ночі? Та ще й за такої негоди! З кожним поривом вітру дощ так запекло лопотів у шибки спальні, наче ось-ось мав удертися всередину. Скло торготіло в рамах, дерево за вікном тріщало й стогнало, коли велике його віття гойдалося під натиском бурі. Що ж то за причина, аби вигнати людину з хати у таку нічну непогідь?!

Роберт сквапно черкнув сірником і запалив лампу. Батькова спальня була навпроти його власної, і двері до неї стояли напівотвором. Він розчинив їх ширше й розглянувся по кімнаті. Там було порожньо. Постіль на ліжку навіть не зім'ята. Єдиний стілець стояв під вікном, на ньому старий, певно, й сидів відтоді, як вийшов з вітальні. Ніде не видно було ні

книжки, ні газети, ні чогось іншого, що допомогло б збавити час, — тільки на лутці вікна лежав ремінь для бритви.

Роберт аж похолов, відчувши раптом наближення якоїсь невідомої небезпеки. Щось лиховісне було в цій нічній батьковій виправі. Роберт пригадав, як старий супився вчора, яке він мав стягнене обличчя, які погрози висловлював. Таки так, щось недобре за цим усім криється. Але, може, ще не пізно відвернути лихо? Будити Лору не варто. Чим вона може тут допомогти? Він хутко вдягся, накинув пальто і, схопивши берета й тростину, вибіг услід за батьком.

Коли він опинився на вулиці, його мало не збив з ніг вітер, тож довелося ступати вперед, нахилившись боком. Легше стало йти, коли він звернув у бічний провулок, де його з одного боку прикривав високий насип та паркан. Дорога, однак, перетворилася на квашу, та ще й дощ безнастанно шмагав. Ніде не було ні живої душі, та Роберт і не мав потреби нікого розпитувати: він і сам гаразд знав, куди подався батько.

Залізна брама, що вела до Великого Палацу, була прочинена, і Роберт упевнено попрошкував посипаною жорствою алеєю під ялинами, з яких скрапував дощ. Що має намір зробити батько, дістався до самого будинку? Чи тільки вистежувати й нюшити, а чи хоче перестріти господаря й вилити йому свої жалі? Чи, може, за його дивними нічними походеньками чаїться якийсь чорніший, зловісніший задум? Роберт згадав нараз про ремінь для бритви, і холодний жах оперезав його. Він кинувся бігти й за хвильку був уже коло під'їзду.

Тут панувала, хвала Богові, тиша. Роберт зупинився біля великих німотних дверей і уважно прислухався. Не чулося нічого, крім шуму вітру й дощу. Де ж тоді подівся батько? Якщо він хоче потрапити всередину, то не полізе ж через вікно, адже він чув пояснення Рафлса Гоу, які застережні заходи передбачені у нього проти можливих грабіжників. Аж це раптом йому сяйнуло: а оте одне вікно, що не захищене? Як то було необачно з боку Гоу — розповісти їм про нього! Середнє вікно н

лабораторії. Якщо він, Роберт, запам'ятав це, то й старий, либонь, теж! Ось де небезпека!

Ледве завернувши за ріг будівлі, він переконався, що припущення його були небезпідставні. У лабораторії горіла електрика, і прямокутники трьох великих вікон яскріли на тлі навколишньої темряви. Середнє вікно було відчинене і, зупинившись на ньому поглядом, Роберт побачив, як темна по-мавпячому гнучка постать скочила на лутку й зникла всередині приміщення. Тільки на мить обрис її промайнув напроти світла, але Роберт устиг розпізнати, що то батько. Навшпиньки син підбіг до лабораторії і заглянув у відчинене вікно. Разюче видовище постало перед його очима.

На скляному столі лежало близько десятка брусків золота, таких самих, які він бачив попереднього дня, — їх ще не сховали до кімнати-скарбівні. Оце ж до них і кинувся старий, мов на свою законну здобич. Він усім тілом навалився на стіл, обхопив руками золото, припадав до нього обличчям, щось наспівуючи й бормочучи. Під ясним і рівним світлом, серед цих велетенських шестерень та дивовижних пристроїв ця невеличка темна постать, що захланно обіймала золоті зливки, здавалася чимось химерним і водночас жалюгідним.

Хвилин п'ять чи й більше стояв Роберт у темряві під дощем, втуплений у цю чудернацьку прояву, що завмерла над золотом, пестячи його й голублячи кістлявими руками. Роберт усе не міг зважитись, що ж йому робити, коли це, одвівши погляд від постаті в центрі, він побачив таке, що у нього вирвався скрик подиву, тут-таки й заглушений завиванням бурі.

У кутку кімнати стояв Рафлс Гоу. Звідки він там узявся — Роберт не розумів, хоч ладен був закластися, що спершу його там не було. Він стояв мовчки, в довгому темному халаті, руки навхрест на грудях, на білому обличчі гіркий усміх. Старий Макінтайр, здавалося, помітив його ту ж мить, що й син, бо відразу лайнувся і ще міцніше припав до скарбу, косячи на господаря злостивим поглядом.

— Так ось до чого дійшло! — промовив нарешті Гоу, ступаючи крок наперед. — Ви до того скотилися, містере Макінтайре, що вдерлися в мій дім, як звичайний злодій. Ви знали, що це вікно незахищене. Це я вам сам сказав. Але я не сказав вам, що тут у мене передбачено відповідний сигнал, коли хтось непроханий спробує сюдою влізти. Але щоб саме ви стали цим непроханим гостем! Ви!

Старий фабрикант зброї і не пробував виправдовуватись, він тільки пробурмотів якусь лайку, так само ревно припадаючи до брусків золота.

— Я кохаю вашу дочку, — сказав Рафлс, — і тільки заради неї не викажу вас. Ваша бридка й ганебна таємниця залишиться при мені. Жодна людська душа не почув про те, що сталося тут цієї ночі. Я не будитиму своєї челяді і не пошлю по поліцію, хоч і міг би це зробити. Але ви повинні негайно, без слів, залишити мій будинок. Мені більше нічого сказати вам. Вибирайтеся так, як і прийшли.

Він ступнув ще крок і простяг руку, немов збираючись одірвати старого від золота. Але той сягнув рукою до нагрудної кишені й з пронизливим вереском кинувся на алхіміка. Цей напад був такий несподіваний і ярливий, що Гоу просто не встиг оборонитись. Кощава рука стисла його за горло, і в повітрі зблиснуло лезо бритви. На щастя, розмахнувшись, старий зачепився нею за один із численних дротів, що оперізували кімнату, — бритва вилетіла у нього з руки й тенькнувши впала на кам'яну підлогу. Але він і без зброї залишався небезпечним. З моторошним завзяттям він мовчки напосідав на Гоу, відтісняючи його все далі, аж урешті вони вдвох наштовхнулися на лавку й упали, — старий Макінтайр опинився зверху. Друга його рука теж уп'ялася алхімікові в горло, і був би той і не вибрався живцем, якби Роберт не скочив крізь вікно й не відтяг батька вбік. З допомогою Гоу він притис батька долі й довгим шарфом зв'язав йому руки. Страшно було дивитись на старого, так покорчило йому обличчя, очі вилізали з орбіт, на губах виступила піна.

Гоу прихилився до скляного столу й відхекувався, рукою тримаючись за поперек.

— Це ви, Роберте? — видихнув він. — Чи ж не страхіття, га? Як ви тут опинилися?

— Я метнувся за ним. Я почув, як він виходив.

— Він хотів пограбувати мене. Йому й убити було б ніпочому. Та він просто збожеволів, глузду рішився!

Безперечно, так і було. Старий Макінтайр тим часом підвівся й сів, і його раптом прорвало хрипливим сміхом, коли він став погойдуватись узад-вперед і поглядати на них з хитруватим поблиском в очах. Їм обом було ясно, що розум старого не витримав безугавних думок про багатство і він урешті зробився маніяком. А ці його безпричинні веселощі здавалися ще моторошнішими, ніж оте шаленство.

— Що ж нам з ним робити? — спитав Гоу. — Відправляти його до вас у дім не можна, це був би страшний удар для Лори.

— Вранці треба буде запросити лікаря, нехай засвідчить його стан. А може, нехай він до того часу побуде десь тут? Бо коли вести його додому, хтось ще перестріне нас і підуть усякі плітки.

— Це так. Ми примістимо його в одній з кімнат, де стіни оббиті корком. Там він ані собі не зможе заподіяти шкоди, ані кому іншому. Мене все це страшенно вразило. Але тепер мені вже краще. Беріть його під руку, ви з одного боку, я з другого.

Напівволоком вони провели старого зброяра від місця його нещастя і замкнули в безпечному сховку. А о п'ятій ранку Роберт уже вирушив у двоколці викликати лікаря, тоді як Рафлс Гоу походжав по своїх

розкішних апартаментах — на обличчі у нього була стривоженість, а в серці туга.

Розділ XIV

ЛИХО ШИРИТЬСЯ

По Лорі не було помітно, щоб її аж так дуже приголомшила звістка про та, що батька довелося забрати до лікарні. Роберт нічого не сказав їй про батькову нічну пригоду, за сніданком він лише повідомив сестру, що, зважившись на поради лікаря, визнав за доцільне примістити батька на деякий час туди, де за ним буде відповідний догляд. Вона й сама все частіше помічала, що він робився чимраз неврівноваженіший у поведінці, тож Робертові слова не становили для неї великої несподіванки. В усякому разі, це не завадило їй зі смаком спожити яєшню й випити каву, водночас жваво розводячись про близьке весілля.

Зовсім інакше, однак, було з Рафлсом Гоу. Прикрий інцидент вразив його до глибини душі. Він завжди остерігався, щоб своїм багатством не заподіяти ненароком шкоди, а це ж йому випало навіч побачити, як воно призвело людину до злочину й божевілля. Марно силкувався він заспокоїти свої нерви, переконати себе, що напад старого Макінтайра спричинило щось інше, а зовсім не його багатство. Гоу пам'ятав, яким виглядав він під час їхнього знайомства — буркотливим, не дуже тямущим, але не таким, щоб сказати: не сповна розуму. І пригадував, як тиждень за тижнем старий почав мінятися — як пожадливо він бликав очима, робив скрадливі жести, натякав на щось, уривав мову на півслові, аж оце вчора відкрито попросив грошей. Було очевидно, що все це просто ланки одного ланцюга, які прямо вели до моторошного інциденту в лабораторії. Його гроші чинили зло, тоді як він мріяв, щоб вони були для людей благословенням.

Невдовзі після сніданку до власника Великого Палацу завітав містер Сперлінг, вікарій, стривожений лихими чутками, що дійшли до його вух.

Гоу було приємно погомоніти з ним: жвава й бадьора балакучість старого священнослужителя наче підносила його, на дусі у цю хвилину похмурих і невеселих роздумів.

— Чи ж ти ба! — забідкався вікарій. — Це дуже зле, справді дуже зле. Став як не при собі, ви кажете, і нема надії, щоб одужав! Боже мій, Боже! Тож-то я помічав, як він змінився останні тижні. Скидався на людину, в якої щось тяжить на душі. А як ся має містер Роберт Макінтайр?

— О, з ним усе гаразд. Він був у мене сьогодні вранці, коли з батьком стався цей напад.

— Ага. Але з цим юнаком теж зайшла зміна. Я завважив, що він уже не такий, як був давніш. Ви вже даруйте мені, містере Рафлсе Гоу, коли я висловлю вам одну серйозну пораду. Я ж бо не тільки духовний пастир, а й за віком можу бути вам батьком. Ви — дуже багата людина і дуже шляхетно послуговуєтеся своїм багатством, атож, добродію, шляхетно. Я не думаю, щоб знайшовся бодай один з тисячі, хто повівся б на вашому місці так шляхетно, як ви. Але чи вам не здається, що ваші гроші іноді справляють негативний вплив на тих, хто навколо вас?

— Так, я й сам часом цього побоююся.

— Даймо спокій старому містерові Макінтайру. Можливо, було б несправедливо згадувати його в цьому зв'язку. Але ось візьмім Роберта. Він раніше виявляв таке велике зацікавлення у своєму фахові, так серйозно ставився до мистецтва. Коли, бувало, не перестрінеш його, він зразу ж починає ділитися своїми планами, розповідає, як йому працюється над останньою картиною. Він був такий честолюбний, енергійний, покладався лише на власні сили. А тепер він зовсім не працює. Я знаю певно, що Роберт уже два місяці навіть пензля до рук не брав. Замість пильно студіювати мистецтво він зробився ледарем, ба навіть гірше — звичайним дармоїдом. Ви вже даруйте, що я так навпростець вам кажу.

Рафлс Гоу сидів мовчки і тільки з розпачем розвів руки.

— І ще слід дещо сказати про наших городян, — повів далі вікарій. — Ваша доброта, здається, виявилася трохи надмірною і не завжди доречною. Тож люди почали менше покладатись на самих себе, стали легковажніші, ніж були. Ось є такий собі Блекстон, старший чоловік, у нього недавно вітром зірвало дах на корівнику. Він досі був заповзятий. Якби у нього таке трапилося три місяці тому, він виліз би драбиною на дах і за два дні й полагодив усе. А тепер він сидить, згорнувши руки, й пише листи, бо знає, що коли це дійде до ваших вух, ви зразу ж і направите його шкоду. Або ось старий Елері! Правда, він і раніше був злидарем, але принаймні хоч робив щось, якось давав собі раду. А тепер ані пальцем об палець не вдарить, лише смалить люльку й плітки розводить від ранку до ночі. Але найгірше, що не тільки тим на зле виходить, кому ви допомагаєте, а й тих розбещує, кому нічого не перепало. Вони почуваються скривдженими, бо де ж пак — інші дістали те, на що й вони мають таке саме право, а от їх обійдено. Справи вже набрали такого прикрого розмаху, що я подумав собі: треба поговорити з вами про це. Як правду казати, то воно й для мене щось нове. Я звик був дорікати своїм парафіянам, що вони замало виявляють доброчинності, тож трохи дивно мені дорікати комусь за надмірну доброчинність. Що ж, це благородна вада.

— Але я вам дуже вдячний, що ви відкрили мені очі, — відповів Рафлс Гоу, тиснучи руку доброму священнослужителеві. — Я неодмінно буду тепер обачливіший у цих справах.

Поки вікарій не пішов, Гоу стримував себе, щоб здаватися спокійним і незворушним, та коли лишився один, усамітнився у своєму скромному покої, кинувся на ліжко і, припавши лицем до подушки, зайшовся риданням. Він, найбагатший з усіх людей в Англії, почував себе цього дня найнещаснішим. Як же йому скористатись тією величезною потугою, яку він має? Кожен його добродійний вчинок обертається на прокляття. Його наміром було зробити стільки добра, а от наслідки виходять такі жахливі. Здавалося, наче сам його розум заражений проказою, і вона

перекидається на всіх, хто опиняється близько до нього. Його доброчинність, спрямована на такі шляхетні цілі, так дбайливо виважена, немовби затопила отрутою всю околицю. І якщо в малому наслідки його вчинків такі лихі, то звідки він може мати певність, ніби з масштабнішими планами йому краще поведеться? Якщо він не може сплатити боргу котрогось простого селюка, не порушивши при цьому великих законів причини й наслідку, які лежать в основі всіх речей, то як же сподіватись на те, що він збагатить народи, втручаючись у складний перебіг торгівлі або намагаючись забезпечити всім необхідним великі маси людності? Його пройняв жах від безміру проблем, що постануть перед ним, коли він наробить таких помилок, яких з усіма своїми грішми не годен буде виправити. Шлях, накреслений провидінням, — це прямий шлях. А він, напівсліпе створіння, бере, на себе сміливість звернути цей шлях кудись убік, змінити його й випростати. То чи ж стати йому доброчинцем? А може, з нього вийде такий лихочинець, що й світ подібного не бачив?

Але трохи згодом Гоу заспокоївся, підвівся й умив розпашіле обличчя і розгарячіле чоло. Кінець кінцем невже ж помає такої царини діяльності, де він зі своїми грішми може зробити щось безсумнівно корисне? Не конче ж йому втручатися в закони природи, краще он поліпшувати умови повсякденного людського життя. Це ж не провидіння приписало, щоб люди жили надголодь, у тисняві, у жалюгідних халупах. Це наслідок людьми створених обставин, і їх якраз і можна змінити людськими ж таки зусиллями. Тож чого б його плани й не могли, здійснившись, стати в пригоді нужденним, чом би світ не міг урешті покращати завдяки його відкриттю? Та й те сказати, що неправда, ніби він зле впливає на всіх, з ким стикається. Взяти хоча б Лору: хто краще знає його, ніж вона, — а вона ж така добра, і ніжна, і щира. Їй, в усякому разі, нічим не зашкодило знайомство з ним. Ось він зараз піде побачитися з нею. Це ж буде як бальзам на душу — почути її голос, її співчутливі слова в цю гнітючу для нього годину.

Негода вже вляглася, тільки легенький вітрець повівав, у повітрі чулося дихання близької весни. Гоу вбирав у себе смолянистий запах ялин, проходячи алеєю. Перед ним розстилався широкий положистий

краєвид, серед якого де-не-де видніли фермерські садиби, невеличкі червоні котеджі, на сірі дахи яких падало скісне сонячне проміння, переливаючись на шибках вікон. Серце його тяглося до всіх цих людей, з їхніми різноманітними турботами й дрібними прикрощами, з їхніми бажаннями й надіями, з мізерними душовбивчими замороками. Як підступити до них? Як внести полегкість в їхнє життя, але щоб не позбавити їх прагнення покладатись на власні сили? Чимдалі виразніше бачив він, що знегоди очищають душу і що життя без цього очищення втрачає свій сенс.

Лора сиділа сама у вітальні: Роберт пішов залагодити якісь остаточні формальності у зв'язку з батьковою хворобою. Побачивши нареченого, вона схопилася з місця й підбігла до нього з премилим дівчачим жестом вітання.

— Ох, Рафлсе! — вигукнула вона. — Я знала, що ви прийдете. Хіба ж це не жахіття, що сталося з татом?

— Не переймайтеся цим дуже, дорогенька, — лагідно відказав він. — Може, воно й не так уже серйозно.

— Але це все сталось до того, як я підвелася. Я нічого й не знала до сніданку. Вони, мабуть, дуже рано завітали до вас.

— Так, досить рано.

— А що з вами, Рафлсе? — скрикнула Лора, вдивляючись у його обличчя. — Ви такий сумний і наче втомлений.

— Я сьогодні трохи не в гуморі. Річ у тім, Лоро, що я вранці мав серйозну розмову з містером Сперлінгом.

Дівчина здригнулася, і губи в неї побіліли. Серйозна розмова з містером Сперлінгом! То це означає, що він уже знає її таємницю?!

— Ну і що? — ледве спромоглась вона на слово.

— Він сказав мені, що моя доброчинність більше шкодить людям, аніж допомагає, і що я, власне, маю негативний вплив на всіх, з ким стикаюся. Він сказав це делікатніше, але саме такий був хід його думок.

— О, тільки й того? — озвалася Лора, полегшено зітхаючи. — Ви не повинні звертати уваги на те, що каже містер Сперлінг. Та це ж дурниці, коли подумати. Кожен знає, що десятки людей без вашої підтримки розорилися б і були вигнані з домівок. То чим же ви зашкодили їм? Дивуюсь я, що містер Сперлінг міг торочити такі нісенітниці!

— А як у Роберта картина посувається?

— О, на нього такі лінощі напали! Він уже хтозна-коли и підходив до неї. Але чому ви про це питаєте? Он у вас знову зморшка над бровою лягла. Ану-но усуньте її, добродію!

І вона своєю білою ручкою розгладила зморшку.

— Ні, я не думаю, щоб так аж на кожного я "погано впливав, — промовив він, дивлячись на Лору. — Принаймні одна є така істота, що не зазнала ніякої урази, вона добра, чиста й правдива, і вона так само любила б мене, навіть якби я був убогим клерком, що ледве заробляє на прожиття. Це ж правда, Лоро, хіба ні?

— Ой, дурненький мій хлопчику, — звичайно, я любила б!

— І все-таки дивно, що так склалося. Що ви, єдина у світі жінка, яку я покохав, — що саме ви, одна ви прихилилися до мене чистим серцем, яке не знає ні корисливості, ні розрахунку. А може, вас послало мені провидіння, щоб у моїй душі ожила довіра до людей? Яким безбарвним було б життя без жіночого кохання! Коли сьогодні вранці все навколо мене постало в чорних барвах, повірте, Лоро, я душею порвався до вас і

до вашої любові, бо ж це єдина річ у світі, на яку я можу покластися. Все інше таке мінливе, непевне, підвладне корисливим мотивам! Тільки вам, вам одній можу я довіряти.

— А я вам, любий Рафлсе! До знайомства з вами я не знала, що таке кохання!

Вона ступила крок до нього, простягла руки вперед, любов променилася з її обличчя, аж це Рафлс побачив, як воно пополотніло, і жах проступив у неї в очах. Лице її, обернуте до порогу, посуворішало й витяглося, але Рафлс, стоячи трохи збоку від дверей, не міг бачити, що саме так її збентежило.

— Гектор! — зірвалося з пересохлих уст Лори.

До кімнати рвучко вбіг високий і стрункий смаглявий юнак і, мов пір'їну, підхопив дівчину на руки.

— Голубонько! — скрикнув він. — Я знав, що приємно здивую тебе. Я просто з Плімута, прибув нічним поїздом. І у мене довготривала Відпустка й досить часу, щоб нам побратись. Хіба ж не чудово, люба Лоро?

Радісно збуджений, він закружляв дівчину по кімнаті, коли раптом завважив блідого й мовчазного незнайомця біля дверей. Гектор густо почервонів і, опустивши Лору, але все ще стискуючи її холодну й мляву руку, по-моряцькому незграбно вклонився.

— Перепрошую, сер, — я не помітив вас, — промовив він. — Ви вже даруйте, що я так спрожога вдерся, але якби ви служили на флоті, то знали б, що це таке — вирватися з-під моряцької дисципліни й відчути себе вільною людиною. Міс Макінтайр підтвердить, що ми з нею товаришуємо ще змалечку, а оскільки ми збираємось, гадаю, щонайдовше за місяць узяти шлюб, решту ви вже й самі зрозумієте.

Рафлс Гоу стояв мовчки й непорушно. Те, що він побачив, приголомшило його й онімило. Лора відштовхнула Гектора й спробувала вирвати в нього руку.

— Хіба ти не одержав у Гібралтарі мого листа? — запитала вона.

— А ми й не заходили до Гібралтару. Нам з Мадейри надіслали наказ вертатись додому. Ці мудраки з Адміралтейства кожні дві години ладні міняти накази. Але що нам до того листа, Лоро, коли я ось тут і ми можемо вволю набалакатись? І ти ще не познайомила мене зі своїм другом.

— Одне слово, сер! — скрикнув Рафлс Гоу тремтячим голосом. — Мене цікавить, чи я правильно зрозумів вас. Краще-бо впевнитись, щоб не було помилки. Ви сказали, ніби заручені з міс Макінтайр, так?

— Звісно, що так. Я щойно повернувся з чотиримісячного плавання і тепер збираюся одружитись до того, як знову знімуся з якоря.

— Чотиримісячне плавання!.. — вихопилось у Гоу. — Таж саме чотири місяці тому я й з'явився тут. І ще одне запитання, сер. Чи Роберт Макінтайр знає про ваші заручини?

— Чи Боб знає? Звичайно, знає. Кому ж, як не йому, доручив, я, відпливаючи, заопікуватись Лорою? Але що це все має означати? Що з тобою, Лоро? Чому ти така бліда, чом ти мовчиш? І... дивино! Тримайтеся, сер! Він непритомніє!

— Нічого, все гаразд, — насилу видушив із себе Гоу, прихиляючись до одвірка.

Він був білий, як папір, і тримався рукою за поперек, наче відчувши там раптовий біль. З хвильку він похитувався, мов п'яний, тоді хрипко скрикнув щось, обернувся і стрілою вилетів у двері.

— Бідолаха! — мовив Гектор, непорозуміло дивлячись услід незнайомцеві. — Добряче йому, видно, допекло. Але що це все означає, Лоро?

Обличчя його спохмурніло, і він міцно стулив уста.

Вона вже не озивалась ні словом, тільки стояла з лицем, як маска, невидюще втуплена перед себе. А тоді враз вирвалася від нього, впала на канапу і, затопившись обличчям у подушку, зайшлася голосним плачем.

— Те означає, що ти погубив мене! — вереснула вона. — А так, — погубив мене, погубив! Чом ти не дав мені спокою? І треба ж було тобі з'явитись так невпору! Ще кілька днів, і все було б добре. А ти так і не одержав мого листа!

— І що ж було в тому листі? — холодно поспитав Гектор. Він стояв, схрестивши руки на грудях, і дивився на неї згори вниз.

— А те було, що ти вільний, що я покохала Рафлса Гоу і збираюся стати йому дружиною. І ось тепер це все пропало. Я ненавиджу тебе, Гекторе, і ненавидитиму до скону, бо ти став на заваді єдиній добрій нагоді, що випала мені в житті. Залиш мене, і ніколи більше не переступай порогу цього дому!

— Це останнє твоє слово, Лоро?

— Так, останнє, і я вже довіку не озвуся до тебе.

— Що ж, прощавай. Я побачуся з батьком і зразу ж вертаюся до Плімута.

Він почекав хвилинку, чи не почує ще чогось від неї, а тоді похнюплено вийшов з кімнати.

Розділ XV

НАЙБІЛЬША ТАЄМНИЦЯ

Був уже пізній вечір, коли у двері Макінтайрів хтось несподівано постукав. Лора весь день пробула у себе в кімнаті, а Роберт у похмурому настрої смалив люльку, сидячи біля каміна, і тільки цей несподіваний стукіт одірвав його від невеселих думок. На порозі стояв Джоне, статечний головний челядник з Великого Палацу, — він був без шапки, в очах у нього стояв переляк, і в освіті лампи видно було, як полискували краплі на його лисині.

— Чи не були б ви такі ласкаві, містере Макінтайре, сер, завітати до нас? — мовив він до Роберта. — Ми всі стривожені, бо не знаємо, що з нашим господарем.

Роберт схопив свого берета й щодуху вибіг із дому, стривожений челядник важко трухав поруч. Цілий день самі лише пригоди й нещастя! Серце молодому художникові гнітив тягар, він відчував тінь якоїсь навислої небезпеки.

— А що таке з вашим господарем? — спитав Роберт, коли вони трохи сповільнили ходу.

— Ми не знаємо, сер, але коли ми стукаємо в двері лабораторії, він не озивається, хоч він, безперечно, там, бо двері замкнено зсередини. І нам страшно, сер, адже він дуже незвично поводився цілий день.

— Незвично?

— Атож, сер. Він вернувся з прогулянки вранці якийсь мов не при пам'яті — говорить сам до себе, очима так дивно втуплений в одне місце, аж моторошно було дивитись на бідолашного. Потім довго снував коридорами, на сніданок навіть не глянув, а тоді пішов до музею, зібрав

усі свої коштовності й таке інше і заніс до лабораторії. А що далі він робив, ми не знаємо, сер, тільки чутно було, що горно аж гуготіло весь час, а з великого комина дим такий курився, наче з якоїсь фабрики у Бірмінгемі. Коли запав вечір, він і далі працював і тягав щось, мов ненатлий, ми бачили його постать за вікнами, — там же було освітлено. Обідати теж не обідав, а все гарував і гарував. А тепер усе стихло, і горно охололо, і дим не куриться, але на стук він не озивається, сер, тож ми стривожилися, і Міллер побіг кликати поліцію, а я пішов по вас.

Коли вони підходили до Великого Палацу, старший челядник уже скінчив свою розповідь. Біля дверей лабораторії стояв гурт служників, та ще полісмен, який щойно надійшов; він засвітив свого ліхтарика і, приклавши його до замкової шпарини, силкувався щось розгледіти.

— У дверях ключ зсередини, — освідчив він. — Видно тільки, що в кімнаті горить світло.

— Ось і містер Макінтайр, — озвалося кілька голосів, коли Роберт підійшов ближче.

— Доведеться висадити двері, сер, — сказав полісмен. — Зсередини не відповідають, щось там негаразд.

Разів два-три всі гурмою налягли на двері, аж урешті з гострим хряскотом вони подалися, замок зломився, і люди опинилися у передпокої, за яким була ще одна кімнатинка, а вже далі сама лабораторія. Двері до неї стояли напіводчинені, і було видно, що діється там усередині.

У центрі лабораторії підносилась величезна, до половини стіни, купа пухкого сірого попелу. Поряд з нею була інша купа, набагато менша, вона вся переливалася й мерехтіла під електричним світлом. А навкіл був приголомшливий хаос розбитих черепків, скляних посудин, потовченої апаратури, скручених, погнутих і закіптюжених дротів. І серед усього

цього вселенського руйновища, відхилившись на спинку стільця і поклавши руки на коліна, сидів у невимушеній позі людини, що відпочиває після тяжкої і завершеної роботи, Рафлс Гоу, господар будинку, власник найбільшого у світі багатства. Смертельна блідість була у нього на чолі. Але сидів він так природно й невимушено, з таким супокійним виразом обличчя, що тільки коли спробували підвести його й торкнулися холодних і застиглих кінцівок, то зрозуміли, що він уже неживий.

Рафлса Гоу перенесли до його кімнати — зробили це повільно, й шанобливо, бо його любили всі, хто служив йому. Роберт і полісмен залишилися у лабораторії. Глибоко вражений, молодий художник снував поміж цієї загальної руйнації. На підлозі лежав великий молот — очевидячки, ним Гоу розтовк електричну машинерію, після того як за її допомогою перетворив на протіл усі свої золоті запаси. Скарбниця, що так була зачарувала Роберта, тепер стояла пусткою з чотирма голими стінами, і тільки лискучий порох на підлозі свідчив про долю розкішної колекції коштовностей, яка сама собою становила просто неймовірне багатство. З усіх апаратів ані одного не вціліло, навіть скляний стіл було розбито на три уламки. Рішуче й енергійно, видно, діяв Рафлс Гоу в цей день.

І раптом Роберт згадав про таємницю в шкатулці, захованій в окутій залізом скрині. Вона ж мала відкрити йому останню, найсуттєвішу ланку в процесі перетворення інших металів на золото! Чи ж збереглася та записка? Тремтячи від збудження, він відкрив здоровенну скриню й дістав шкатулку зі слонової кості. Вона була замкнена, але ключ стирчав в отворі. Роберт крутнув ключика й відкинув покришку. Всередині лежав аркуш білого паперу з написаним угорі його, Роберта, ім'ям. Тремкими пальцями він розгорнув того аркуша. То чи стане він спадкоємцем казкових багатств, а чи так і залишиться вбогим художником, що все життя борсатиметься в тенетах нестатків? Записку було датовано сьогоднішнім числом, і говорилося в ній таке:

"Любий мій Роберте! Свою таємницю я забираю з собою. Не можу навіть сказати вам, як я вдячний Небу за те, що не в усьому відкрився перед вами і не наділив вас спадком, який приніс би нещастя вам і вашим ближнім. Щодо мене самого, то я ледве чи мав хоч одну щасливу хвилину, відколи здійснив це відкриття. Та я ладен був терпіти це все, якби знав, що чиню добро людям, але, на жаль, я домігся тільки того, що роботящі ставали неробами, люди, задоволені своєю долею, перетворювались на захланних паразитів і, що найгірше, чисті й шляхетні жінки робились облудницями й лицемірками. Якщо такий був наслідок моїх дій у малому масштабі, то чи ж міг я сподіватися чогось кращого, якби взявся здійснювати ті широкі плани, які ми з вами обговорювали? Всі мої життєві мрії розвіялися. Що ж до мене особисто, то ми з вами більше ніколи не побачимось. Я повернуся до своїх наукових студій, з яких і починав. Якщо тут я зможу зробити лише дрібку добра, то зате не заподію нікому й шкоди. Моя воля така, щоб усе вартніше, що лишається в моєму домі, розпродати, а одержані кошти поділити між доброчинними закладами Бірмінгема. Я від'їду сьогодні ж таки ввечері, якщо краще почуватимуся, бо мене весь день дуже непокоїть гострий біль у попереку. Схоже на те, що багатство зле впливає як на душевний спокій, так і на стан здоров'я. Прощавайте, Роберте, і бажаю вам ніколи в житті не зазнати такої тяжкої гризоти на серці, якої зазнав я сьогодні. Щиро ваш –

Рафлс Гоу".

— То це самогубство, сер? Самогубство? — запитав полісмен, коли Роберт сховав записку до кишені.

— Ні, — відказав той. — Гадаю, у нього просто серце не витримало.

Отож усі дивовижні пристрої Великого Палацу розібрали, і різьблення та золото, книжки й картини — все пішло з аукціону, і чимало нужденних чоловіків і жінок, які нічого не чули про Рафлса Гоу за його життя, стали благословляти його ім'я після того, як він помер. Будинок придбала якась компанія і переобладнала на водолікарню, і з тих, хто відвідує цей

заклад задля поліпшення здоров'я чи підтримання життєвого тонусу, майже ніхто не знає про дивну історію самої цієї споруди.

Лихий вплив, що його багатство Гоу ширило навколо себе, здавалося, не ослабнув і по смерті власника. Старий Макінтайр і досі перебуває в лікарні для душевнохворих — він збирає тепер шматочки дерева й металу, вважаючи їх за бруски золота. Роберт Макінтайр зробився вічно похнюпленим і роздратованим, він без кінця повторює той самий дослід, який ніяк йому не дається. Своє малярство він занехаяв, і всі невеликі статки витрачає на різну хімічну й електричну апаратуру, марно силкуючись відкрити ту втрачену ланку. Живе він із сестрою, яка веде хатнє господарство; вона мовчазна й похмура жінка, досі ще гарна й велична виглядом, хоч і з гіркотою та повсякчасною невдоволеністю в душі. Останнім часом, правда, вона багато часу почала приділяти доброчинній діяльності й стала такою ревною помічницею нового вікарія, аж серед місцевої людності ширяться думка, що він, можливо, вже й не схоче відпустити її від себе. А такий поголос у невеликих містечках рідко буває безпідставним. Щодо Гектора Сперлінга, то він і далі служить у військовому флоті, і, здається, дотримується батькової поради не думати про одруження, поки не стане капітаном корабля. Тож з усіх, хто мав дотичність до багатства Рафлса Гоу, йому одному це, можливо, вийшло на добре.